

BİLİM ve SANAT

47

AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ / KASIM / 1984

200 TL.

Gelişme mi, çürüme mi?
Ritsos'la dostluğun çiçekleri

Çağdaş Yayınları

OKURLARIMIZA ÖNEMLİ DUYURU

PTT giderlerinin yeniden artışı nedeniyle ödemeli kitabı yollamak çok pahalılaştı. Neredeyse PTT ücreti, istenen kitabı ederine eş duruma geldi. Bu nedenle, kitabı isteyenler ödemeli isteme yerine bedelini ve PTT giderlerini peşin yollarla yararlarına olur.

Okuyucular için sipariş tutarına ortalama:

1 kitabı için	80.-
2 kitabı için	100.-
3 – 5 kitabı için	125.-
6 – 10 kitabı için	175.- lira

olan PTT giderlerini eklemelidir. İstek mektubunda gönderilen para makbuzunun tarih ve numarasını da belirtmek yararlı olur.

Kitap bedelini pul olarak gönderip, istekte bulunacakların yukarıda belirtilen PTT giderlerini de sipariş tutarlarına eklemelerini önemle rica ederiz.

Önemli Not: 1500 TL'den az siparişlerin ÖDEMELİ istenmemesini dileriz. Aksi halde yollayamayacağımızı bir kez daha belirtiriz.

Bu koşullarda ödemeli kitabı isteyen okurlarımızdan isteklerini yenilemelerini rica ederiz.

BULUNAN YAYINLARIMIZ

DENEME DİZİSİ

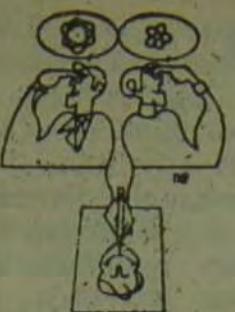
Oktay Akbal:	Anılar ve Söyleşiler	250.-
Ahmet Rasim:	Anılar ve Söyleşiler	300.-
Vedat Nedim Tör:	Kemalizmin Dramı	200.-
Prof. Akşit Göktürk:	Okuma Ugraşı 2. bası	150.-
Şevket Süreyya Aydemir:	Kırmızı Mektuplar ve Son Yazları	150.-
Prof. Macit Gökberk:	Değişen Dünya, Değişen Dil	150.-
Nadir Nadi:	Uyarılar 3. bası	250.-
Hıfzı V. Velidedeoğu:	Yol Kesen Irmak	350.-
İlhan Selçuk:	Atatürkülüigin Alfabesi 2. bası	200.-
Prof. Nusret Hızır:	Felsefe Yazılıarı 2. bası	250.-
Mehmet Kemal:	Şairler Dövüşür	250.-
Oktay Akbal:	Dünyaya Açılmak	200.-
Nadir Nadi:	Ben Atatürkü Değilim. 4. bası	200.-
Samim Kocagöz:	Roman ve Yazarlık Onuru	200.-

TARİH – ANI – GEZİ – OLAY DİZİSİ

Mehmed Kemal:	Türkiye'nin Kalbi Ankara	350.-
Hıfzı V. Velidedeoğu:	Ailenin Çilesi Boşanma	200.-
Hıfzı V. Velidedeoğu:	Söylev 12. bası	400.-
Hıfzı V. Velidedeoğu:	Söylev Belgeler	300.-
Azra Erhat:	Mektuplarıyla Halikarnas Balıkçısı 2. bası	200.-
Kemal Üstün:	Menemen Olayı ve Kubilay 3. bası	150.-
Oktay Akbal:	Geçmişin Kuşları	250.-
Nadir Nadi:	Perde Aralığından 3. Bası	250.-
Meral Tolluoğlu:	Babam Nurullah Ataç	200.-
Nadir Nadi:	Olur Şey Değil 2. bası	200.-
Ebubekir Hazım	Belgelerle Kurtuluş Savaşı Anıları	200.-
Tepeyran:	Savaş Anıları	200.-
Erol Ulubelen:	İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye	350.-
Cemal Madanoğlu:	Anılar I. Bölüm	400.-
Talip Apaydın:	Köy Enstitüsü Yılları	300.-

BAĞIMSIZ DİZİ

Philipp Soupoult:	Şarlo	150.-
Kemal Özer:	Sanatçılarla Konuşmalar	150.-
Atena Deponte:	Yaşayan Kosta	150.-
Benjamin Farrington:	Darwin Gerçeği	200.-

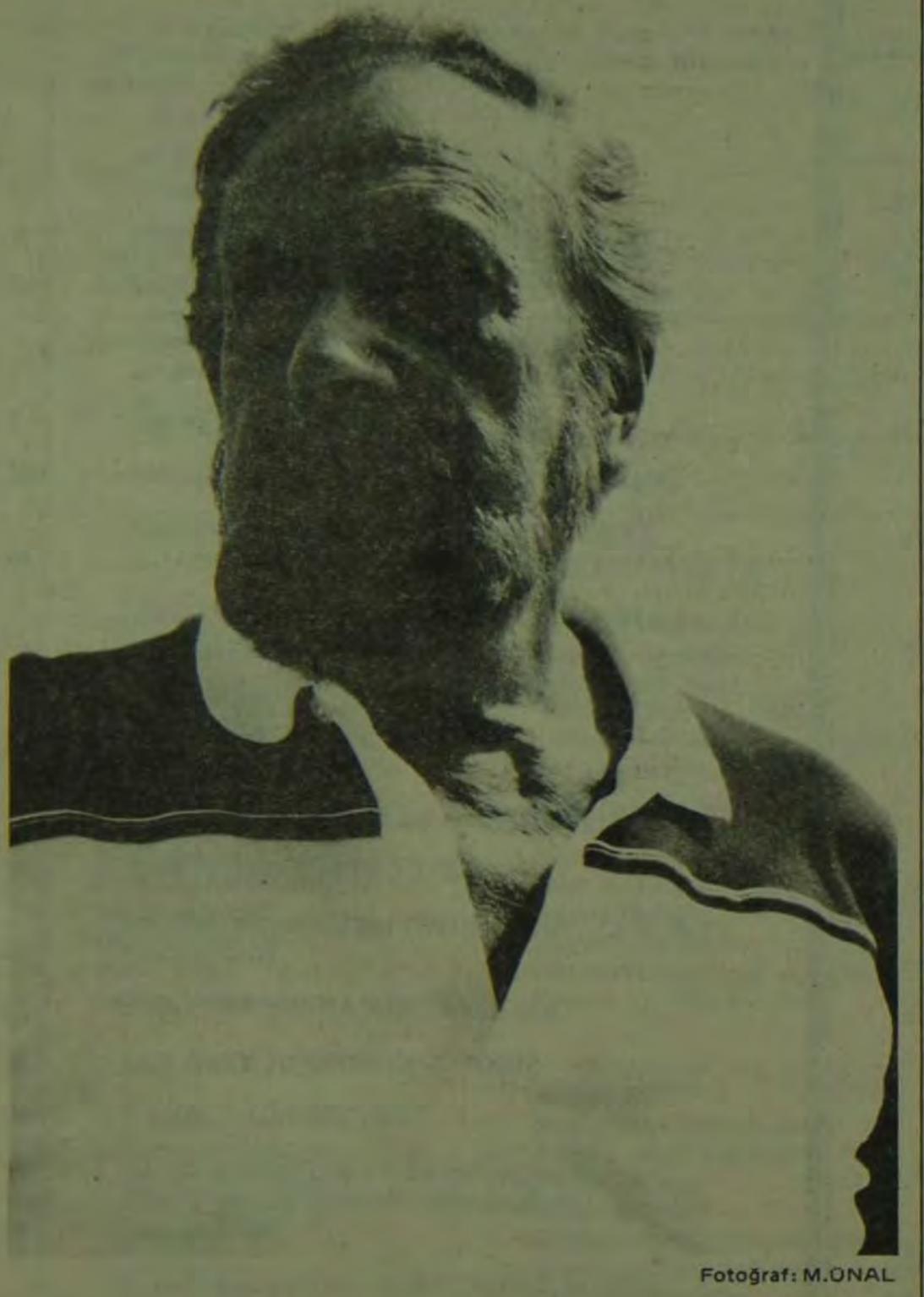

GELİŞME MI, ÇÜRÜME MI?...

Türkiye insanı, bugüne degen tanığı olmadığı bir sosyo-ekonomik alaborayı yaşıyor. Toplumun ağırlıklı çalışanlar kesimi karmaşık bir sosyo-ekonomik olsunun vakumunda kol ve gödesinin çekildiğini duyumsuyor; değer yargıları yerinden oynuyor. Türkiye'nin heryerinde PARA konuşuluyor. PARA'nın tek seçici, tek belirleyici, tek yönendirici olması istenç ve bilincine dayalı ekonomi politikasının sonuçları toplumsal yaşamı bir bütün olarak derinden kavıyor; sarsıyor. Anadolu'nun il ve ilçelerinde, dükkanlarda ve parklarda şubelevhanın giderek yaygınlaşmasının dikkat çektiği bildiriliyor: "Kazancın en helâli ticarettir." Beri yandan, emek, üretme, yaratma kavramları ile birlikte toplumun çalışan kesimlerinin prestiji görülmemiş ölçüde erozyona uğruyor. Toplu sözleşmelerde 135 - 140 liraya yükseltilmesine çalışan 100 lira, bankada faiz yatağında uğraşmasız 156 lira olabilmektedir. Suradan bir örnek olarak, bu sosyal coğrafyanın "eğlence endüstrisi" kesiminin "yıldız"ları, 30 yıllık bir devlet memurunun ancak hak edebileceği emekli ikramiyesi tutarını, bir, bilemediniz birkaç gecede kazanabilecektirler. 1 gece gaziโนด (en az giysi ile) şarkı çağrıma gösterisi, 30 yıllık devlet hizmetine esitlenebilmek erdemine kavuşabilmektedir. Toplumsal yaşamın her alanı ölçü ve değerler alaborasından etkilenmektedir. Adeta yol gösterici yıldız, "köşeyi dönme" bilinci bulunmaktadır. Bu nedir? Bilim ve Sanat bu sayısında, konuyu irdelemeye çalışıyor. Bilim ve Sanat aydınlığını, Sevgiyle ve dostlukla...

MEHMET ÜNAL / Ritsos ile Atina'da "İki Saatçik" Dostluğun Çiçekleri	4
GÜNEY GÖNENÇ / Adem Babamızın Göbeği	8
VARLIK ÖZMENEK / Başında Bir dakika	15
ATAMAN TANGÖR / Hasta Aile ve Ailenin Sağlığı Üzerine	16
TÜRKER ALKAN / Kültürel Yozlaşma	19
İSMAİL AYKANAT / Sendika Yıkma Teknikleri	22
EROL MUTLU / TV'nin Zararsız ve Tehlikesiz İdeolojisi, Televizyon Niye Yakışın ki? ...	26
MAHMUT TALİ ÖNGÖREN / Yozlaşma Nerede Başlıyor, Nerede Bitiyor?	29
ATALAY YÖRÜKOĞLU / "Herkes Her Şeyi Paraya Çevirmeye Çalışıyor" Sözleşisi: İrfan Aydın	32
GÜLTEKİN EMRE / Almanya'daki Bizim Gençlik mi?	35
GÜNEY DİNÇ / Çocuk ve Yargı	38
GALİP L. YALMAN / 1984'ten Günümüze ABD'nin Dış Politikası	40
ERGUN TÜRKCAN / IMF 40 Yaşında	43
ŞÜKRAN KURDAKUL / Güncel Gibi	46
GEÇTİĞİMİZ GÜNLER	47
CENAP NUHRAT / "Yurt Ansiklopedisi İyi Ansiklopediler Yolunda Atılmış Önemli Bir Adımdır"	48
OYA KÖYMEN / "Ölçüt, Titizlik, Doğruluk ve Tutarlılıktır"	49
HALUK GERGER / "Toplumun Hizmetindeyiz"	50
NEZİH DANYAL, HATAY DUMLUPINAR, MURAT ÖZMENEK / Karikatürler	

Sahibi: Ali Naci ÖNER o Genel Yayın Yönetmeni: Varlık ÖZMENEK o Genel Yayın Danışmanı: Güney GÖNENÇ o Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: İrfan AYDIN o Yazişma Adresi: Sümer Sk. 36/1-A Kızılay, Ankara, Tel: 31 66 - 30 28 16 o Posta Çekî No. 12526 1 o İstanbul Bürosu: Dikna S. ERDEN, Molla Fenari Sk. Nadir Han, Kat.5, Cağaloğlu, Tel: 520 54 20 o İzmir Temsilcisi: Taner ÜNLÜ, Tibaş İşhanı 5/506, Konak, Tel: 14 86 08 o İsviçre Temsilcisi: Gürhan UÇKAN Box 38045, 10064 Stockholm o F. Almanya Temsilcisi: Duran TAŞTAN, Franken Str. 47 4040 Neuss o Grafik Düzenleme: Teknik Büro o Dizgi: TEMPO - 18 34 65 o Film: REPROMAT o Baskı: Daily News Ofset Tesisleri o Dağıtım: Yetkin o Abone: Yıllık 1800, altı aylık 1000 TL; Avrupa: Yıllık 25 DM; ABD: Yıllık (uçakla) 60 DM; Avustralya: 70 DM o İlân Koşulları: Arka Kapak 70.000, kapak içi 60.000, iç sayfalar: tam 30.000, içte iki 20.000, yarılm 15.000, çeyrek 10.000 TL

Ritsos ile Atina'da "İki Saatlik"

DOSTLUĞUN ÇİÇEKLERİ

■ Mehmet ÜNAL

Paros Adası. Kikiladen adalarının tüm özelliklerini üzerinde taşıyor. Gemi iskeleye yanaşırken gördüğümüz bu bembeyaz adaya daha bakar bakmaz hayran kalıyoruz. Bir dinlendirici ışık saçıyor ada. Kikiladen adaları... İşığın adaları olarak tanımlanıyor, okudugumuz kitaplarda. Gerçekte de öyle.

Günler geçiyor. Adaya alışıkça dostlarımızın yanısına, yerli halkı da tanımaya başlıyoruz. Elimdeki sözlük ile derdimi Yunanca anlatmaya çalıştığını görenler şaşırarak nereli olduğunu soruyorlar. (Ada halkı derdini kendi dilinde anlatmak isteyen ziyaretçiye rastlamış herhalde.) Söylüyorum. Şaşırıyorlar. Tekrarlıyorum. Sarılıyorlar. Bağırlarına basıyorlar beni. Sonra? Sonra her sabah görüşüğümüzde: "Yasu Fili!" (Merhaba Dost!)

İşte bu arkadaşlardan biri de: Juli. Kendisi sanatçı. Geleneksel el işlemesine, kendisi de katkıda bulunarak, konulu duvara asılabilecek resimler işliyor.

Bulundugumuz körfezin tek lokantasında oturuyoruz. Ay dolunay biçimini almış, tepemizdeki kamışlardan yapılmış güneşliğin arasından dinlendirici ışık saçıyor. Uzı içiyoruz, anlaştığımız konuların çöküğü, yeni tanışmamızın heyecanı. Sürekli birbirimize birşeyler anlatmak için yarış eder gibiyiz. Birbirimizin sözünü yarida kesmek durumunda kaldığımızda, ne o sırınlıyor ne de ben.

Bu gibi dostça karşılaşmalar, benim için Federal Almanya'daki Alman dostlara bir yanıt niteliğinde. Her yıl Yunanistan'a gitceğimi söylediğimde onlar şaka mı, ciddi mi olduğunu anlayamadığım bir tek soru sorarlar: "Korkmuyor musun?" Önceleri bu soruya ciddiye alarak, kafalarındaki yanlış bilgileri düzeltmek amacıyla yanıtlamaya çalışırmış. Artık gerek duymamaya başladım. Her Yunanistan gezisinden geri döndüğümde gelecek yılı hasretle bekler oldum. Her yıl eski dostluklar pekişiyor; yeni dostlar ediniyorum.

İşte Juli de bu dostlardan bir tanesi. Komşu ilkeden olduğumu öğrenince, hemen Nazım Hikmet'i anımsadı. Bildiği şiirleri bana İngilizce aktarmaya çalıştı. Ben de. Çevirimiz mutlaka çok kötüydü. Ancak önemli olan bizim birbirimizi anlamamızdı, Ritsos'u anıyorum.

Türkçe dilinde ve Almanca dilinde okuduğum şiirlerin başlıklarını sayıyorum. Çok seviniyor. Hemen sözümüz keserek:

— "Bak Memet, sen fotoğrafçisin. Ritsos ile görüşüp, fotoğrafları çekmek ister misin?"

BENDE BİR SEVİNÇ...

Bende bir sevinç. Yutkunma. Neredeyse gözlerim yaşaracak. Kendimden iki kuşak yaşı bir büyük sanatçının fotoğraflarını çekebilme yerküremizde kaç kişiye nasip olur ki?

Juli daha sonra Ritsos ile ailece görüşüklerini, annesi ile Ritsos'un birlikte tiyatro yaptıklarını, görüşmemin hiç de zor olmayacağına anlatıyor. Adadan Atina'ya annesine telefon ediyor hemen. Yarım saat sonra Atina'dan adaya telefon geliyor. Juli telefonda söylenenleri bana acele çeviriyor: Ritsos ile Pazar gününe kadar görüşebilme olağım olduğunu, daha sonra Paris'e gitmesi gerektiğini söylüyor.

5 Eylül, Çarşamba. Adadan Atina'ya giden son gemiye biniyorum. Heyecanım hala geçmedi. Ritsos'a neler soracağım? Nasıl davranışmalıyım. Keşke başka gömlek pantolon mu giyeydim? gibisinden binbir türlü karışık duygular... Daha sonra soruların dışında düşündüklerimin gereksiz olduğunu kavıryorum.

İki gün önce en iyi arkadaşı, büyük tiyatro adamı Manos Katrakis ölmüştü. Aynı yaştaydilar. Birlikte sürgün yemişlerdi. Ritsos'un içinde bulunduğu bu durumu gözönüne alarak, sorular hazırlamalıydım.

GEMİ DEMİR ATIYOR

6 Eylül '84, Perşembe günü. Saat 6.30. Gemidemir atıyor. Tayfalar büyük bir el çabukluğu ile halatları iskeleye atıyor, gemiyi sağlamcana iskeleye bağlıyorlar.

Juli annesine gemiden iner inmez telefon etmemi söylemişti. O'nun tavsiyesini tutarak telefon ettim. Bayan Damvergi benim erken telefon ettiğim için özürlerimi kabul etmiyor: "Zararı yok. İyi yaptın." Hemen gelmemi söylüyor; 8.30'da buluşmaya karar veriyoruz.

Tam saatinde orada oluyoruz. Asansörün kapısı önünde karşılıyor beni Bayan Damvergi. Oturma odasına giriyoruz. Büyük bir fincan ile

orta şekerli bir kahve yapıyor hemen. Kendisine daha fazla eziyet etmek istemediğini belirttiğimde, "sen de aynı şeyleri yapardın" diyecek beni susturuyor.

Ritsos'a telefon ediyor. Bir saat sonra gelebileceğimizi öğreniyorum. Heyecanım son haddinde. Hazırlamış olduğum soruları asgariye indirmem gerektiğini anlıyorum.

Bayan Damvergi, artık hem söfürüm, hem de çevirmenim. İyi Almanca bilmemesine karşın, benimle bu dili konuşmuyor. Naziler, İkinci Dünya Savaşı'nda babasını ve kocasını öldürmüştür. Dili öğrenmiş olduğuna bile pişman. Anlaşma dili: İngilizce.

• *Özgürlük ne kelimenin ulusal anlamı ile sınırlı, ne de yalnız teorik bir anlam. Biyolojik gereklilikten doğan özgürlüktür. Ve ancak tüm insanlığı severek, barış ve huzurla sağlanabilir.* •

BİR DOST SICAKLIĞIYLA

On beş dakika sonra Ritsos'un oturmuş olduğu apartmanın önündeyiz. Sokakta pazar kurulmuş. Bir demet her renkten karanfil alıyor.

Ritsos apartmanın en üst katında oturuyor. Asansör ile çıkıyoruz. Ritsos kapıyı açıyor. Evde yalnız. Hanımı ve kızı adadalar. Önce Bayan Damvergi'ye sonra bana sarılıyor, yanaklarından bir baba, bir dost sıcaklığı ile kucaklıyor, öpüyor beni.

Evi bir müze niteliğinde. Kitaplar, tablolar, taşlar, heykelcikler... Kendisi de bu müzenin hem sahibi, hem de bu müzenin önemli bir parçası.

Oturmamız için yer gösteriyor. Ben sürekli Ritsos'u izliyorum. Telefonu sürekli çalışıyor. Telefonlarda arkadaşlarının sihhati hakkında sorular sorduklarını anlatıyor Bayan Damvergi daha sonra. Ben hala Ritsos'u seyrediyorum. Fotoğraf çekmeyi bile unutmuşum. Bayan Damvergi'nin uyarısı ile aygitimi elime alıyorum.

Ritsos, beni tanımak istiyor. Anlatıyorum. Fotoğrafçılık yaptığımı, çeşitli dergi ve gazetelere, özellikle Federal Almanya'daki göçmen işçiler üzerine yaptığı sergileri, yazıları anlatıyorum. Seviniyor. Daha da anlatmamı istiyor. Sonra:

— "Bu çok ilginç. Yaptığın iş hem mesleki hem uğraş olarak, hem de toplumsal işlevi açısından çok önemli" diyor.

Ve sürdürüyor konuşmasını:

— "Gerek Türkiye'den gerekse diğer ülkelerden Federal Almanya'ya göçenlerin, oturma ve çalışma koşulları fotoğraf, edebiyat, sinema, TV, tiyatro yoluyla belgelenmeli."

SORULAR – YANITLAR

Konuşmamız Türkiye üzerine dönüyor. Türkiye'de son yayınlanan kitapları gösteriyor bana. Bir derde Nazım Hikmet'in şiirleri üzerinde yazdığını yazlığını gösteriyor. Hepsi ni okuduğumu, kendisinin şiirlerini artık almanca dilinde de okuyabileceğini söyleyince, gülümşüyor; seviyor. İngilizce konuşmama karşın beni anlamış olduğuna hayret ettiğimde, sırında bu dili okuyarak ve yazarak öğrendiğini bu nedenle anladığını ancak konuşmadığını anlatıyor. Benim kendisi ile anlaşabilceğim bir dili konuşmadığım için hayıflanıyor. Bayan Damvergi "hadi artık sorularını sor" gibisinden işaretler yapıyor. Bense kendisini iyi tanıyan bu hanının tüm dediklerini yapıyorum. Ve hemen sorularımı sormaya başlıyorum:

— "Yunan ve Türk halklarının dostluğu hakkında bir kaç cümle söyle misiniz?"

Ritsos: — "Hem tarihi değeri olan hem de Yunanistan'ı çok derinden ilgilendiren bir konu. Ne salt Türkiye'nin ne de Yunanistan'ın isteğine bağlı. İşler başkalarının elinde. Küçük halkların (gerek nüfus gereksiz haritada kapladıkları yüzölçümü küçük olan) ancak tarihsel, düşünsel ve kültürel alanda güçlü olan halkların kaderini başkaları çiziyor. Onun için gerçekten Türkiye'de, Yunanlılara kin beslendiğine inanıyorum. Bu düşmanlık duygularını, üçüncüler, çıkışları nedeniyle yaratıyor ve köprüklüyor. Açıkçası; büyük devletlerin çıkışları ve bugün hepimizin bildiği gibi, Amerika'nın çıkışları için yaratılıyor. Böylelikle, tüm bu toprakları başka halklara

saldırıda ileri karakol olarak kullanmak amacını taşıyor. Gerek Ortadoğu'daki halklara karşı, Araplara, petrol ve yeraltı zenginlikleri olan ülkelere karşı kullanmak için.

Ben şahsen şimdide dek tanıdığım Türklerden en iyi izlenimlerle doluyum. Unutmamalıyız ki, Türkiye'nin de kültürel geçmişi çok zengindir. Çağdaş Türkiye'de büyük ve saygideğer insanlar yetiştii. Örneğin; çok sevgili ve değerli dostum Nazım Hikmet bunlardan biridir..."

ÖZGÜRLÜK HEP BİRİNCİ DURUMDA

Sözlerinin burasında gözleri doldu Ritsos'un. Dokunsan ağlayacak. O'nun bu durumunu bozmak istemeyen bir tavırla seyrediyordum. Bir sigara yaktıktan sonra, bana bakmaya başladığında, artık diğer sorumu da sormamın gerektiğini anladım. 1 Mayıs 1984'de 75 yaşına giren Ritsos, hala dimdik, bir dağ gibi heybetli karşımıda oturuyor. Ve yaşıının izlenimlerini üzerinde taşıymıyor. İçinde bulunduğu üzüntülü durumu sezdimemek isteyen bir tavrı var. Aynı şiirlerindeki gibi.

— "Bir şiirinizde, 'Ölüm hep ikinci durumda olan Özgürlük hep birinci durumda demiştiniz. Çok zor durumlarda kalmanıza karşın, her gün yeni-güzel şiirler yazınız. Dünyamıza daha aydınlichkeit bakabilmesini bașardınız. Kendinizi yenilediniz. Biz genç sanatçılara bunun sırrını açıksınız?"

Ritsos:
— "Sanırım yaşamın kendisi; ruhi, düşünsel ve duygusal mekanizması ile ve insanlık tarihini tüm geçmiş ile, yaşamın sürekliliğini ve niteliksel gelişmesi için, harekete geçmemizi bize dayatıyor. Bunun sağlanması için tek ve temel şart tüm insanlığın gerekliliğini duyduğu, vazgeçilmez gereksinimi olan özgürlüktür. Bu özgürlük, ne kelimenin ulusal anlamı ile sınırlı, ne de yalnız teorik bir anlam. Biyolojik ve bedensel gereklilikten doğan özgürlüktür. Ve ancak tüm insanlığı severek, barış ve huzurla sağlanabilir."

"KENDİMİZİ AŞMALIYIZ..."

Özgürlüğün temel şartı barıştır. İnsan mutluluğunun temeli ise özgürlüktür. Tek tek insanlar arasında

RİTSOS "Kuşbakışı" ndan ŞİİRLER

HAZIRLIK

Kaygısızca sessizce sakınımla
sabır bekleyerek
hazırlayarak
dişlerini temiz tutarak
tırnaklarını.

Cepte üç kürdan.
Küllük. Bardak. Tarih.
Düşün.
Düşündeden vazgeçme.
Güvenme:
"Böyle gelmiş
böyle gider" e.

Boyun eğmezsen
varsın
sen biz
sen tarih.

BAHANE YOK

Ölüm
bir özür değil
kabul edilecek.

Ve gözlerin gördüğü
gündüz dururken
nasıl yürütüm dersin
gece karanlığında.

Karşı balkonda
çiçek saksılarını dışarı çıkardılar
suluyorlar.

Günaydın komşu.

varolan kardeşlik ve sevgi bağları ile, her ülkenin ve ülkelerin birbirleri ile karşılıklı sevgi ve dostluk bağlarının tümü, insanlığın mutluluğunu yaratır. Ve bu öylesine bir gereksinimdir ki, bunu benim önermem gerekmeyebilir. Çünkü her insan kendi içinde bunun gereksinimini hissediyor. Ve tek tek insanların gereksinimi tüm insanlığın gereksinimdir. Bu gerçekten hareket ederek, ben eserlerimde bu istemi dile getiriyorum. Eğer eserlerim seviliyorsa, senin de isteminin tümüne istemini yansittığı içindir. Bir gün birbirimizin ellerini sıkıp, birbirimize bir 'merhaba' diyebilmek

ichern. Birbirimizin kuyusunu kazmak için değil! 1984 sığınakta ilk yıl şiirimde söyle demiştim:

"Ve şimdi ne ben senden üstün
olmalıyım,
ne de sen benden üstün olmalısın.
Herbirimiz kendimizi aşmalyız!"

İşte o zaman gerçek insan oluyor. İşte o zaman gerçek tarih yazılıyor. Gerçek uygarlık beliriyor. Gerçek şiir oluşuyor. Ve işte bu gerçekleri yaşamış, bunun bilincine varmış ve bunun gerçekleşmesi

Türkçe: Özdemir İNCE

AYDINLIK

Bazı adları söylemek
Vietnam demek
petrol demek
Yaros ve Leros demek
Dionysos demek
B-52 demek
Pentagon.

Çiplak şeylerin değeri
çiplak sözcüklerin

Sokak feneri
kol saati
gece yarısı
belli saat
belli
amaç.

YİNELEME

Yeniden şu unutulmuş şeyler
horlanmış şeyler
itiraf etmeyeş
doğruya söylememeye
isırılmış dil
tırnakla duvarı kertikleme
gizlenmiş bayrağın soluk alıştı
gömleğin altında
meme uçlarına sürtünerek
aşk ile.

Yeni insan
en çok kovalanan
en bağımlı
en yalnız.

Sorumlu.
İnsan.

Fotoğraf: MUNAL

TİSTAV

İçin savaşım veren her insan, Türk, Alman, Yunan, İtalyan, İngiliz hangi ülkeden olursa olsun, işte o tüm insanlığın kardeşi. Örneğin; bugün Homeros'u okurken 3000 yıllarından gelen ve günümüz insanlığı ile kardeş olan birisi ile karşılaşıyoruz. Ve şöyle diyoruz: İşte bir yol arkadaşımız daha. Şair ve gerçek insan. Aynı bizler gibi özgürlük istemeli ile dolu. 3000 yıl boyunca yaşıyor. Ve eğer bir nükleer savaştan kurtulursak, yalnız 3000 ya da 5000 yıl değil, sonsuza dek yaşayacak. Böylelikle her insanın özlemi başarmış olacak. Çünkü, ancak yılmadan, yorulmadan çalışarak, in-

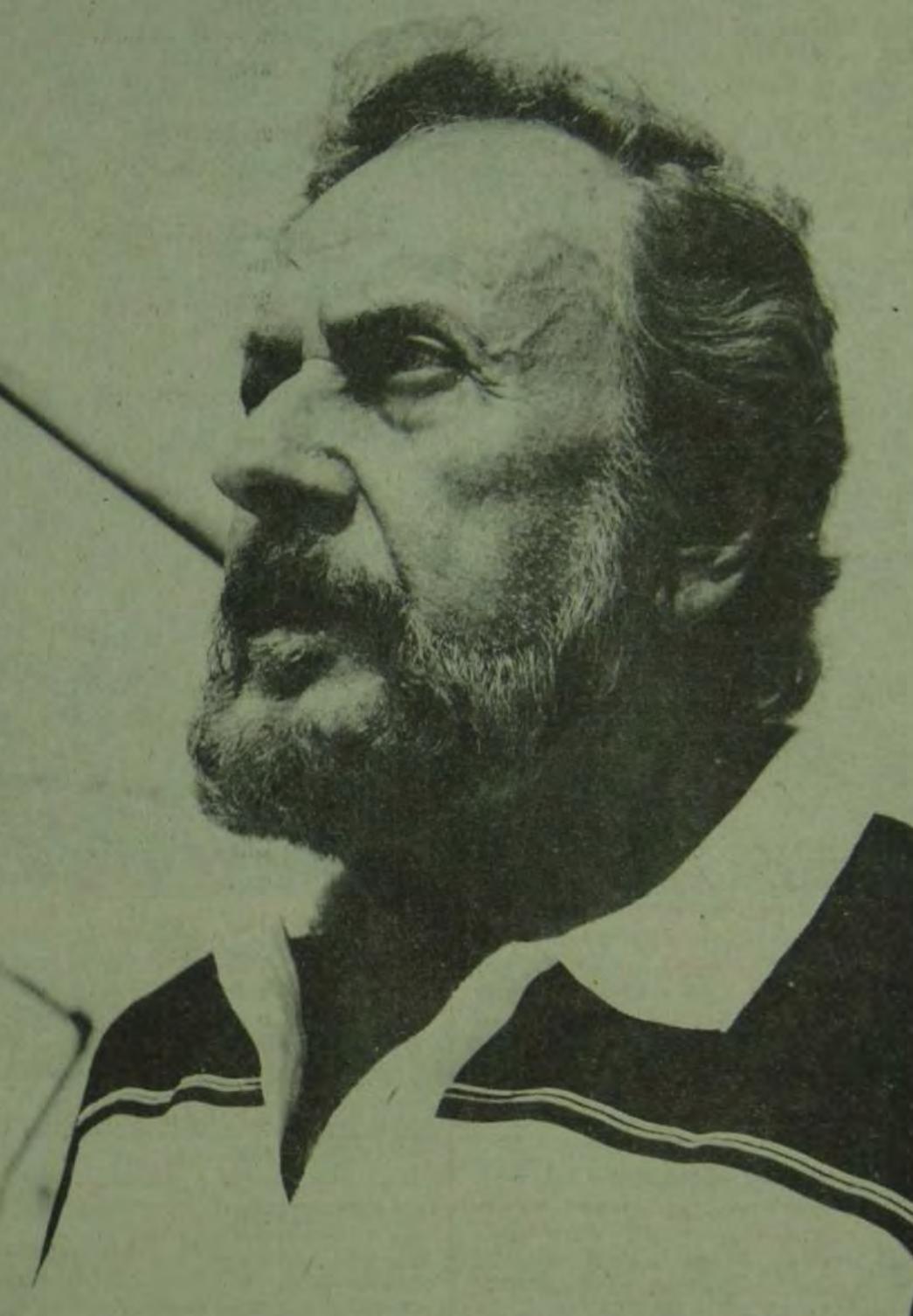
sanlığa eser bırakmakla, sonsuza dek kalıcılık gerçekleştir..."

Konuşmamızın soru yanıt bölümünü burada bitiyor. Fotoğraf çekmem için odasının çeşitli bölümlerinde duruyor. Aygitimin O'na verdiği rahatsız durumu hissetmemeye karşın, dileyim bir poz daha fazla çekim yapabilmek. Terasa çıkarıyorum. Çekimi sürdürmekteyim. Bitirdiğimizde, şimdide değin yayınlanmış ve yayınlanmamış fotoğraflarını gösteriyorum. Birlikte okuyoruz. Beğenimizi anlatmak için sözler bulamıyoruz. Ama bakışmalarımız ile her şeyi anlıyoruz.

mesi gerekiyordu. Artık ayrılık zamanı gelmişti. Tekrar görüşmek dilegi ile ayrılmıştık.

Adaya geri dönene dek Ritsos'un bana anlattıklarını Türkçe dilinde duymak istiyorum. Bu işi bana ancak değerli dostum Sula yapabilir. Üç gün büyük bir özveri ve özenle çeviriyorum Sula. Birlikte okuyoruz. Beğenimizi anlatmak için sözler bulamıyoruz. Ama bakışmalarımız ile her şeyi anlıyoruz.

Ayrılık gelip dayatıyor. Vedalaşma, "Yasu fili!" Gelecek seneye... Gelecek senelere...

Michelangelo: Adem'in Yaratılışı, Sistine Kilisesi, Roma.

Adem Babamızın Göbeği

■ Güney Gönenc

Galileo, Engizisyonun zoruyla, Roma'da Minerva Manastırında 22 Haziran 1633 günü şu belgeyi imzalıyordu:

"Ben, Floransalı Vincenzo Galilei'nin oğlu, 70 yaşında Galileo Galilei... dize gelerek önumde bulunan Kutsal Kitaplara el basmış olduğum halde, Kutsal Roma Katolik ve Apostolik Kilisesi'nin uygun bulunduğu, öğrettiği ve vaaz ettiği her ilkeye daima inanmış olduğuma ve Allahın inayetiyle ilerde de inancağıma yemin ederim. Güneşin merkezde ve hareketsiz olduğunu iddia eden batıl düşünceyi herhangi bir suretle uygun bulmam, savunmam ve öğretmem bu Kutsal Makam tarafından yasaklandığı için; ayrıca, yukarıda anılan görüşün Kutsal Kitaba aykırı olduğu bana bildirildikten sonra, bir kitap yazıp bastırıldı-

gim ve bu kitapta aynı menfur doktrini ele aldigim ve hiçbir sonuca ve karara bağlamaksızın aynı şeyi desteklemek yolunda büyük bir kuvvetle deliller gösterdiğim ve bunun üzerine dine karşı gelmekle ağır bir şekilde suçlu olduğuma hükmedildiği için, yanı güneşim evrenin merkezi ve hareketsiz olduğunu, dünyanın merkez olmayıp harenkette bulunduğuunu uygun görüp buna iman etmiş olduğum için bana karşı beslenmekte olan ağır şüphesi Erdemli Yüce Makamın ve her Katolik Hristiyanın aklından silmek amacıyla sözü edilen hatalar ve dinsizliklerden, ve genel olarak Kutsal Kiliseye karşı olan bütün hata ve düşüncelerimden samimi bir yürek ve riyasız bir iman ile vaz geçer, nefret eder ve onlara lânet ederim... Tanrı ve ellerimi üzerine bastığım Kutsal Kitapları yardımıcım olsun

ki, ben, Galileo Galilei, yukarıda belirttiğim gibi, görüşlerimden geri döndüm, yemin ettim, söz verdim, kendimi bağladım ve bu yeminime tanık olarak, kelimesi kelimesine yüksek sesle okumuş olduğum bu belgeyi kendi elimle imzaladım."

Engizisyon, Galileo için verdiği kararda "başkalarına bu türden suçlardan sakınmalarını ihtar amacıyla" deyimini kullanıyordu. Bunda doğrusu başarılı da oldu. Russell'ın deyimiyle, Galileo, büyük İtalyanların sonucusu oldu; ondan sonra hiçbir İtalyan bu türden bir suç işlemeye cesaret edemedi çünkü.

Galileo olayı bağınazlığın aydınlığı karşı sürdürdüğü savaşın ne ilk, ne de son örneğidir. Martin Luther, Kopernik hakkında söyle der: "Halk, dünyanın döndüğünü göstermeye

cabalayan zıpkıktı bir astroloğa kulak veriyor". Calvin, Tevrat'taki "Dünya da pekişmiştir, sarsılamaz" (Mezmurlar, 93:1) ayetine dayanarak "Kopernik'in otoritesini Kutsal Ruh'un üzerinde tutmaya kim curet edebilir?" diyor. Luther, dünyanın küresel değil düz olduğunu "aksi taktirde alt tarafta yaşayanlar İsa'nın yeniden dünyaya inisini göremeyeceklerdir, bu da Kutsal Kitaba aykırıdır" diyerek savunuyordu. "Dünya yuvarlaktır. Dünya güneşe çevresinde dönüyor..." Bugün henüz ilkokul başlamamış çocukların bilde bildikleri bu en yılın gerçeklerin bağınazlığın kara bulutlarını aşip gün yüzüne çıkabilmesi nice cabalarla, nice eziyet ve çileye mal olmuştur.

"AĞRI İLE EVLAT DOĞURACAKSIN!"

Bilim ve onun önkoşulu olan özgür düşünce, bağınazlığın çevresinde örmeye çalıştığı duvarı adam adın gerileterek bugünlere ulaşabildi. Giordano Bruno bu uğurda işkencelerden geçti, sonunda odun yiğini üzerinde yakılarak öldürdü; Campanella işkenceye uğradı; Erasmus ve Spinoza sığırına gönderildi. Jenner 1760'da çiçek aşısını bulduğunda din adamları aşayı "Tanrı'nın ira-

desine bir başkaldırı" olarak ilân ettiler. Sorbonne İlahiyat Fakültesi, Cambridge Üniversitesi aşıya karşı çıktılar. İskoç rahipleri yayınladıkları bildiride aşayı "Tanrı'nın cezasından kaçma girişimi" olarak nitelidiler. Amerika'da kendi ogluna çiçek aşısı yapan bir doktor, adam öldürmeye teşebbüs suçuyla yargılanmaktadır kil payı kurtulmuş ama uzun süre can kaygısıyla evinden çıkmamıştır. Kanada'da büyük bir çiçek salgınının baş gösterdiği 1885 yılında kentin Katolik halkı, kilisenin de desteğiyle, aşı olmamakta direndi. Bugün bile çiçek aşısı karşıtları dernekler vardır bu ülkelerde.

Benjamin Franklin çiçek aşısıyla aynı yıllarda paratoner buldu. Paratoner yıldırımdan korunmak içindi. Peki yıldırım neydi? Şuydu: "Rab göklerde gürkü, ve yüce olan ses verdi, dolu ve ateş közleri... Ve oklarını salıp onları dağıttı, çok şimşekler de salıp onları bozgun etti" (Mezmurlar, 18.13, 14). Ne var ki, her ne hikmetse Rabbin bu şimşekleri hep yüksek yapırlara ve bu arada kileselerin çan kulelerine müssallat oluyordu. Asimov'un verdiği rakamlara göre 18. yüzyıl Almanya'sında 33 yıllık bir dönemde en azından 400 kilisenin çan kulesine yıldırım düşmüştü. Üstelik büyük firt-

nalarda Tanrı'nın gağabından korunmak için kilise çanlarının çalınması gelenek olduğundan çan çalıcılar bayağı tehlikeli durumlarda kalıyorlardı, aynı 33 yıllık dönemde 120 kişi çan çalarken yıldırım çarpması sonucunda ölmüştü. Bütün bunlara rağmen paratoner bağınaz din adamlarının büyük direniyle karşılaştı. Yıldırım Tanrı'nın gazabını simgediğine göre ondan korunmaya çalışmak dinsizliğin ta kendisiydi. Hele kileselerde paratoner koymak olacak iş değildi. Paratonerin bulunmasından üç yıl sonra, 1755'te, 1 Kasım Azizler Yortusu gününde, bütün kileselerin titik titik dolu olduğu bir sırada gelen büyük Lizbon depreminden 30 bin kişi öldü. Bu deprem ve aynı yıllarda —en çok paratoner dikilen kent olan— Boston dolaylarında depremler bağınaz din adamlarınca Tanrı'nın paratoner yüzünden insanlara yönelen gazabı olarak nitelendi. Ne var ki düşen yıldırımların yol açtığı yıkımlar paratonere karşı çıkmayı da gitgide güçlendiriyordu. Asimov'un deyimiyle "yıldırım paratonersiz kileselere sık sık düştüğünü, ama eğer paratonerle korunuyorsa kasabanın genelevine hiç uğramadığını herkesler farkeder olmuştu artık". 1767'de İtalya'da geçen bir olay da anılmaya değer. Brescia kentinin insanları San Naza-

ro kilisesinin kutsallığına öylesine inanıyorlardı ki ellerindeki 100 ton barutu en güvenilir yer olarak kilişenin mahzenine saklamışlardı. Paratoner falan yoktu kilişede elbet. 1767'de kilişeye yıldırım düştü. Korkunç patlama kentin altında birinin yıkılmasına, üç bin kişisinin ölümeye yol açtı. Bu olay bağınazlığın —tabii yalnızca paratonerler konusunda— kesin sonunu getirmede önemli rol oynadı.

1847'de İskoçyalı doktor James Simpson çocuk doğuran kadınlarla ilk kez anestezî uygulamaya başladığında bağınaz din adamlarını karşısında buldu. Kutsal Kitap bu konuda söyle buyuruyordu: "Ve Rab Allah kadına dedi: Zahmetini ve gebeliğini ziyadesiyle çoğaltacağım; ağrı ile evlat doğuracaksın" (Yaradılış, 3:16). Demek ki doğumun ağrısız olması Tanrı'nın istemine açıkça aykırıydı. Din adamlarının vaazları, kıskırtmaları karşısında bunalan Simpson, papazlara aynı Kutsal Kitaptan başka bir ayetle karşılık vermek zorunda kalmıştır; onun bu yoldaki —papazları da şaşkınlığa uğratan— savunması, bizzat Tanrı'nın Havva'yı yaratırken anestezîye başvurmuş olduğunu kanıtlıyordu; "Ve Rab Allah adamın üzerinde derin uykuya getirdi, ve o uyudu; ve onun kaburga kemiklerinden birini aldı, ve yerini etle kapadı; ve Rab Allah adamdan aldığı kaburga kemiginden bir kadın yaptı, ve onu adama getirdi" (Yaradılış, 2:21, 22).

Galileo'dan 116 yıl sonra, bu kez Fransa'da bir bilgin yazdıklarını açıkça reddetmek zorunda bırakıldı. Büyük doğabilimci Georges Buffon 1749'da yazdı (ve sonrasında 36 cilde tamamlayacağı) "Histoire Naturelle" adlı kitabında canlıların ortaya çıkışında ve gelişmesinde çevrenin etkisini ilk kez göz önüne alıyor; at ile eşeğin birbirile ilgili olabileceklerini, belki de bu iki türün ortak bir atadan gelmiş olabileceğini öne sürüyordu. Kilise büyük telâşa düştü, papazlar ateş püsküryordu. Sorbonne İlahiyat Fakültesi kitabı mahkum etti. Krallık Doğa Müzesi'nin yöneticisi, üstelik kont olan Buffon İlahiyatçılar mahkemesi önüne çıkarıldı. Orada, yazdıklarından geri dönmek, tövbe etmek zorunda bırakıldı. Kitabı, dördüncü cildinin başına bu tövbe metninin konması koşuluyla yayın izni alabildi. Bu tövbe belgesinin bir bölümü şöyledir: "Eğer eşeğin at ailesinden olduğu kabul edilirse maymunun da insan ailesinden olduğunu ve maymunla insanın aynı soydan geldiğini iddia etmek mümkün olacaktır. Hayır, Tanrı'nın Vahiylerinden kesin olarak biliyoruz ki her hayvan türü Tanrı tarafından yaratılmış olmanın şerefini taşır ve her biri Yaradan'ın eliyle aynen bugünkü oldukları gibi yaratıl-

mışlardır... Kutsal Kitaba aykırı şeyler söylemek amacıyla olmadı; gerek olgular ve gerekse zaman sırası bakımından Kutsal Kitaptan söylenenlerin gerçekliğine bütün yüreğimle inandığımı; dünyanyan oluşumu ve genel olarak her konuda kitabının Musa'nın anlattıklarına aykırı düşebilecek yanlarını reddeğimi açıklarım".

SONUNCU SAVAŞ

Bağınazlıkla bilim arasında tarih'in en büyük (ve son) savaşı işte böyle başladı. Bilimin canlıların evrimine gelininceye kadarki bulgularını Kutsal Kitapla şu ya da bu biçimde bağıdaştırmanın bir yolu az çok bulunabilmişti. Kitabi, bilimin verilerine uygun düşebilecek biçimde yorumlama yoluna gidilmiş, "burada söyle deniyor ama aslında bunun anlamı söyleydir" türünden cekip uzatmalarla durum idare edilmeye çalışılmış, hiç tevil götürmeyen yerlerde de bilimin ortaya çıkardığı ilkelerin ve işleyişlerin "Yaradan'ın evreni oluşturma ve yönetme biçimini" olarak anlaşılması gereği ilan edilip işin içinden sıyrılmak mümkün olabilsa. Bir örnek verelim: Evrenin oluşumu için altı günden çok daha uzun bir sürenin gereği olduğu on dokuzuncu yüzyılın başlarında ortaya çıktı. Tevrat'ın ünlü "Ve gökler ve yer ve onların bütün orduları tamamlandı. Ve Allah yaptığı işi yedinci günde bitirdi" (Yaradılış, 2:1,2) ayetinde "gün" sözcüğünün aslında harfi hafifin gün demek olmayıp daha ziya de "çağ" anlamına geldiği öne sü-

Evrim kuramına giden yolun başında jeoloji ve paleontoloji (fosiller bilimi) vardır. On sekizinci yüzyılın sonlarından başlayarak doğabilimciler daha alt (daha eski) canlılardaki fosillerin daha yalın canlılara ait olduğunu, yukarı canlılara (daha yakın zamanlara) doğru çıkdıkça fosillerin giderek daha çeşitli ve daha karmaşık canlıların varlığını gösterdiğini gözlemlidiler. Fosillerin incelenmesiyle dünyada bugün var olmayan çok çeşitli canlı türlerinin vaktiyle yaşamış oldukları anlaşıldı. Fosiller, ayrıca, canlı türlerinin, içinde yaşamış oldukları doğa koşullarına (iklim gibi) uygun değişiklikler geçirmiş oldukları gösteriyordu. Örneğin arkeopteriks gibi "ara" canlıların fosilleri, kuşların, ilkel sürüngenlerden evrim geçirerek ortaya çıktığını kanıtlıyordu. Darwin'e gelindiğinde canlıların evrim kuramı bilinmeyen bir şey değildi. Darwin'in büyülüyü, yıllar suren gözlemlerinin sonucunda evrimin temelini oluşturan doğal ayıklanma (doğal seçim) mekanizmasını bulup çıkarmasıdadır. Bu mekanizmayı birkaç cümleyle şöyle özetleyebiliriz:

1. Bütün organizmalarda çok yüksek bir üreme potansiyeli vardır (bir örnek: İklim, besin ve bütün öteki koşulların optimum olması halinde bir çift meye sineğinden bir yılda yaklaşık 10⁵⁵ sinek olabilir). Oysa belirli bir doğa bölümünün kaldırabileceği (besleyebileceğiz) organizma sayısı sınırlıdır.

2. Organizmalar birbirlerine göre —çok küçük de olsa— farklılıklar gösterirler, bir türün iki bireyi bile birbirinin tipkisi değildir. Bu farklılıkların bir kısmı kalitim yoluyla sonraki kuşağa geçer.

3. Demek ki çevre koşullarına en çok uyacak yönde farklılaşma gösteren bireyler, yaşama şansına, türün öteki bireylerine göre (ve ortalamada olmak) daha çok sahip olacaklardır. Sonuçta her kuşak bir öncekine göre çevre koşullarına biraz daha uyumlu niteliklere sahip olacaktır.

Sözümüzü sürdürmeden bir noktaya dikkat çekelim. Darwin hiçbir zaman "evrim" sözcüğünü kullanmadı. Yukarda özetlediğimiz mekanizmaya onun verdiği ad "değiserek tevarüs" (kalitim yoluyla değişerek geçiş)'tir. "Evrim" sözcüğü "ilerleme, yükselme, iyiye doğru gitme" anımlarını da içerir. Oysa, buradaki değişmede böyle bir nitelik kesinlikle yoktur. "Koşullara daha uyumlu hale gelme" olgusu "yükseleme"yi içerebileceği gibi, "yozaşma"yi da içerebilir. Evrim sözcüğünü ortaya atan (ve yaygınlaşmasına yol açan) Spencer'dır. Doğal seçim için "en güçlünün yaşı-

ması" deyimini de ortaya atan Spencer'dır. Bu deyim de yanlışdır ve Spencer'in avukatlığını yaptığı ideojisi yansımaktan başka bir erdem yoktur.

Darwin'in ortaya attığı bu çok yalın kuram acaba neden öylesine büyük bir patırı kopardı? Acaba neden —örneğin Newton'un genel çökim ilkesi değil de— evrim, bağnazlıkla bilimin en büyük hesaplaşmasına yol açtı? Evrim, Kutsal Kitapın 3000 yıldır kuşaktan kuşağa geçmiş dogmalarını hiç tevil götürmez bir biçimde yıkıyor. Evrim, insanın evrende bir "üstün varlık" olduğu inancını yerle bir ediyor. Ama bunlardan da önemli olarak, evrim rasgele (bir ön planlamaya, tasarıma göre olmaksızın ortaya çıkan) değişimlerin yol açtığı bir mekanizma idi. Böylece, evrenin belirli bir amacının olmadığı ortaya konmuş oluyordu. Bu durumda o zamana kadar orası burası yorumlanarak, tevil edilerek bili-

min verilerine az çok uydurulmaya çalışılmış olan inançlar sisteminin tümü, temelden çöküyor. Darwin bunun bilincindeydi, o yüzünden 1839'dan 1858'e kadar tam 19 yıl kendisine saklamış, ancak bağımsız olarak aynı sonuçlara varan bir başka doğabilimcinin, Wallace'ın çalışması ortaya çıktı. Wallace o da kuramını açıklamak zorunda kalmıştır.

Bilimin dogmaya karşı savaşımı ve nihai zaferi elbette kolay olmadı. Darwin Türlerin Kökeni'ni 1859'da yayınladığında gerçekten yer yerinden oynadı (Türlerin Kökeni'nin birinci baskısı 1250 adet basılmıştı, bundan tam 125 yıl önce 24 Kasım 1859 günü satışa sunuldu ve tümü o gün akşamüstüne kadar satılıp bitti).

Kamuoyuna yansyan ilk büyük tartışma 1860 Haziranında İngiltere Bilimsel Araştırmalar Derneği'nin Oxford'da düzenlediği toplantıda patlak verdi. 700 kişilik bir dinleyici kitlesi salonu tıkkım tıkkım dolmuştu. Darwin yoktu salonda, o böyle toplantılarından, tartışmalarдан uzak duran bir kişiliğe sahipti. Salonda evrimi Darwin'in en ateşi

savunucularından biri olan tanınmış biyolog Thomas Huxley temsil ediyordu. Yaradılış yanlışlarının sözcüsü ise Oxford Piskoposu Samuel Wilberforce idi. Wilberforce, Piskoposluğunun yanı sıra çok büyük bir hatip olarak ün salmıştı. Darwin'in 1831'den 1836'ya kadar süren araştırma ve gözlem gezisini yaptığı Beagle gemisinin kaptanı Koramiral Fitzroy da salonda, dinleyiciler arasında çıktı. Piskopos Wilberforce kürsüye çıktı, çok dramatik ve heyecanlı bir konuşma yaptı, evrimi ve Darwin'i yerin dibine batırdı. Sözlerinin sonunda Huxley'i işaret ederek alaycı bir ifadeyle "acaba siz dostumuz ana tarafından mı yoksa baba tarafından mı maymun soyundan geldiğini bize açıklamak lütfunda bulunacaklar mı?" deyip kürsüden indi. Salon kahkahadan yıkıldı. Huxley kürsüye çıktı, üzüntü bir süre gürültünün dimesini bekledi, sonra sözcüklerin üzerine basa basa ünlu cevabına başladı: "Aşağılık bir maymunun soyundan mı yoksa doğanın kendisine büyük yetenekler bahsettiği, büyük bir varlığa ve etki gücüne sahip ama bu yeteneklerini ve gücünü yalnızca ciddi bir bilimsel tartışmaya maskaralı karıştırma yolunda kullanan bir insanın soyundan mı gelmiş olmayı secedim diye soruluyorsa hiç tereddütüz cevap veriyorum: Elbette maymunu". Salonda son kerteye yükselen heyecanlı hava içinde Fitzroy'un hiddetle ayaga fırladığı, elindeki Kutsal Kitabı sallayarak Darwin'i o uğursuz gemiye alıp insanların başına bu belanın sarılmasına yol açtığı için kendine lânetler okuduğu gözleendi (Fitzroy bu suçluluk duygusundan kendini kurtaramayacak ve 1865'te intihar edecektir).

Asimov bu tartışmayı anlattıktan sonra şöyle diyor: "Tarihte pek az tartışma böylesine ezici bir sona noktalanmıştır. Boş inançların bilime karşı bu son saldırısı orada ve o anda yenilgiye mahkum edilmiştir... Şimdi tenhalik yerlerde ufak tefek tartışmalar oluyorsa da esas savaş bitmiştir".

ZORLUKLAR... ZORLUKLAR...

Başından beri ortada zor bir durum vardı. Biyoloji, jeoloji, paleontoloji yeni bulgularını sergiledikçe açıklanması güçleşen, giderek olağanüstü olan "olgu"ların hesabı kabariyordu.

Örneğin Amerika anakarasında o zamana kadar bilinmeyen pek çok hayvan türünün var olduğunu saptanmıştı. Bu hayvanların hepsi Nuh'un gemisinden çıkmış olmaları gerektiği göre, acaba bunlar o kadar uzağa üstelik yol üstünde türlerinin hiçbirini bırakmaksızın nasıl gidebilmişlerdi? Kimileri bu hayvanların oraya denizciler tarafından götürülmüş olabileceğini savundular. İnsanlar bu kadar

uzun bir yolculukta örneğin tilkileri Peru'ya taşıma zahmetine acaba nedenden katlanmışlardır? Avustralya'nın keşfi de benzer sorunlar çıkarmıştı. Niçin bütün kangurular Ağrı'dan Avustralya'ya göçmüştürlerde bir tanesi olsun geride kalmamıştı? Tevrat'ta Nuh'un gemisinin 133,50 metre boyunda, 22,25 metre genişliğindedir ve üç katlı olduğu yazılıydı (Yaradılış, 6:15). Her türden de bir çift

almıştı gemiye. Oysa yapılan araştırmalar yeryüzündeki hayvan türlerinin 1 milyonu aşkın olduğunu gösteriyordu. Bütün bu hayvanlar bu gemiye nasıl sığışmışlardır? Hele hele, "Ve Rab Allah her kir hayvanını ve göklerin her kuşunu topraktan yaptı; ve onlara ne ad koyacağının görmek için adam getirdi; ve adam her birinin adını ne koydu ise, canlı mahlukun adı o oldu" (Yaradılış, 2:19) ayeti ne olacaktı? Tevrat'ta Adem'in soyu ayrıntılı olarak anlatılıyor, herkesin kaç yıl yaşadığını, çocukların vb hakkında bilgi veriliyor. İrlanda Başpiskoposu James Ussher bu verilere dayanarak Tanrı'nın dünyayı İsa'dan önce 4004 yılın 21 Ekim pazar günü yaratmış olduğunu hesaplayıp ilan etti (1654). Şimdi jeoloji bu tarihi 4,5 milyar yıl geriye götürüyor. Ya da Bolyai ve Lobachevski'nin üçgenlerinin iç açıları toplamı 180°den küçük olan) Ökliddi geometrileri karşısına büyük Katolik filozofu ve dinbilimci Thomas Aquinas'ın ispatladığını bildirmiş olduğu "Allah bir başka Allah daha yaratamaz, intihar edemez; ruhu olmayan bir insan ya da iç açıları toplamı 180°den farklı bir üçgen yaratmaya da kadir değildir" savı ne olacaktı?

Bütün bu ve bunla benzer sorulara "çözüm" bulmak amacıyla şimdije kadar onbinlerce kitap yazılmıştır (İlgincit, hâlâ da yazılmaktadır). Bunların birinden kısaca söz etmek istiyoruz. Bu kitabı Philip Gosse adında bir İngiliz doğabilimci 1857'de yazmış. Kitabın adı Omphalos (Omphalos Yunanca'da göbekdeliği demek. Gosse'nin doğabilimciliği yanında, Plymouth Biraderleri adlı tutucu bir Protestan mezhebinin üyesi olduğunu da be-

lirtelim). Bu kitabın en büyük özgürlüğü, ne bilimsel ne de mantıksal yoldan karşı çıktıması, cürütlmesi olanaksız bir sağlamlığa sahip olması. Bu nedenle de 127 yıldan beri geçerliğini koruyor.

ADEM BABAMIZIN GÖBEKDELİĞİ

Adem'in (ve Havva'nın) göbekdeliği Gosse'den çok daha önceleride gerek dinbilimcileri gerek akıcı düşünürleri uğraştıran bir konu olmuştu. Örneğin daha 1643'te İngiliz hekimi ve akıcı düşünürü Sir Thomas Browne, Adem'in "böyle kuşkulu ve anlaşılması güç" bir nesneye sahip olmasından rahatsızlık duyduğunu, çünkü bunun, ister istemez, Yaradanın gereksiz şeyler yaratabileceğini düşündürmesini çağrırttığını yazmıştı (Sir Thomas günümüzde yaşasydı, apandis, gövde kolları ya da erkek memelilerdeki meme başları için ne düşünürdü acaba?). Gerçekten de, Adem, Kutsal Kitapın "Ve Rab Allah yerin toprağından adamı yaptı, ve onun burnuna hayat nefesini üfledi; ve adam yaşayan can oldu" (Yaradılış, 2:7) ayetine göre yaratılmış, yani bir anadan doğmamış olduğuna göre, neden göbeği olsundu?

Hem bu soruya, hem fosil biliminin yol açtığı tüm sorumlara Gosse Omphalos adlı kitabında çözüm getirmiştir. Bu kitapta Gosse jeoloji biliminin gerçekten de hayvan ve bitkilerin milyarlarca yıl önce oluşmuş olduğunu kanıtladığını belirtiyor. Ama dünyannın yine de 1.O. 4004 yılında ve tamı tamına 6 günde yaratıldığını iddia ediyor. Birbirine karşıtı gibi görünen bu iki görüş birbiriley nasıl uyuşacak? Çok basit: Tanrı Adem'i (bir anadan doğmamış olduğu halde) sanki bir anadan doğmuşuza izlenimini vermek üzere nasıl göbekdeliyle yarattıysa, bütün dünyayı da ashında hiç var olmamış o milyarlarca yıllık fosillerle birlikte (bizlere sanki bütün bunlar gerçekmiş izlenimiği vermek üzere) 1.O. 4004'te 6 gün içinde yaratmıştır. Yani dünya Yaradılış anında sanki bir geçmiş varmış gibi yaratılmıştır. Bu düşünce jeolojik katmanlarda oluşması milyonlarca yıl almış kırışık büklümeli, çoktan sönmüş yanardağların kraterlerindeki donmuş lavları, budağlarının kayalar üzerinde oluşturduğu çizikleri, üzerinde dış izleriyle bulunmuş kemikleri, dünyannın dört bir yanına saçılmış milyonlarca fosili, herşeyi, herşeyi cürütmeye bir mantıkla açıklıyor. Ne yazık ki Gosse ne bilim adamlarına ne de din adamlarınca kabul görmedi.

Söz Adem'in göbeğine gelmişken bu konuya ilgili daha yeni bir olaya deşinelim. 1944'te ABD Temsilciler Meclisinin bir komisyon-

nu devletin erler için hazırlayıp bastırdığı "İnsanlığın Irkları" adlı bir kitapçık hakkında tahlükat açılmıştı. Kitabın suçu, içinde Adem'le Havva'yı göbekdelik olarak gösteren bir resmin bulunması idi. Komisyon'daki tartışmalarda bunun komünizmle ilişkili olduğu öne sürülmüştü. Gerçi Michelangelo'nun Sistine Kilisesinin duvarlarında işlediği esiz güzellikteki Adem resimlerinde de göbekdeliği olduğu, üstelik Michelangelo'nun komünistlikle elbette bir ilişkisi olamayacağı da dile getirilmiş tartışmalarda, ama kitapçık yine de yasaklanmaktan kurtulamamıştı.

MAYMUN DAVASI

ABD'nin Tennessee eyaletinde 1925 yılında çıkarılan bir yasa ayınen söyle diyordu: "Universitelerde, öğretmen okullarında ve bütçesi bütünüyle ya da kısmen devletçe karşılanan bütün okullarda insanın Tanrı tarafından yaratılışının Kutsal Kitapta belirlenen biçimini inkâr eden herhangi bir teorinin ya da in-

Asimov: "Şimdi tenhalik yerlerde ufak tefek çatışmalar oluyorsa da esas savaş bitmiştir"

sanın daha aşağı hayvanlardan geldiğinin okutulması yasaktır". Öğretmen John Scopes hakkında bu yasaaya dayanılarak dava açıldı. Dayton kasabasında görülen bu dava dünya çapında yankılar yarattı. Savcı makamında ABD'nin en tanınmış hatiplerinden William J. Bryan bulunuyordu. Bryan, Dışişleri Bakanlığı yapmış; üç kez ABD cumhurbaşkanlığına (Demokrat ve Popülist Partilerden) adaylığını koymuş, seçilememiştir. Bryan Kutsal Kitapın lafzına harfi harfine inanan biriydi (böylelerine "fundamentalist" deniyor). Mahkemedeki suçlamaları sırasında bir demokraside bilimin kanıtladığı şeyin değil, halkın coğuluğunun inandığı şeyin gerçek olarak kabul edilmesi gerektiğini söylemesiyle ünlüdür. Yoğun girişimleriyle ABD'nin üç eyaletinde evrim'in okutulmasını yasaklayan yasalar çıkarılmasını sağlamış olan Amerika Evrim Karşıtları Birliği adlı dernek tarihe "maymun davası" adıyla geçmiş olan Scopes davası sırasında da mahkemeyi etkileme ve halkı kıskırma yönünde çabalardan eksik etmemiştir. Davanın ilk cellesi yargıcın aleni olarak dua etmesiyle başlamıştı, mahkeme salonunun

duvarlarında kocaman "İncili oku!" pankartlarının asılı olduğu gözleniyordu. Savunma avukatı Clarence Darrow'un bilim adamlarının görüşlerinin alınması istemini mahkeme reddetti. Sonunda Scopes suçlu bulundu ve 100 dolar para cezasına çarptırıldı. Davanın son gününde Bryan mahkeme salonunda fenalaşmış, bir süre sonra da ölmüştür. Bryan'ın evrim karşıtı dostları Dayton'da onun anısına özellikle Yaradılış konularının işlenip okutulacağı Bryan Koleji adlı bir "okul" kurmuşlardır.

Evrimin okutulmasını yasaklayan bu yasalar ABD'de 45 yıl yürürlükte kaldı. 1968 yılında bu kez Arkansas eyaletinde biyoloji öğretmeni Susan Epperson aynı suçtan mahkemeye verilmiş, bunun üzerine ABD Yüksek Mahkemesi evrimin okutulmasını yasaklayan bütün eyalet yasalarını iptal etti. 1980'de Reagan'in başkanlığı seçildiğinde yeniden güçlenen gericilik dalgası içinde Arkansas ve başka bazı eyaletler, okullarda evrim konusunun işlenmesine ayrılan süre kadar süren Yaradılış'ın öğretilemesine de ayrılmasını öngören yasalar kabul ettiler. Yeni davalar açıldı, konu sonunda Federal Mahkemeye geldi. Federal Mahkemede Arkansas eyaletinin avukatları Yaradılış'ın bir inanç değil bilim olduğunu, evrimin ise bilimselikten uzak bir din olduğunu iddia ettiler. Yargıcı, eğer Yaradılış gerçekten bir bilim ise bunun öğretilemesinin nasıl olup da bir din olan evrim ilkesiyle dengelenmek istediği sorusuna tutarlı bir karşılık almadı. Tanınmış bilim adamları davada birligi olarak tanıklık yaptılar. Arkansas eyaletinin tanığı olan Dr. Wickramasinghe

Darwin'in evrim kuramı 3000 yıllık dogmaları hiç tevli götürmez bir biçimde yıkıldı.

ABD Federal Mahkemesi: "Yaradılış inancı bilim değildir, okullarda okutulamaz"

İngiltere'den getirildi. Ne var ki Wickramasinghe'nin tanıklığı tersine çalıtı. Yargıcı bir sorusuna karşılık tanık, aklı başında hiçbir bilim adamının dünyanın yaşının bir milyon yıldan daha az olduğunu inanamayacağını söyledi. Dava sonunda Federal Mahkeme 1982 başlarında Arkansas yasasını iptal etti. 38 sayfalık kararda bilimin tanımı yapıldıktan sonra Yaradılış inancının bilim olmadığı ve bu nedenle okullarda okutulamayacağı sonucuna varlıyordu.

DÜNYA YUVARLAK Mİ?

Yukarda Amerikan Evrim Karşıtları Birliği adlı dernekten söz etti. Bu dernek evrimin geçersizliğini, Darwin'in yanlışlarını "bilim otoriteleri"nden alıntılar yaparak "kantlayan" kitaplar, dergiler yazarlar, derneğin üyeleri bir tür misyoner ruhuyla ev dolasarak bunları dağıtırları. Sami N. Özerdim ABD'de iken kendi evine de bu kafada çok yaşı, titrek bir kadınağının geldiğini, kitapları, dergileri sunduktan sonra "Einstein da Darwin'e karşıydı" diye başlayan bir de uzun vaaz verdiği Ataç dergisinin Haziran 1963 sayısında anlatır. Bu dernek hâlâ var mı bilinmiyor, ABD'de pek yaygın olan bu türden dernekler şimdilerde "enstitü", "arastırma kurumu" gibi daha görkemli adlar seçiyorlar kendilerine. California eyaletinin San Diego kentindeki Yaradılış Araştırma Enstitüsü, Philadelphia eyaletindeki Evrim incelemeleri Derneği, Astronot Irwin'in başkanı bulunduğu Yüksek Uçuş Vakfı bunlardan bilebildiklerimiz.

olarak geçen olay, NASA ile iş yapan Horst Eiermann adında bir müteahhitin Apollo 15 mürettebatı olarak Ay'a gidecek ekip (David Scott, James Irwin ve Alfred Worden) yaptığı anlaşmayı. Bu anlaşma gereğince ekip 400 poste zarfını gizlice aya götürüp geri getirdi. Bu "Ay görmüş" zarfların sonradan meraklılarına tanesi 1500 dolara kadar satıldığı anlaşıldı. Bu iş için astronotlara verilen para adam başına 7000 dolar olmuştu. Sonradan skandal ortaya çıktı. NASA astronotlara kınama cezası verdi, astronotlar da alındıkları paraları iade ettiler.

ABD'deki boşinanç dernekleri ayrı bir inceleme konusu olacak kadar çok ve çeşitliidir. Salt bir fikir vermek amacıyla bunlardan birkaç tanesini sıralayalım: Uluslararası Düz Dünya Araştırma Kurumu (dünyanın yuvarlak değil düz olduğunu savunur, üç ayda bir çıkan ve 1800 satan Düz Dünya Haberleri adlı bir dergisi var), Tycho Derneği (adını büyük astronom Tycho Brahe'den alan bu dernek Kanada'dadır, dünyanın en evrenin merkezinde olduğunu savunur, Tycho Derneği Bütenti adlı bir dergi çıkarır), Amerika Anglo-Saxon Federasyonu (evrenin bütün gizlerinin Misir Piramitlerinde saklı olduğunu savunur, Kader adlı aylık bir dergi çıkarır), Oyuk Dünya Derneği (Dünyanın içi boş bir küre olduğunu ve bizim kürenin dış yüzünde de değil, iç yüzünde yaşamakta olduğumuzu savunur. Ana amacı Güney Kutbundaki delikten içeri giriip —yani dışarı çıkalıp— incelemeler yapmak üzere bir sefer düzenlemektir), Amerikan Çatalçubuk (Dowsers) Derneği (çatalı tahta çubukla yer altında su arama bilimiini geliştirmeyi amaçlar, Amerikan Çatalçubukçuları adlı bir dergi çıkarır, 9 şubesи, 1200 üyesi var), Ulusal Spirituel Tedavi Federasyonu (spiritüel tedavi —hastanın üzerine elini koymak ya da dua ya da meditasyon yoluyla tedavi— bilim ve sanatını geliştirip yaymayı amaçlar, merkezi İngiltere'dedir, aylık dergi yayınlar, 12 şubesи ve 90 bin üyesi var).

İKİ ALINTI

Yazımızı 1982 yılında Türkiye'de yayınlanmış iki kitaptan yaptığımız alıntılarla bitirmek istiyoruz. İlk alıntıımız halen lise 3. sınıflarda ders kitabı olarak okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kitabından. Kitabın yazarı Doç.Dr. Adem Tatlı'nın çevirisiyle bu yılın başında İstanbul'da yayınlandı. Hürriyet muhabirine "Ben Tanrı'nın misyoneriyim. Aya ayak bastığım an Tanrı'nın varlığını hissettim. Birden kendimi ruhani konulara adamak gerektiğini duydum" diye demeç veren Astronot James Irwin'in Ay'da Tanrı'nın varlığını hissetmenin yanı sıra ilgilendiği başka konular da olmuştu. Kitaplara "Apollo 15 Skandalı"

"...Kur'an'a göre, bütünüyle evren —varolanların toplamı— bilen, ilim, hikmet, irade ve kudret sahibi

HATAY
Hatay Dumlupınar

Hasta Aile ve Ailenin Sağaltımı Üzerine

■ Ataman Tangör

Günümüzün çekirdek ailesi bir ortaklaşım mı yoksa bireylerin birbirlerini ve kendilerini kemirdikleri bir savaş alanı mı? Özellikle pratik içinde karşılaşduğum aile örnekleri bu soruyu giderek daha sık sormama neden oluyor. Evet, ailedeki hastalık artıyor ve hiç kuşkusuz olmasın toplumda bireycilik ve bencillik arttıkça bu hastalık taşiregenleşecektir. Gelişmiş kapitalist ülkelerde aile sağaltımlarına (terapi) verilen önem ve yer de hastalığın yoğunluğuyla orantılı gidiyor. ABD başta olmak üzere batı ülkeleri aileyi kurtarma operasyonlarına 1936'larda "evlilik danışmanlığı"nı kurumlaştırmakla başladılar. Ancak, ailenin sağaltımı girişimleri ABD'de 1950'lerin ortalarına denk düster. Aile sağaltımı bir dizi kuramlar ve uygulamalarlığını içinde gelişmeye başladı. Batıda aile sağaltımı temel kuramını ruhçözümlemeden (psikanaliz) alır. Yani başka bir deyişle bireylerin kendi iç çelişkilerinin dışa yansması olarak görür, ailedeki

hızının o kişiye coşkusal geriliğini artırdığını ileri sürüyor. Bowen açıklıyor: "Bu iki benden biri 'tutarlı ben' (solid self) dir ve dış etkilenmelere dayanıklıdır; diğeri ise 'yalancı ben' (pseudo self) dir, dayanıksızdır, kalıtsal-biyolojik kökenlidir. Bazı insanlar yalancı benlerine yıllar boyu egemen olmayı başaramazları halde baziları, başaramazlar ve coşku akla egemen olur". Amerikan psikiyatrisine göre üç kişi bir araya geldi mi aralarında coşku alışverişi başlar. Büyük bir olasılık deniyor, bu bilimsel yapitta, insan üçgeni bu özelliğe hayvan toplumdan almıştır. Oysa biz insanları konuşa konuşa, hayvanları da koklaşa koklaşa anlaşan yaratıklar olarak biliyoruz. Demek ki içimizdeki hayvanmış evliliğimizi rezil eden. Yine bu kurama göre, ikili ilişki dengesizdir, üçlü ilişkide daha dengedir. Yani anne-baba-çocuk üçgeni denge için koşuldur. Bowen "ancak" diyor, "ruhçözümlemenin cinsel içgüdüsel temele dayandırıldığı 'ödipal üçgen'i kastetmek istemiyorum". Böylece Freud'un çocuğun anayı kırkın babasının canına okuma kompleksinin bu üçgende çok önemli bir yer tutmadığını vurgulayarak "devrimci" bir atılım yapmış oluyor. "Üçgende dengeyi bozan iki temel süreç vardır" diyor Bowen; coşkusal gerginlik ve yalancı benin egemen olması. Böylece artık otomatik işleyiş başlamış olur, yani akıl devreden çıkmıştır, bireyler birbirlerine salt gergin duyu ve coşkularını yansıtırlar. Yani artık savaş başlamıştır. İşte ABD kökenli batı psikiyatrisine göre aile sağaltımında ana ilke bu otomatik işleyişi durdurmak, akıl egemen kılmak; içimizdeki şeytanı kovmakdır. Bu şeytan kovucu yani terapist (sağaltıcı) —ki son dönemlerde terapist yerine öğretmen, koç gibi deyişler kullanılıyor— karı kocayı karşısına alarak coşkusuz, nötr bir tutum alıyor ve seanslar içinde çiftin birbirlerine karşı geliştirdikleri olumsuz duyguları kendilerine gösteriyor, coşkusal gerilim düşüyor ve "aile dengesi" yeniden kuruluyor. Hemen burada beş yıllık evli, karı koca çalışan bir çiftten söz etmek istiyorum: Bu çift ayrılmaya karar vermişler. Ancak arada bir de çocuk var. Uzlaşmanın bir yolu var mı diyerek danışmaya gelmişler. Koca kırslı kökenli, ataerkil ve baskıcı bir yapıda, kadını her fırsatı eziyor: Balkona çıkmayacak, bakalar; evde yemek tam zamanında hazır olacak; canı çıktıığında meyhaneye, kahveye gidecek, karışılmayacak; eve içki arkadaşları gelecek,

mezeler hazır olacak; yaz tatilleri kendi ailesinin yanında geçirilecek; annesi, babası, kardeşleri eleştirilemeyecek, onlara aşırı saygı gösterilecek vs. vs... Ortak görüşmemizde günler boyu koca karısını suçladı, kadın baygınlıklar geçirdi. Kendilerine ve de özellikle kocaya paylaşma, özveri, değişim, karşısındaki dinleme denen birşeylerin de var olduğunu ve bu öğeleri kullanmanın gerekliliğini vurgulamaya çalıştım. Gerçekten de bunları büyük bir çabaya uygulamaya başladilar. Artık işin sonuna geldiğimiz bir gün görüşmede ikisi de susuyorlardı. Oysa tartışmalı günlerde susturmak ne kelime, araya bile girmek olanaksızdı. Niçin sustuklarını sordugunda, "Ne olsun, tartışacak bir şey yok ki, işler iyi gidiyor" yanıtını aldım. Evet işler iyi gidiyordu. Ancak sıcak savaş bitmiş, soğuk savaş başlamıştı. Acaba ataerkil-buyurgan koca özveride bulunabilecek miydi? Bencilliğine egemen olabilecek miydi? İşte çözüm bunlara bağlıydı. Bence sorunun çözümü şeytanı kovmaktan değil, şeytanı yoketmekten geçiyor. Bizler, sağaltıcılar acaba bu şeytanı yeterince tanıyor muyuz? Çiftlere şeytanın gerçek yüzünü gösterebiliyor muyuz? Ve en önemlisi bu insanların şeytanlarını tanımayı ve onu yoketmeyi gerçekten istiyorlar mı? İşte hasta ailenin iyileşmesi bu soruların yanında yatıyor, yoksa salt geçici düzelmelerden söz edebiliriz.

Yazının başında da belirttiğim gibi, aile çelişkisi köklerinin ortaklaşacılık (kollektivizm) ve uydumculuk (konformizm) ikilisinde yattığı görüşündeyim. Kapitalist ekonomik koşulların biçimlendirdiği toplumsal yapıda insanlığa önemli bir armağan var: "Özgürlik" kılıfı içinde sunulan "yalnızlık" Hançerlioğlu'nun Felsefe Ansiklopedisi'nde "ortaklaşacılık" başlığı altında insan ilişkileri ile bir bölümde söyle deniyor: "Şimdide kadar bilinen toplum içindeki birleşme... hiç de gönül rızasıyla gerçekleşmiş bir birlik değildi. Tam tersine bireylerin içinde olumsuzluklardan yarananlıklar temeli üzerinde kurulmuş zorlulu bir birlikti. İşte bugüne kadar kişisel özgürlük denen şey belli koşullar içinde olumsuzluklardan yarananma hakkından başka bir şey değildir"². Yani aslında bu "özgürlik" bencillikle eş değerli. İnsanlar bencil oldukları oranda "özgür", "özgür" oldukları oranda bencil. Bencilliğin egemen olduğu bir toplumda ortaklaşma, paylaşma olamaz, ancak karşısınd-

kini ezme ve ezilmemeye çalışma mücadeleinden söz edilebilir. Ve bu mücadelede insan yalnızdır; Ailesi ve çocukların olsa da yalnızdır. Bizler hızla gelişen içinde yaşadığımız kapitalistleşme sürecinde bu yalnızlığı daha bir yoğun yaşıyoruz. Bunları kaleme alırken bir anı canlandı: Apartmanınızda su sorunu vardı; üst katlara hij su çekmiyor, 1. ve 2. katlara geliyor, orta katlar ise günde bir, iki saat su alabi-

Demokrasi,
yalnızlığa hükm
giymiş insanın tek
çikar yoludur. Ortak
sorunları gündeme
getirmede,
ortaklaşmayı,
paylaşmayı
Öğrenmede
demokrasi bir
okuldur.

yordu. Sanki tüm dostları kendisini terketmişti, öyle sanıyordu. Oysa hepsi çocukluk arkadaşlarıydı, can ciğerdiler, içikleri ayrı gitmezdi. Onları darıltmasın diye hep olağanüstü çaba harcamaktan artık yorulmuştu. Evinde şolenler verirdi, amağanlar alındı özel günlerde. İki eli kanda olsa da hiç asık yüz göstermezdi. Hoş, kocası iflasın eşiğine geldiğinde biraz soğuklaşmışlardı ama sonra toparlanınca yine can ciger oluvermişlerdi. Neden böyle kendini yalnız hissettiyordu bilemiyordu. Bir ay kadar önce bir can dostu yemek veriyordu ve bu nedenle gümüş takılarını istemişti. O da —biraz içi eriyerek de olsa— vermişti. Davet bitmiş ve takım gittiği gibi ancak üç gümüş tabak eksikti; eyvah, acaba çok sevdigi bu can arkası mı alıkoymuştu yoksa tabakları. Yok olamadı, çünkü can bir dosttu böyle şeyler yapmadı, yoksa, acaba yapmış mıydı? Evet, genellikle yalnızlığı gidermede sağılsız, çıkışa dayalı dostluklar kuruyor. Kişi bu dostluğun çıkışa dayalı olduğunun ayırdında olmasa bile durumdan rahatsız oluyor. Başka bir deyişle, insanların "dostluklar" içinde de yapayalnız. Bunun bilincine —bir an için bile olsa— vardıkları anda dünya tepelerine yıkılıveriyor.

Ortaklaşacılığın karşısının uydumculuk olduğunu söylediğim. Uydumculuk yani boyun eğme. Ancak bu öyle bir boyun eğme ki, sinsi ve öç alıcı. Birey engellendiği, ya da engellendiğini sandığı an boyun eğir ve tepkisini etken ya da edilgencé gösterir; ya saldırır, ya pisar ve karşısındakini sinsice köşeye sıkıştırır. Yıllar boyu kocasının baskısına boyun eğmiş bir kadının günün birinde ne olduğu belli olmayan karmakarışık ruhsal bir hastalığa yakalanıp kendini doktor doktor dolaştırtması bir öc alma değil de nedir? İşte size engellenen ve boyun eğen kadının bir tepki örneği daha: Bir büyük yıllık evli, alımlı, hoş bir hanım, beş yıl süreyle seviştiği eşini kıskanmaya başlıyor. Ancak bu kıskançlık soyut kavramlarda. Örneğin, TV spikerinden, gazetelerdeki açık saçık resimlerden vb. Adam ne yapacağını şaşırılmış; eve gazete girmiyor, TV izlemiyor, sokakta başı önünde yürüyor. Oluyor, oluyor, kıskançlık krizleri sürüp gidiyor. Hanım anlatıyor: "Eşimi, çok seviyorum. Tanıştığımızda ben lise 1. sınıfımdım. Benden büyüğüm, olgundu, kültürülüydim, beni o eğitti sayılır. Hangi kitapları okumam gerektiğini, nasıl giyinmem gerektiğini bana öğretten o

oldu. Tıpkı bir baba gibi. Zaten baba da iki yaşından bu yana görmedim, ayrılmışlar, nefret ederim bu yüzden babamdan. Hatta mesleğimi bile ona borçluyum. Ama işimde hiç çalışmıyorum, çünkü kocamın çalıştığı kasaba çok kapalı, tutucu bir yer, kocam uygun görmedi çalışmamı. Anlayamıyorum, bu denli mutlu çift ne oldu böyle. Sanki iki kişilikliyim, giysilerimi seçmem bile bana özgü değil; bir gün hanımefendi gibi giyiniyorum, çünkü kocam hep böyle ister, bir gün spor. Oysa ben spor giymeyi sevmem ki, yani sevmediğimi sanıyorum." Ve ayrılma nedeni "kışkançlık". Acaba koca sevgi, ya da sevgisini sandığı kızın kişiliğini, "eğitme" adı altında iğdiş ettiğinin ayırdı mıydı? Hayır, değildi. Evine bir süs bitkisi yetiştirmekte olduğunu ve eşinin soyut kışkançlık krizlerinin buna bir tepki olduğunu anlamadı bile. Akılsız kadın, oysa ona tam altı yılını vermişti. Hadi bakalım balsun du şimdü böyle bir kocayı.

Aile içinde engellenen ve bu engellenmişliğin tepkilerini çok karmaşık dolambaçlı yollardan gösteren "yalnız, bencil" insanlar. Peki, insanın içine düştüğü bu yalnızlığın, bencilliğin çözümü yok mu? Yalnızlık insanlığın alın yazısı mı? Kânumca demokrasi yalnızlığa hüküm giymiş insanın tek çıkış yoludur. Ortak sorunları gündeme getirmede, ortaklaşmayı, paylaşmayı öğretmede demokrasının bir okul olduğunu inanıyorum. Bu görüşümü yine bir örnekle açıklamaya çalışıyorum: Doktor hanım 12 Eylül öncesi henüz demokratik kuruluşların çalışmaları yasaklanmadığı dönemde, kendi meslek kuruluşunda, sonrasında eşi olacak doktor arkadaşıyla birlikte çalışıyordu. Çok mutluydu, üretiyordu; öneriler getiriyordu. Bu çalışmalarının ortak ürününü almışlardı: "Tam Gün Yasası" çıkmıştı. Geniş halk kitlelerine sağlık hizmeti götürürken ve tüm emeklerini bu alana harcayan doktorlar ve sağlık personele artık maddi güvenceye ve gelecek güvencesine kavuşmuşlardı. İşte tam bu sıralarda evlendiler, çok mutluydular. Bir de çocukları oldu, ortak sevgileri bebeğe yansındı. Derken Oda çalışmaları durduruldu, Oda kapandı. Doktor hanım giderek eşine karşı artan bir cinsel soğukluk duymaya başladı. Sanki eşinin her davranışını ona batıyordu; onu yetersiz, güçsiz, sevimsiz buluyordu. Bunu nedeni kaynana olmamıştı. Zaten oldum bittim kocasıyla aralarına girmeye çalışıyor, oğlunu kendi yanına çekerek etkiliyordu. Ama

kaynana daha önce de sahnedeydi ve onu iyi bir kişi olarak tanııyordu. Ne oluyordu, yoksa kendisi mi değişmiş? Ne var ki bu cinsel istekszilik çekilir şey değildi. Acaba hasta kendisinde miydi? Bunu denemeliydi; başka biriyle duygusal bağ kurmamıştı. Çekici ve güzel bir kadındı. Zaten ona kur yapan pek çok erkek de vardi çevrede, evet denemeliydi. Ve denedi. Tamam artık zevk alıyordu, rahatlamıştı, demek ki suç kendinde değildi. Ama, o ne, bir süre sonra bu kişiye karşı da sev-

Ailenin ileride ne olacağını belirleyecek olan, yalnızlık ve bencillikten kurtulan insan olacaktır.
"Madem özel mülkiyete dayalı kapitalist ekonomi, koşulların doğurduğu hasta bir kurumdur, o halde kahrolsun aile" yaklaşımıyla olguya bakmak son derece yanlışdır.

gi ve ilgi duymamaya başlamıştı. Artık sevgi duyduğu tek varlık oğluydu. Tüm benliğini ona vermeliydi. Yaşamının bundan sonraki bölümünü en az birkaç yılını oğluyla birlikte yaşayarak "öz benliği"ni bulmamıştı. "Peki" dedim, "nened kocanla sevginizi, ilişkilerinizi yeniden kurmayı denemiyorsun? Neden yaşamınıza ıretkenliği yeniden sokmanın yollarını birlikte aramadan işin kolayına kaçışorsun? Üstelik, sevgini ya da senin sevgi sandığın endişeni oğluna vererek onu da endişeli ve güvensiz kılmaya ne hakkın var?" Sıklıkla söyle bir sav ileri sürüyor: Deniyor ki, bireysel güçsizlik ve güvensizlikler içinde hastalıkli ruhsal yapıya sahip olan insanların demokrasi mücadeleinde yer alırlar. Çünkü, bu mücadele içinde kendi bireysel güçsizlikleri örtüldüğü için rahatlamaştırlar, ancak ruhsal sorunları olduğu gibi kalır, değişmez. Bu görüşe katılmıyorum. Evet günümüz toplumsal yapısında rahat, bencillikten uzak, sorunsuz insanların sayısının pek çok olmadığını biliyorum. Ancak insanların bu zayıflıklarından arınma yerinin yine toplum ve de demokratik bir toplum olduğunu vurgulamak istiyorum.

Demokrasinin bir okul olduğunu ve insanların demokrasiden öğrenecekleri, kendilerini değiştirmeye kullananları pek çok şeyler bulundugu inanıyorum. Gerçek anlamda demokrasının kurulamadığı bir toplumda bireyin bu zayıflıklarından bazı ruhsal sağaltım denemeleriyle kurtulacağı savı bence aldatmacadan başka bir şey değildir. İşte salt bu nedenle bile olsa, demokrasiye ve demokratik kurumlara tüm gücümüzle sahip çıkılmalıdır diyorum; eğer yozlaşma ve yalnızlık kervanına katılmak istemiyorsak. Bu kapsam içinde aile kurumunu da korumamızın gerekliliğine inanıyorum. Burjuva toplumbilimcilerinin ailenin kutsallığı ve mutlaklığını savlarına katıldığım için değil, ancak aile içi ilişkilerimizi toplumsal yaşamımızın bir aynası olarak gördüğüm için. Yani, şunu demek istiyorum: Gündüz insan gece kurt olamayız. Eğer toplum içi davranışlarımızda bencillik ve yalnızlık eger mense, aile içi ilişkilerimizde de bundan farklı davranışamayız. İşte bu nedenle ailedeki iletişim ve ilişkilerin iyileştirilmesinin gerekliliğine inanıyorum. Ayrıca aile kurumunun geleceği konusunda da karar organı bizler değiliz; ilerde ailenin ne olacağını belirleyecek olan yalnızlık ve bencillikten kurtulan insan olacaktır. "Madem özel mülkiyete dayalı kapitalist ekonomik koşulların doğurduğu hasta bir kurumdur, o halde kahrolsun aile" yaklaşımıyla olguya bakmanın son derece yanlış olduğunu vurgulamak istiyorum. Evet aile hastadır. Bu hasta kurumu gerçerlikteki sistemin sonsuza dek sürdürülmesini sağlamak için değil, ancak kendimize ve insana olan saygımın gereği olarak ele alımlı ve düzeltmeliyiz.

Sonuç olarak, hasta ailenin sağlanması ve iyileştirilmesinden yanıyorum. Ama bu sağaltım batı ruhbilimcilerinin savladıkları gibi salt gerilen coşkuların gevşetilmesi biçiminde soruna at gözlüğüyle bakılan bir yaklaşım olmamalıdır. Bizler ruh hekimi ve ruhbilimcileri olarak insanlara paylaşmanın, ortaklaşmanın, gerçek sevginin, sevinmenin, sevebilmenin de anahtarlarını vermeliyiz, tabii alabildikleri ölçüde.

- 1- BOWEN, M.: Family Therapy After Twenty Years. in "American Handbook of Psychiatry" Vol.5, Basic Books, Inc. Publishers. New York, 1975, 367.
- 2- HANCERLİOĞLU, O.: Felsefe Ansiklopedisi. Cilt 4, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1978, 357.

Kültürel Yozlaşma

■ Türker Alkan

Aslında, kaypak ve tanımlanması zor bir kavramdır "kültürel yozlaşma". Günlük yaşamda sevgimiz, aşkı bulduğumuz, kendi ölçülerimizin dışına taşıyan her şeye "yozlaşmış" yaftasını kolaylıkla yapıştırabiliriz. Kimimize göre "çılgın" Batı müziği eşliğinde cinsel simgeleri ağır basan danslar yapan gençler yozlaşmıştır; kimimize göre de oturak alemlerinde kadın oynatanlar. Açık saçık giyinen kadınlar da yozlaşmış sayılabilir, aşırı derecede kapalı giyineler de. Para yaşı karşı büyük bir tutku da yozlaşmanın göstergesi olabilir; parasal değerlere omuz silken bir bohem yaşıntı da.

"Yozlaşma" kavramının bu gevşek kullanımını, ciddi bir bilimsel çalışmada kullanılmamasını zorlaştırır. Fakat, kavramı biraz daha sıkı bir tanımlama çabasına girersek, belki de günlük yaşamımızda olup bitenlerin (genel ve bulanık da olsa) bir betimlemesini içerdiğini görebiliriz. Kültü-

relerin görünürdeki amaçları ile gerçekten yerine getirdikleri işlevler arasında önemli bir ayrılık varsa, burada bir yozlaşma süreci işlemektedir diyebiliriz. Kuşkusuz ki, bu düzeyde bir tanım bilimsel bir çalışma için yeterli değildir; daha fazla ayrıntıya ve işlemselliğe gereksinim vardır. Fakat, böyle bir deneme yazısı için, bununla yetinabileceğimizi sanıyorum.

Kültürel değerlerin, birisi görünürdeki, diğerleri gerçek olmak üzere iki ayrı düzeye işlemesi, aynı zamanda ikiyüzlüğün toplumda sistemsel olarak yaygınlaşması anlamına gelecektir. Ideolojik söylemeye gerçek durum arasındaki bağlantı alabildiğine açılabilecek, yabancılaşma ve anomia artacak, toplumsal huzursuzlukların tohumları ekilecektir. Bu nedenle, "yozlaşma" ve onun davranışlara yansımış (işlevsel nitelik kazanmış) biçimini olan "sistemsel ikiyüzlülük"(*) aslında salt soyut bir ahlâk ve estetik açısından ele alınmamalı, son derece somut toplumsal-siyasal huzursuzlukların da önemli bir kaynağı ve habercisi olarak görülmelidir.

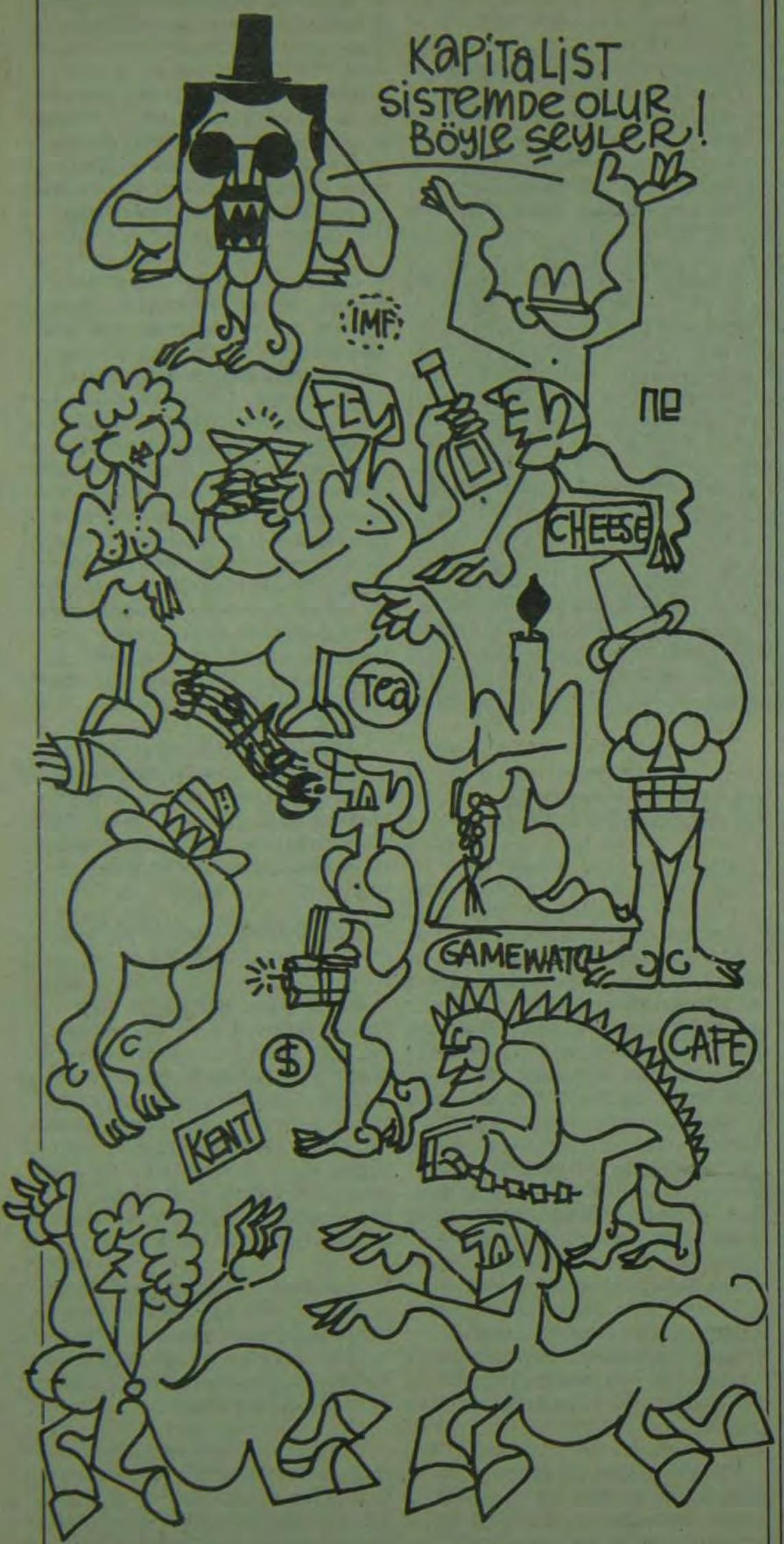
Kültürel yozlaşmanın davranışsal görünüşü "sistemsel ikiyüzlülük" olduğuna göre, toplumındaki davranışların bu açıdan incelenmesi ile kültürel yozlaşma konusunda (kabaca da olsa) bir fikir edinebiliriz sanıyorum.

TOPLUMUZDA SİSTEMSEL İKİYÜZLÜLÜK

Cinsel yaşamımızda, aile yaşamımızda, ekonomimizde, siyasetimizde, eğitimimizde... gittikçe artan dozda ikiyüzlüğün (veya ikili standartların) geçerli olduğunu görüyoruz. Son derece geniş olan bu alanlardaki davranışların kısa bir yazı çerçevesinde ayrıntısı ile ele alınması ve çözümlenmesi olanaksız. Fakat, en azından bir-iki fırça darbesi ile ana çizgileri belirtebiliriz.

İnsanların en duyarlı oldukları ve en katı kurallar uyguladıkları konulardan birisi cinsel yaşamdır. Kuralar katı olduğu oranda değişmesi zorlaşırlar, değişmesi zorlaştığı oranında da ikiyüzlülük artar.

Erkeklerin kendilerine tanıdığı geniş cinsel özgürlüğü kadınlarla tanıtmamaları, bu alanlarda en genel ve eski ikiyüzlüğümüzdür. Fakat, son zamanlarda buna bir yenisinin eklenmesini görüyoruz: Bir taraftan eşcinsellere karşı olan geleneksel aş-

Nezih Danyal

ğayıcı tutumumuz, diğer taraftan eşcinsel sanatçılara karşı (gazinolarda, basında, vs.) gösterilen aşırı ilgi (bu ilgi, sanata karşı değil, kişise karşıdır), kendi içinde tipik bir ikiyüzlü tutumu sergiliyor. Eşcinsellerin hasta olup olmadığı tartışılabilir ama, böylesine ikiyüzlü bir tutum içinde olan toplumun hasta olmadığı ileri sürülebilir mi?

Bir taraftan kızlarınıza 19 Mayıs bayramına şalvarla sokacak, pelerine büründürecek kadar tutuculaşıyoruz; bir taraftan da en çok satan gazeteler ve dergiler çıplak kadın fotoğrafı basanlar oluyor, seks filmleri ve videoları en iyi işi yapıyor.

Öte yandan, elde edilebilen istatistik bilgilerden, fuhuşun korukunç boyutlarda artış gösterdiğini izliyoruz. Dinsel inançlara katı biçimde sarılışın en yüksek noktaya ulaştığı, din derslerinin zorunlu kılındığı, en yetkili devlet adamlarının sürekli olarak dinden ve imandan söz ettiği, TRT'nin geleneksel değerlerimize öncelik verdigini ileri sürdüğü bir ortamda, fuhuş birçok ailenin geçim kaynağını oluşturuya başlıyor.

Kadın haklarının savunulması, özellikle aydın çevrelerde en yaygın modalardan birisi. Öte yandan, aile yaşamının gündelik yüklerinin paylaşılmaması gerçek bir eşitlik uygulamasını içine sindirerek yürütebilen kaç kişi var dersiniz?

Ekonomide, "serbest piyasa ekonomisinden, devletin ekonomik yaşama karışmamasından" söz ediyoruz. Bu da ikiyüzlü bir "serbestlik" anlayışı. Büyük şirketlerin kurtarılması, düşsümlerinin desteklenmesi söz konusu olunca, ekonomiyi dar boğaza sokacak ve enflasyonu kamçılayacak kertede bir destekleme ve devlet karışmacılığı olduğunu görüyoruz. Fiyat artıları serbest; işçilerin ve memurların ücret ve maaşlarına gelince, sıkı bir kısıtlama uygulanmasına gidiliyor. Bu, köpeklerin "serbest" bırakılıp, taşların bağlandığı bir garip anlayış. Bu uygulamalar sonunda bozulan gelir ve servet dağılımını (ve bu bozulma sonundan hızla yayılan fuhuş gibi toplumsal hastalıkları) ya görmezlikten yapıyoruz, ya da okuyup üfleyerek iyileştirmeye çalışıyoruz.

Ekonomik dengelerin bozulmasının tek sonucu fuhuş değil kuşkusuz. Bir taraftan lüks tüketim hızla artarken ve bu artış özendirilirken

(konutta, otomobilde, kürk ve mücevherlerde, yabancı içki ve sigara da, altın kakmalı banyolarda, altmış milyona satılan masa ve sandalyelerde bu gözleniyor), sosyal konut yapımı duruyor, gecekondular fakir fukaranın kafasına yıkılıyor, ev kiralari tırmıyor, insanlar çocuklarına süt ve ekmek alamıyor, işsizlik ve karamsarlık yayılıyor, "köti beslenme" başlığı altında düpedüz açlık kol geziyor ve verem yeniden hortluyor. İşin garibi, bütün bu gelişmelerin sonucunda toplumsal huzurun ve iç barışın sağlanabileceğine ilişkin bir kanı da resmi ağızlarından yayılmaya devam ediyor. Bu ekonomik programın mimarı, sırası gelince, "sosyal adaletçi" olduğunu ilan etmekten çekinmiyor.

Bu ortamda, yalnız cinsel ahlâkin değil, iş ahlâkinin da hızla bozulduğunu görüyoruz. Senetler protesto ediliyor, borçlar ödenmiyor, dolandırıcılık olayları artıyor, verilen sözler yerine getirilemiyor. "Her ne pahasına olursa olsun köşeyi dönmek", toplumda kabul edilen ve alkışlanan bir davranış biçimleri oluşturuya başlıyor. Yüzbinlerce kişiyi dolandıran bankerler gazetelerde ulusal kahramanlar gibi poz veriyor. Bütün bunlardan sorumlu olan Başbakan Yardımcısı, "kapitalist sistemde böyle şeyler olur" diyecek olayı haklılaştırıyor.

Aynı kişinin İslâmci eğilimler taşıdığını da yaygın olarak biliniyor. Bir taraftan cinsel ve tecimsel ahlâkta çözülmeye olurken, diğer taraftan İslâmci akımın alabildiğine güç kazanması ilginç bir durum, fakat ilk başta gözüktüğü gibi bir gelişim değil. Psikolojide çok bilinen bir savunma mekanizması vardır: Kişiler, bastırmak istedikleri gerçek eğilimlerinin tam ziddi bir davranış içine girebilirler: Aslında nefret ettiği bir kişiyi görünürde çok sevmek gibi. Son yıllarda ahlâk çöküntüsü ile birlikte dinin güçlenmesi arasında böyle bir "toplumsal-psikolojik savunma mekanizması" yer alıyor olabilir. Ahlâksal çöküntü arttıkça oranda, ahlâktan, din ve imandan söz etmek, katı bir dinci kesilmek, vicedanları rahatlatıp görüntüyü kuratabilir.

Siyaset yapmanın Meclis'teki parlamentörler için bile geniş ölçüde kısıtlanmış olduğu "bize özgü" bir demokrasiye geçiyoruz. Siyasetçilerin başı olan Başbakan, kendisini desteklemeyen işveren örgütlerinden birinin başkanı için, "siyaset

yapıyor, ciddiye almayın" diyebiliyor. Kendisi daha fazla siyaset yaptığına göre, hiç mi hiç ciddiye alınmaması gerektiğini mi söylemek istiyor? Belki. Bir de aba altından sopası gösteriyor: "Dernekler beni eleştirirlerse siyaset yapıyorlar demektir, savcılık onlarla ilgilendir. Beni desteklerlerse, bu siyaset değildir, devlet politikasını desteklemektir" demeye getiriyor.

Bir bakıma bu da anlaşılabılır bir tutum. Çünkü, sermaye dışında her şeyi devletleştirme eğilimine uygun düşüyor. Siyaseti de devletleştirirdik, resmileştirdik, bürokratikleştirirdik. Kısacası, siyasetsız siyaset yapmayı deniyoruz. Topluma konan (ve toplumun eğitim duyduğu) demokratikleşme hedefi ile, bürokratik siyasetin ne ölçüde bağılaşamaz olduğunu zamanla göreceğiz kuşkusuz.

Yalnız siyaseti değil, bilimi de bürokratikleştirirdik. Gittikçe daha fazla yüceltiğimiz Atatürk, "hayatta en hakiki mürşit ilimdir" demişti. Şimdi, bilime de yol gösteren yüce bir bürokrasi var. Bilim adamları neyi okuyacak, neyi okumayacak, neyi yazacak, neyi yazmayacak, neyi araştıracak, neyi araştırmayacak, neyi bulacak ya da bulmayacaksız, bu yüce bürokrasi tarafından saptanıyor. Üniversitelerin ders programları, hatta bazı derslerde okutulacak kitaplar bu yüce bürokrasi tarafından belirleniyor. Doktora tez araştırması yapacak öğrencilerin seçeceği konular, kullanacağı kaynaklar (konunun uzmanı olmayan) kişi ve kurulların ideolojik denetiminden geçiyor. Siyaseti bürokratikleştirirken, bürokrasiyi de siyasetleştirme eğilimi yaratırmamızı göremedik. Öte yandan, "Universitelerin bilimsel özerkliği vardır" diye yazdı Anayasamıza.

Atatürk ve Atatürkçülük, gittikçe daha fazla vurgulanıyor. İdeolojik bağınazlık düzeyine indirilmemesi koşuluyla Atatürkçülüğün öne çıkarılmasının yararı olduğuna inanıyorum. Fakat, bir yanda Atatürkçülük sık sık yinelenen bir temaya dönüşürken, başka bir yonden de, Atatürkçülüğün temel ilkeleri arasında yer alan lâiklik ve dil özleşmesinin büyük yaralar aldığı görüyorum. Devlet, kendi uygulamalarını din temellerine göre haklılaştırmaya ve savunmaya kalktı an, Atatürkçülükten ve lâiklikten söz edilmesi anlamsızlaşmaya başlar. Din ve devlet adına kitapların yakılmaya ve suçlanmaya başladığı bir ortamda, "ilim en hakiki mürşit" olamaz. Bi-

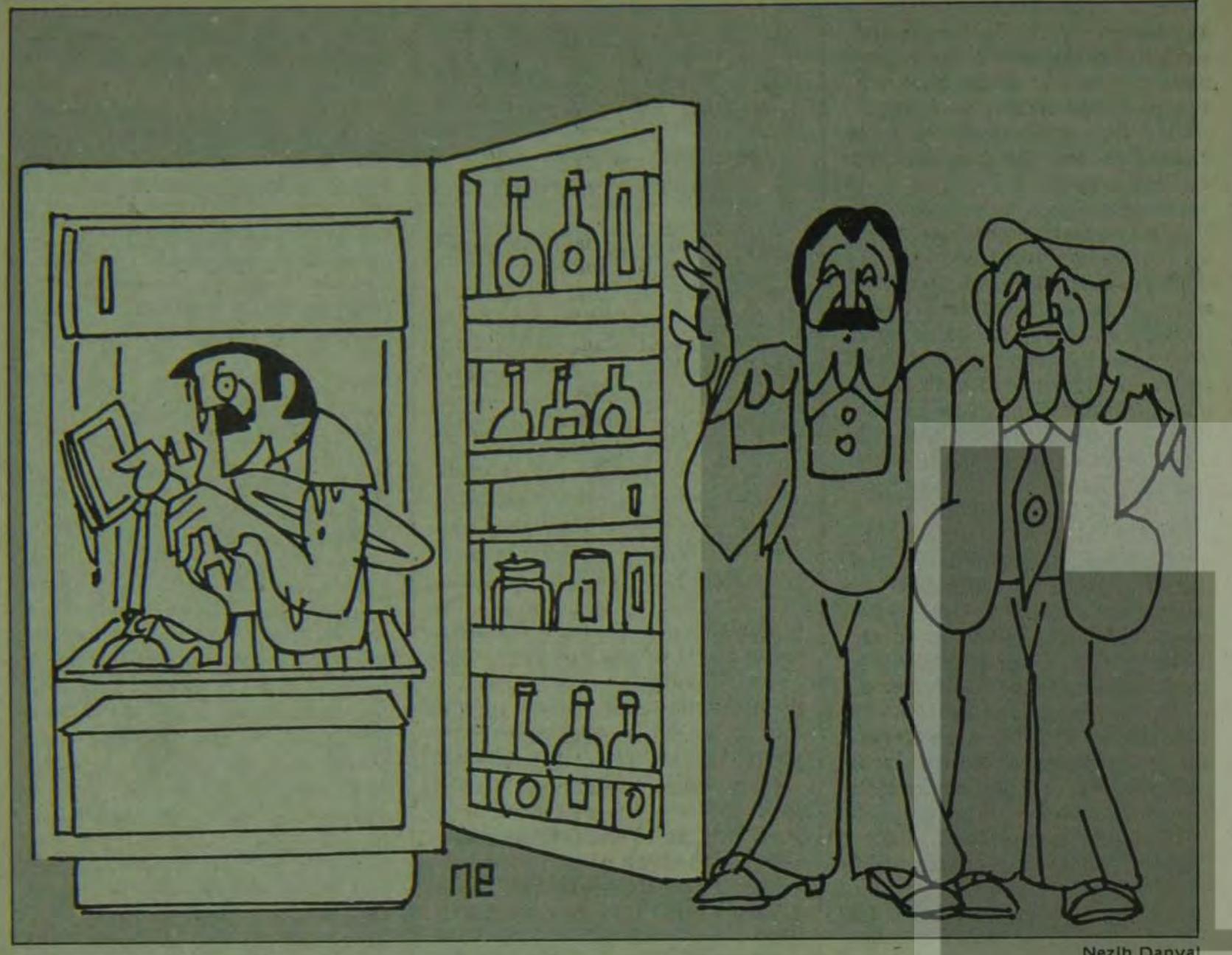
limin yol gösterici olması, kitapların yakılması ile değil, eleştirilmesi ile sağlanabilir.

Bilimi bürokratikleştirir, üniversitelerimizi liseleştirirken, bir taraftan da ülkemizin kısa zamanda kalkınacağı ve teknolojide ilerleyeceğine inancı yayılıyor, Türkiye'nin "büyük devlet" olduğu ileri sürüiliyor. Teknolojinin de, büyük devlet olmanın da bilimin ilerlemesi ile yakın ilişkisi içinde olduğu unutuluyor. Bilim adının bürokrat olmadığı, olamayacağı, olmaması gerektiği unutuluyor. Buyrukla bilimsel çalışma yapılamayacağı unutuluyor.

Burada, özetle ele aldığım bu gelişmeler, yazının başında verdiği kültürel yozlaşma tanımına uymaktadır sanıyorum. Söylediklerimizle yaptıklarımız arasındaki fark gittikçe açılıyor. Kültürel değerlerimiz, asıl amaçlarının çok dışında, hatta yer yer asıl amaçlarının tersine bir uygulamanın aracı oluyor. Kültürel değerlerimizden böylece uzaklaşmanın sonucu, bu değerlerin açık yürekliyle eleştirilmesine değil, tam tersine sağılsız bir tutku ile onlara sarılmamıza yol açıyor.

Siyasetin demokrasinin, eleştirisiz özgürlüğün, bilimsiz üniversitenin, yazısız basının, habersiz TRT'nin, susan aydının, konuşan bürokrasinin, zenginleşen zenginin, fakirleşen fakirin, öğrenemeyen öğrencinin, öğretmemeyen öğretmenin, okuyamayan okurun, düşünmemeyen düşünürün, yazamayan yazarın, Atatürk düşmanı Atatürküñün, bilim düşmanı bilginin, siyaseti küfürmeyen siyasetçinin, özel sektör sosyalistin, solcu olduğunu söyleyen özel sektörünün, kitap düşmanı Kültür Bakanı'nın, faiz düşküni İslâmçının kol gezdiği, dinin ve cinselligin ticaret aracı durumuna geldiği, insanların yasalara değil, yasaların insanlara uydugu bir toplumda geçerli olduğu sanılan kültürel değerlerin hepsine kuşku ve kaygu ile bakmak gerekmeli mi? İkiyüzülügün sistem tarafından üretilip pazarlandığı bu toplum ne kadar sağlıklıdır ve gelecek kuşaklara ne verebilir? İnsanın mutluluğunu, özgürlüğünü, sağlığını ve gelişmesini ciddiye alıversak, bu sorular üzerinde de kafa yormamız gereklidir.

(*) Burada söz konusu olan ikiyüzülüük, bireysel nedenlerden değil, toplum yapısının yönendirmelerinden kaynaklandığı ve toplumun bütün katmanlarında benzer biçimlerde ortaya çıktıgı için "sistemsel" nitelemesine bağlanmıştır.

Nezih Danyal

"Sendika Yıkma" Teknikleri

■ İsmail Aykanat

Calışma yaşamında, eski huzur-suzluklara yenileri de eklene-rek, bunalım ağırlaşıyor. İşçi-i-ler için, ağır ekonomik bunalımın boyutları günden güne derinleşir-ken, toplu iş sözleşmelerinin gerçek çehresi de yavaş yavaş ortaya çıkmaktadır. Kamuoyu, IMF politikaları ile gelmiş olduğumuz çıkmaz sokakta emek, ekmeğin sermaye, pastanın pazarlığının nasıl olduğunu izlemektedir.

Çalışma yaşamında derin ve kapatılması zor yaralar açılıyor. Ekonomide serbest rekabeti savunanlar, serbest toplu pazarlık konusunda devlet müdahalesi getirmekte, "Koordinasyon Kurulu" adı altında

oluşturulan kuruluş ile toplu sözleşmelerle müdahele etmektedirler.

İş yasaları çıkarken sessiz kalan TÜRK-İŞ yöneticilerinin "Ne yapalım, yasalar karşısında çaresiz kalıyoruz" bahanesi hiçbir zaman kendilerini aklamaya yetmeyecektir. Vurdum duymaz, sağır ve ucuz politika döneminin kapandığını çok kısa zamanda anlayacaklardır. Eski alışkanlıklar ile sözleşmeler için kesin ilke kararları yaratmakta olan işveren kuruluşları ise, akçalı maddelerden daha çok, sendikaların ve işçilerin demokratik gelişimlerini engelleyici sosyal içerikli maddelere ilgi duymaktadırlar. Yüksek Hakem Kurulu eliyle bir tür "ceza hukuku"

haline getirdikleri sözleşmelerin bugünkü konumunu koruma çabası içindedirler. Fabrikaları işçileri gruplandırarak işçilerin demokratik sendikai birliğini oluşturma çabalalarına kama sokabilme hesabı yapmaktadır. Tatil ve izin sürelerini artırmayarak, "yaşamak için zaman" bırakmayarak, robotlaşan bir insan tipi yaratmaya çalışmaktadır.

İş güvenliği ve işçi sağlığı konusu işçiler için bir karabasan olmayı sürdürmektedir. İş kazalarında kaybolan süre, grevlerde kaybolan süreden fazladır. Ancak işverenler bunu bildikleri halde, "yüksek ücretli işçiyi çıkarır, yerine düşük ücretli

işçi alırımlı hesabı" ile konuya olan kayıtsızlıklarını devam ettirmektedirler. Gelecek açısından bir güvence olan kıdem tazminatı ve emeklilik haklarını gerileterek, şükürçi ve kaderci bir insan tipi yaratma çabası içindedirler.

Bireysel terör üzerine nutuk çeken işverenler, toplu sözleşmelere akıllarına gelen her baskın maddesini sokmuşlar ve işyerinde yönetim "terörü" uygulayabilecek duruma gelmişlerdir. İşçiler ise her türlü teröre karşıdır ve demokrasiden yanadır. Süregelen çarpık ve dengesiz ekonomik politikaların getirmiş olduğu bunalımın sorumlusu işçiler değildir.

Şimdilerde işverenler daha uzun vadeli hesaplar içindedirler. Bu hesaplar sendikaları etkisizleştirme üzerinedir ve uluslararası ölçeklerde yürütülmektedir. "Sendika Yıkma Teknikleri" adı verilen bu tür yöntemler işverenlerimizin ilgi alanı dışında değildir. İllerde ülkemizde de daha fazla kullanılma potansiyeli olan bu yöntemler üzerinde uzun boylu durmaka büyük yarar vardır.

İŞÇİ-YÖNETİM İLİŞKİLERİ "DANIŞMANLARI"

Sendikaları etkisizleştirme işlemi ABD ve benzeri ülkeler için ayrı bir meslek haline gelmiş durumdadır. İşçi-yönetim "danişmanları", şirketlere hizmet satan kişi ya da firmalardır. Hükümet ya da şirketlere, sendikal örgütlenme ve toplu iş sözleşmesi konularında yardım sağlarlar. Anavatanı ABD olan bu firmalar hakkında bilgi toplayarak, ICFTU adlı uluslararası işçi sendikaları konfederasyonu aracılığıyla, dünya sendikalarını bilgilendiren de, AFL/CIO adlı Amerikan sendikaları birliği olmuştur.

Sendikal faaliyetlere doğrudan müdahele eden bu kuruluşlar üç kategoride toplanabilir:

a) Sendika-işveren ilişkileri ve toplu sözleşme görüşmelerinde yasal önerilerde bulunanlar.

b) İşçilerin örgüt kurma ve sözleşme yapma amaçlarını engelleyen ve veya kurulu sendikaları ortadan kaldırarak sahasında uzmanlaşmış olanlar.

c) Yönetimin eğilim ve isteklerine göre, "yapıcı" ya da "yıkıcı" yardım sağlayanlar.

İkinci kategoriye "sendika yıkma danişmanları" ya da "sendika yıkıcıları" üçüncü kategoriye de

"iki cephe" denmektedir. "Her ikisinin de yöntemleri arasında "icerdeki adam"ın kullanılmaya çalışılması baş sırayı almaktadır.

SENDİKA YIKICILIĞININ ANAVATANI: ABD

Amerikan işçi hareketi, tarihi boyunca, çeşitli sendika yıpratma kampanyaları ile karşı karşıya kaldı. Yirminci yüzyılın başlarında bu konuda en etkili olan, "Ulusal İmalatçılar Birliği"nin "Açık Atölye" adını taşıyan komisyonu idi. Bu birlik şimdi çalışmalarını "Sendikasız Çevre Konseyi" adı altında sürdürmektedir. Sendika yıkma çalışmalarını, kaba kuvvet ve fiili sendika kapatma aşamasından, "olumu" işçi ilişkilerine dönüştürmüştür.

Çağdaş sendika yıkma yöntemlerinde ise, her iki yaklaşma da rastlanmaktadır. Bugünkü durumun temel farklılığı, sendika yıkma konusunda uzmanlaşmış işçi-yönetim ilişkileri "danişman"larının varlığıdır. İlk yıllarda sendika yıkma eylemi işverenlerin bizzat kendileri tarafından yapılmıştır. Şimdiye "danişman"ların rolü giderek artmaktadır. AFL/CIO, bu alanda faaliyet gösteren 401 danişmanın dosyasına sahiptir. Kayıtlarına geçmemiş başka büroların varlığı da bilinmektedir.

olduğu da bu yasa hükümleri uyarınca saptanmıştır.

Toplu sözleşme yapılacak birimler belirlenirken, genellikle, istihdam, işten çıkışma vb konularda etkin öneri yapma yetkisine sahip olan amirler oy kullanmaz. Çok kez usta ve kışım şefleri de kapsamındır. Pazarlık birimindeki işçilerin yüzde 30'unun, "Ulusal İşçi İlişkileri Kurumu"na başvuruları ile yetki belirleme seçimi yapılır.

Yetki iptali de aynı prosedüre sahiptir. Ancak başvurunun belirli bir süre içinde yapılması gerekmektedir. İşveren, belirli koşullar çerçevesinde, sendikanın işçileri temsil yetkisine itiraz hakkına sahiptir. İşçiler de, iş sözleşmesindeki kimi hükümlerin (üyeliğin devamı, ödenti gibi) iptali için her an başvuruda bulunabilirler.

Sendika kurma prosedürü sırasında işçilere yasal güvence sağlanmasına karşın, prosedürün geciktirilmesi, yavaşlatılması için sayısız olak vardır. Örneğin, sendikal faaliyetinden dolayı işinin iş aktının feshedilmesi yasa dışıdır. Ancak, ihlal haliinde adalet yavaş işlemekte ve ihlal nedeniyle işlenen suçun cezası da çok hafif kalmaktadır. Diğer yandan, sendika yasal olarak oluştuktan sonra, işvereni "iyi niyetle" sözleşme pazarlığına oturmaya zorlayan emredici gerekler de vardır. Ne var ki, bu gereklerin uygulamaya konulması güçtür. Sendika yıkma "danişmanları", prosedürü bilerek geciktirmek, yasa boşluklarını arayıp bulmak ya da yasayı silen ihlal etmek suretiyle son derece etkili olmaktadır.

SENDİKA YIKICILARININ ÇALIŞMA YÖNTEMLERİ

Sendika yıkma "danişmanları"nın faaliyeti, işçilerin örgütlenmesinden önce, seçim kampanyası sırasında, toplu sözleşme süresinde, grevlerde ve sendika kurulup çalışmalarına başladıkten sonra gibi değişik aşamalarda yürütülür. Genellikle "danişman"ların büyük bir bölümü örgütlenme öncesi hizmet verir. Bu hizmete, "sendika engelleme" ya da "koruyucu işçi ilişkileri" denmektedir. Program genellikle "olumu" işçi ilişkilerinde yoğunlaşır. İstihdam önerileri de bu kapsamda görülmektedir.

Örneğin, en büyük sendika yıkma kuruluşlarından olan Modern Management adlı şirket istihdam baş-

vurularının aşağıdaki ölçülere göre değerlendirilmesini önermektedir:

- Kadın işçiler: Sendikal harekete ilgisiz; ancak deşebilir
- Öğrenci işçiler: Genellikle ilgisiz
- Yaşlı işçiler: Az ilgili
- Yabancı Ülke Doğumhular:
 - Doğu Avrupalılar: Az ilgili
 - Meksikalılar: Çok ilgili
 - Kübalılar: Az ilgili
- Sakat işçiler: Az ilgili
- Emekli asker işçiler: Az ilgili
- Siyahlar: Çok ilgili

Firma, işverenlere, yasanın öngördüğü orandan fazla siyah işçi istihdam etmemeleri önerilmektedir. Bu öneriye başka "danişman"lar da katılmaktadır. ABD'nin Wake Forest Üniversitesi'nde yapılan bir seminerde Woodcuff Imberman adlı bir "danişman" söyle demektedir: "Siyahların sendikal harekete bęyazlardan daha eğilimli oldukları kesin bir bulgudur. Ülkemizde bir 'Eşit İstihdam Komisyonu' vardır. Bu, federal yasa ile kurulmuş bir uygar haklar uygulama komisyonudur. Siz yasalara uymak zorundasınız. İstihdam etmek zorunda olduğunuz siyah işçi orası bu komisyon tarafından belirlenmiştir. Kahramanlık yapmak, soyut adaleti savunmak ya da haksızlığa uğrayanların savunuculuğunu yapmak gibi havai fikirlere kapılıp, işgicin siyahlarla doldurmak gibi Allahın belası işlere kalkışmayı. Siyahları ne denli asgari ölçülerde tutarsınız sizin için o kadar iyi olur. Kızıldırımlılar için de aynı duyguları taşıyorum. Hele Porto Rikolardan bütünüyle uzak durun."

İşverenlere yapılan bir diğer öneri de, iş için başvuranların çalışma geçmişleri ile, aile üyelerini dikkatle incelemeleridir. Başvuru sahibinin kendisinde ya da aile üyelerinden birisinde sendikal deneyim varsa, işe alınmamak için yeterli bir nedendir. Bazı "danişmanlar", adayın tepkisini anlamak, sendikal harekete yaklaşımını saptamak için, anti sendikal görüşlerinin açıkça ifade edildiği yoğun bir mülakat önermektedir. Adayın sendikal harekete karşı kullanılmış, kullanılmayacağına anlamak için özel olarak hazırlanmış sorular sorulmaktadır. Büyüklük bir kuruluş olan West Coast Industrial Relations Association, "önder" tiplerin istihdamından kaçınılmamasını önermektedir. Adaylar için belirli amaçlar güvenilir formalar hazırlanmıştır. Bu anketler zaman zaman çalışmakta olan işçilere de uygulanmaktadır.

Kimi danışmanlar da "olumlu" yaklaşım yöntemlerini önermekte-

dir. İşçinin sorun ve davranışının düzleni olarak gözlenmesi, yönetim ile işçi arasında sürekli bir ilişkinin sağlanması ve bu ilişkinin sıklaştırılması gibi yöntemler, önerilerinin arasında yer almaktadır. Ayrıca, işverenin yöntem ve uygulamalarını içeren kitap ve broşürlerin yayınlanması, buradaki fikirlerin sendika sözleşmesindeki hükümlerin yerini almaya çalışması vazgeçmez yöntemlerdir. Şikayet konusu sorunların giderilmesi için özel yöntemler oluşturulmak (sorunların iş sözleşmesi hükümlerine göre değil, tek yanlı şirket yöntemlerine uygun çözümü) üzere öneri kutuları gibi, işçinin yönetim ile ilişkisini kolaylaştırın "açık kapı" politikası bu yöntemin ana öğelerindendir. Programın amacı, işçiyi şirkete karşı "olumlu" bir davranışa yönlentmek, işçi şikayetlerini ve kolektif işçi hareketlerini aşağıya indirmek ve işçileri şirket yönetiminde söz sahibi olduklarına inandırmaktır. Bu son nokta ile ilgili olarak, West Coast Industrial Relations şirketi, "eğer yönetim yeteri kadar becerikli ise, uygulama kararı alınmış bir konuyu dahi, işçilerin isteği üzerine alınmış gibi gösterebilir" demektedir.

SENDİKALAŞMA AŞAMASI

Yukarıda açıklanan yöntemler sendikalaşma aşamasında da devam eder. Oysa, temsil yetkisi için başvurulduktan sonra işverenin statüde değişiklik yapması yasaktır. İşveren, yasaya aykırı olmasına karşın, daha önceden programlanmamış ücret artışı verir. Genellikle bu aşamada çok sayıda sendika karşıtı işçi part-time esasına göre istihdam edilir.

Sendika yıkıcı kuruluşlar, anti-sendikal kampanyanın başarı ile yürütülmesinde, en çok, işçilerin birincil derecedeki amirlerine güvenirler. Bu arada kimi "danişman"lar doğrudan işçi ile ilişki kurarlar. Amirler arasındaki işbirliği ise, sendika ve sendikacılardan amirlerin oturitesi üzerindeki olumsuz etkileri konulu "eğitim" seminerleri ile sağlanır.

Bu eğitimlerde, amirler, yönetiminin ayrılmaz bir bölümü oluklarına ve sendika karşıtı kampanyaya katılmadıkları taktirde hiçbir yasal güvenceleri olmadığına ikna edilirler. Daha doğru bir deyişle, yetki ve işlerini kaybedecekleri tehdidi ile karşılaşırlar. Gerçekten de, işbirliğine yanaşmayan amirler ya işlerini yitirir ya da başka bölmelere nakledilir.

SENDİKA SEÇİMİ KAZANIRSA...

Temsil yetkisi seçiminin kazanılması ile her şey bitmez. Bu savaşın değil, yalnızca muharebenin kazanılır.

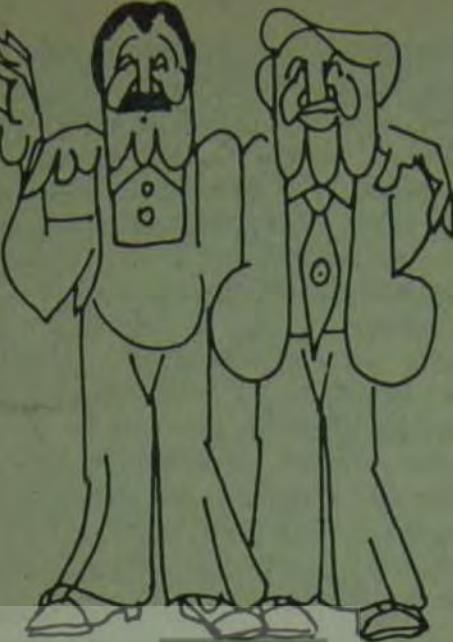
Diğer yandan, işçilerle ilişkiler sıklaştırılarak, propaganda yapılarak ya da personel değişikliği ile şirketin saygılılığı artırılır. Amirler verilen briefinglerde faaliyetlerinin sınırları konusunda yasal bilgi verilir. Ancak bu bilgi, yasayı ihlal etme korkusu yaratmayacak dozdadır. İş yasası ihlallerinden doğan sorumluluğun kişiye değil, şirkete ait olduğu anlatılarla böyle bir korkunun doğmamasına çalışılır.

Ayrıca amirler tek tek görüşmeler yapılır. Onlardan, işçilerle sohbet ederek sendika hakkındaki fikirlerini öğrenmeleri istenir. Bu görüşmelerden çıkan sonucu göre izlenecek yöntemler belirlenir. Yapılan görüşmelerin tanığı olmadığı için iş yasasının ihlali kolay kolay kanıtlanamaz.

Amirler yapılan görüşmelerden sonra sendika yanlısı işçilerin kötülenmesine ve başka işçilerden uzak tutulmasına çalışılır. Bunu, kimi işçilerin yasaya aykırı olarak işten çıkarılması izler. Ayrıca sendikaya karşı işçiler bulunursa, bunlardan "red oy" komiteleri kurularak, diğer işçilere kulis yapmaları sağlanır. Bu tür bir çalışma da yasaya aykırı olduğu için çok dikkatle yürütülür. Kararsız işçilerin sendikaya tavır alınmasıdır. Bunun için özellikle amirlerin korku ve gözdağı verme yöntemlerinden yararlanılır.

Bu aşamada kimi "danişman" firmalar da doğrudan devreye girmektedir. Örneğin West Coast Industrial Relations adlı şirket işçilerle ilişki kurar. İşyerindeki sorunların görüşüldüğü, hoşnutsuzlıkların azaltıldığı küçük toplantılar düzenlenir. Toplantılar işyerinde ve çalışma saatleri içinde yapılmaktadır. "Havalanırma" toplantıları denen bu toplantılar kimi zaman işveren tarafından da yapılmaktadır.

Oysa, Sendika aynı olanaklara sahip değildir. Sendika, kampanya sırasında iş yasasının ihlal edildiğini kanıtlarsa yeni bir seçim için çağrı yapabilir. Sendikal çalışmalarından ötürü işten uzaklaştırılmış olanların bile işe iadesini sağlayabilir. Ancak, kampanya sırasında yaratılan korkudan ve bir yeniligiden sonra ikinci seçimi kazanması son derece zordur.

nilmesi anlamına gelir. Çünkü sırada çetin bir toplu sözleşme aşaması vardır.

Elde bulunan rakamlara göre ABD'de yetki alındıktan sonra toplu iş sözleşmesi yapabilen sendika oranı yüzde 63'tür. İşverenin mukavele süresini uzatma çalışmaları ve sendika karşı faaliyetleri nedeniyle üçüncü yılda bu oran yüzde 54'e düşmektedir.

Yetki alındıktan sonra anti-sendikal faaliyetlerin değişime uğrayarak sürüdüğü görüllür. Görüşmeler olabildiğince uzatılırken, işyerine yeni işçiler alınır, eskilerin bir bölümü uzaklaştırılır.

Geciktirmenin ve diğer taktiklerin amacı, sendikayı, yetkiye kazandığı birimde etkisizleştirmektir. Kampanya sonunda başarılı olunursa yetki iptal seçimi yoluyla sendikanın temsil yetkisi elinden alınır. Bu seçim sendikanın zaferi ile biten yetki seçiminden bir yıl geçmeden yapılamaz.

Sendika yıkıcı "danişman"ları, yalnızca yetkiye henüz almış sendikalar yok etmeye yetinmezler; kuruluş ve oturmuş, özellikle işverenin çok uzun bir toplu sözleşme ilişkisi olan sendikaları da etkisizleştirmeye uğraşırlar. Burada da amaç yetki iptali seçime gitmektedir. Yasaya göre işveren yetki iptali için bir kampanya başlatamaz, ancak bu amaç için gerekli bütün koşulları hazırlayabilir.

İşverenin yetki iptali yönündeki çalışmaları çok uzun zaman alabilir. Bu aşamada "olumlu" işçi ilişkilerine yönelikir. Ayrıca, işçiler çeşitli yollardan rahatsız edilir, davranışları incelenir, sendikanın güvenilirliğinin kirilmasına çalışılır. İşveren, işçileri, sorunlarını daha ca-

buk ve daha olumlu yönde çözüme kavuşturabileceğine inandırma ya çalışır. Sendikanın sorunları çıkmaza götürdüğü izlenimi verir.

ABD'de yürürlükte olan toplu iş sözleşmesi prosedürü son aşamasında genellikle hakem kurumu bulunur. İşverenin amacı da bu kurumdan yararlanmaktadır. Sorunları kasten biriktirir, prosedürü yavaş işlemesini sağlar, en ufak bir sorunu bile hakeme götürür. Bu da, sorunlarını çabuk çözüme kavuşturmak amacıyla olan işçilerin işverene mürazaat etmesine olanak sağlar. İşçi, uzun ve sıkıntılı yasal yollar yerine, işverenle kısa yoldan ulaşmayı tercih etmeye zorlanır.

Özellikle, işçilerin sendikadan fazlaca hoşnut olmadıkları durumlarda, sendikanın yararsız bir kuruluş olduğu yönünde kampanya yürütülür. Böyle bir kampanyayı yerlesik bir sendikaya karşı yürütmek zordur. Ama kampanya işyerine yeni girmiş ve henüz yetki almış bir sendikaya karşı etkilidir. Bu durumda işveren ya da "danişman"ı, sendikayı greve zorlar. İşveren tarafından hazırlanan grevler artmaya başlamıştır. Ayrıca işveren "kördüğüm pazarlığı" denilen bir yönteme başvurur. Sendika, iş sözleşmesinin ana maddelerinde değişiklik yapmaya zorlanır. İşveren sözleşmenin yasamsal kimi maddelerinin devamını reddeder. Örneğin, kidemle ilgili haklar, kideme bağlı terfiler, işten çıkartma, yeniden istihdam, uzlaşma prosedürü, sendikal güvene, check-off, sağlık, refah ve emeklilikle ilgili hükümlerde değişiklik talepleri yapar. Sendika bu önerileri kabul edmez, görüşmeler kopar.

İşveren "kördüğüm pazarlığı" sırasında ve öncesinde grev için gerekli önlemleri alır. Üretimi sendikaların tesislerine ya da başka şirketlere kaydırır. Amirleri grev sırasında işletmeye yetenecek şekilde eğitir. Greve katılan işçiler yerine grev kırıcıları istihdam etmek üzere ya da "özel givenlik" hizmetleri için hizmetlerini yapar.

Bu kez grevi sendikayı yok etmek için kullanılan bir silah durumuna düşürmeye çalışır. Yasal süre sonunda yetki iptali seçime gidilir ve seçimde yalnızca grev kırıcıları oy kullanır.

"DANIŞMAN" firmaların devreye girmesi nedeniyle ABD'de iş yasası ihlalleri de artmıştır. 1980 yılında sendika yıkıcıları tarafından hakları

ihlal edilen işçilere 33 518 853 dolar ödemiştir. Bu rakam, bir önceki yıla göre yüzde 100 artış göstermiştir. Aynı yıl 10 473 işçinin haklı bir biçimde işten çıkarıldığı saptanmış ve işçiler işlerine iade edilmiştir. Bu sayı sendikal faaliyetleri nedeniyle işten çıkarılan işçilere çok az bir bölümünü oluşturmaktadır. Çünkü her zaman bir başka bahane bulunmakta ve gerçek neden saklanılmaktadır.

SENDİKALARIN TEPKİSİ

Amerika'da sendikalar birkaç yıldan beri sendika yıkıcıları konusu ile ilgili özel komisyonlar oluşturmuş durumdadırlar. Bunlar yoğun kayıt tutmaka, istatistiksel bilgiler derlemekte ve üyelerini aydınlatmaktadır. Sendika örgütülerini eğitmek ve mevcut yasal olanaklardan yararlanmak için çalışmalar yapmaktadır. Danışman firmalar genellikle her işyerinde aynı yöntemleri kullanmaktadır. Dolayısıyla onların yöntemlerini öğrenmek ve önemler alabilmek mümkün olabilmektedir. Sendika örgütleri, örneğin, aniden dost ve samimi görünmenin, işverenin değil, "danişman" in marifeti olduğunu işçilere bildirir. Sendika örgütlerinin deneyim kazanması ile birçok işyerinde "danişman" firmaların etkisizleştirilmesi mümkün olmuştur.

"Sendika yıkıcı" faaliyette bulunan "danişman" firmalar yalnızca ABD ile sınırlı kalmamaktadır. Binalar, Kanada'da bir seminer düzenlemiştir. İngiltere'de de "ABD'de koruyucu işçi ilişkileri uygulaması" konulu bir seminer düzenlenmiştir. Londra Ticaret Odası himayesinde Amerikalı danışmanların düzenlediği bu seminer bir gazetede açıklanmış ve İngiliz İşçi Sendikaları Konseyi tarafından şiddetli bir tepkiyle karşılaşmıştır. Sendikalar Konseyinin şiddetli tepkisi nedeniyle seminer iptal edilmiştir.

Son olarak bir noktaya daha dikkat çekelim. Merkezi ABD'de bulunan bazı çok ulusal şirketlerin, bordrolarında bulunan sendika yıkıcıları vasıtıyla, ABD dışında anti-sendikal çalışmalar yaptıkları saptanmıştır.

"DANIŞMAN" firmaların ilkemizde yoktur. Ancak sendikal yaşamı biraz olsun bilenler, işveren sendikaları tarafından uygulanan taktiklerin büyük benzerlikler gösterdiğini hemen fark edeceklerdir.

Dizi filmler melez bir türdür.

TV'nin zararsız ve tehlikesiz ideolojisi

Televizyon Niye Yakılsın ki?

■ Erol Mutlu

Sahne televizyonların toplatılışlarıyla başlar. Toplanan televizyonlar toplatılan kitapların yiğildiği depoların yanlarında toplatılan televizyon depolarına tıklar teker teker; orada her türlü zararlı ve tehlikelilere karşı arındırılmış denetçilerin incecik delikli eleklereinden geçip —ya da daha doğrusu hiçbir zaman geçemeyip— televizyon fırınlarına gönderilirler. Sahne, bir kibrinin çakılması ve çitir çitir yanan televizyonların karşısında keyifle ellerini ovuşturarak isanınlar, birazı sıcaktan çögucusu da görevlerini yapmış olmanın erinciyle geventmiş yüzlerinde kapanır.

Akla hayale sızmaz olayların, serüvenlerin canlandırıldığı türden filmlere düşsel (fantastik) filmler denir. Yukarıda betimlediğimiz sahneye de ancak böyle bir filme tanık olabiliriz. Kitapların toplatılıp yakılması gerçekçi bir film olagan sahnesi haline gelmiştir, ama televizyonların toplatılıp yakılması akla hayale sızmaz bir olaydır ve dolayısıyla da ancak düşsel filmlere konu olabilir. Çünkü kitabıń kapağını açmak ne denli zararlı ve tehlikeliyse, televizyonun düğmesine basmak da o denli zararsız ve tehlikesizdir. Sonra elimizi vicdanımıza koyup söyleyelim; evlerimizin baş köşesini tutup, günlerimizin büyükçe bölümünü karşısında geçirdiğimiz sevgili dostumuz —gizel insan— televizyonumuzun yakılmasını hangimizin yüreği kaldırır?

Ama biz televizyon yakmasak bile, televizyon dizilerini, programlarını yakarız. İlk olmanın, öncü olmanın, dahası tek olmanın onuru, övünçünü de kimseye bırakmayız. Yakılarak yok edildiği için içeriğinden bıhaber olduğumuz bir televizyon dizisini "tehlikelidir ne yapılısa yeridir" diyerek yakmışızdır. Gerçi bu haşaratı yakmadan önce ibret olsun diye yayınlayıp teşhir etseydik daha etkili olurdu, ama değil mi ki zararlıları, tehlikelileri yakarak yok etme zararsız ideolojisini yaşama geçirme konusunda gözünü budaktan sakınmayan cengaverler soyundan olduğumuzu dünya aleme bir kez daha göstermişiz, bu kadarı da elverir. Zararlı ve tehlikelilere öylesi bir gözdağı vermişiz ki, bundan böyle yanımıza yanaşmak şöyle dursun, adımızı duyduklarında kuyruklarını kıstırıp köpe bucak kaçacak delik arayacaklardır. Bu gözdağı onlara ömür boyu yeter! Artık gönül rahatlığı zararsız ve tehlikesiz televizyonumuzun karşısına geçip ayaklarını uzatabilir,

yeni zam görmüş sigaramızı tellendirerek hayat pahalığının —peki de zararlı ve tehlikeli görülmeliyi için olsa gerek yakılmayarak sadece— gemlendiğini gözlerimizin içine baka baka anlatan hükümet programını izleyebiliriz. "Şahin Tepesi"ne tırmanıp Angela ile Chase'in zararsız ve tehlikesiz gıtlaklaşmalarına bakarken, Angela'nın zararsız ve tehlikesiz yonteminin mi, yoksa Chase'in zararsız ve tehlikesiz yonteminin mi doğru olduğunu zararsız ve tehlikesiz biçimde tartışırız kendi kendimize. Bu zararsız ve tehlikesiz örneklerden hangisini benimsesek ki diye ideolojik olmayan ve dolayısıyla zararsız ve tehlikesiz derin düşüncelerle dalarız. Angela acımasızdır, gözünü hırs bürünmüştür; ama güçlüdür, gücünü de disile tırağıyla, etiyle kanyla elde etmiştir üstelik. Kuzuların maskarası olacak değildir kuşkusuz; zorunludur yere sağlam basmaya, ezecktir düşmanlarını bu yüzden. Ama Chase de bir yiğit kişidir ki, iñü Şahin Tepesi'ni tutmuş, ta buralara dek yayılmıştır. O da haklıdır elbet. Babadan kalma toprağını kurda kuşa yedirecek değildir. Angela ile Chase arasında kahip da çok mu sıkışık, o zaman bururun söyle "Cennete Doğru" bir geziye çıkalım. Eğlencelik örneği kırk beş dakika bir saat, çigdem çitler gibi çigneyip durulam çigdem çekirdeğini bile doldurmayan ve dolayısıyla zararsız ve tehlikesiz binbir çeşit serüvenleri. Ya da Hafide Kardeşlerden bitirim olanın sevimli (!) ve zararsız ve tehlikesiz beceriksizliklerine gülelim dilersemiz; olmadı mı, "Piyango"nun yeni zenginlerinin zararsız ve tehlikesiz mutluluklarıyla, bizim zararsız ve tehlikesiz milli piyango, spor toto, at yarışı umutlarımıza gidiþkayalıım.

Mikroptan iyice arındırılmış olan televizyonumuz, birbirlerini zararsız ve tehlikesiz biçimde aldatan kırıkkalarla, zengin olmak için en yakın arkadaşının gözünü oymaya hazır zararsız ve tehlikesiz kahramanlarıyla, kafaları ve gözleri dağıtılan kötüleri ve kafa göz parçaları iyileriley evlerimizin baş köşesindeki yerini hakedecek tehlikesizlik ve temizliktedir; bundan da kimsenin kuşkusunu yoktur.

TELEVİZYONUN ZARARSIZ VE TEHLİKESİZ İDEOLOJİSİ

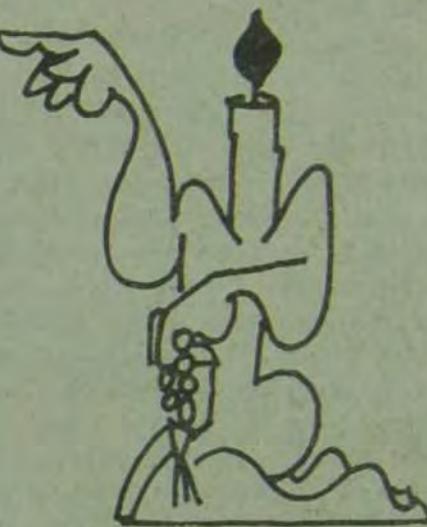
Televizyonun söylemini çözümlemeye iki kavramı yerli yerine oturtarak başlamak gerek. Yüzeysel ve dolayısıyla kısır televizyonu eleştiri-

ciliğine derinlik kazandıracak bu iki kavram iktidar ve ideolojidir. İktidar en yalın anlatımıyla yöneten ve yönetilen ilişkisidir. Toplumda —salt siyasal değil, toplumun her alanını, her hücresini dolduran— iktidar ilişkileri bir tek belli bir kümene maddi zor kullanımyla biçimlenmiyor. Hele ki çağımızda iktidar ilişkilerinin çok dana karmaşık bir yapısı var. Bunun nedeni belki çağcılık toplumun çok gözenekli yapısı, belki yönetici sınıfın ekonomik, maddi iktidar araçlarına sahip olmasına karşın, sınırları sıkı sıkıya belirlen-

miş ve sarsılmaz bir tutunum sağlayan, örneğin soyluluk gibi sözde doğuştan verili toplumsal isimlerin hükümlerini yitirmesi; belki yönetici sınıfın siyasal iktidar kullanımını profesyonellere temsili olarak devretmesi; belki yönetilen yiğinların iktidar ilişkilerinin belirlenmişine katılım için yüzüllardır verdikleri savaşında elde ettikleri görece somut kazanımlar; ya da bunların tümü ve başkaları. Ama neden ne olursa olsun, günümüzdeki toplumsal iktidar ilişkilerinde çok daha önem kazanmış bir öğe çıkışır karşımıza: Yönetenlerin yönetilenler karşısındaki konumu salt maddi zor aracılığıyla belirlenmemiyorsa, ya da maddi zor bu belirlenimde yetersiz kalıyorsa, o zaman bu süreçte bir başka düzeye daha gerek var demektir. Buna ideolojik düzey diyelim. Aslında, soyutlama ve kategorileştirmenin sağlayacağı çözümleme kolaylığı dışında ideolojiyi bir düzey olarak nitelendirmek pek doğru değil. Çünkü düzey sözcüğü değişik ölçülerde bağımsızlık özelliğini içermektedir. Oysa ideoloji hiç de maddi öğelerden, maddi ilişkilerden yararlanır, ilahi bir zihnin ya da tek tek bireysel zihinlerin salt içkin süreçleriyle biçimlendirdikleri ürünleridir. Örneğin, elle dokunarak duymsama olanağımız olan ve ya-

mımızda somut olarak kullandığımız, bu nedenle de varlığını vazgeçilmez gördüğümüz, ne var ki gerçek ekonomik değişim soyut değerini ifade eden para, aynı zamanda —ve tam bu nedenle— ideolojik bir öğedir de. Sermaye de öyle, varsılık da, yoksulluk da vb. Ideolojinin bu özelliği gözden irak tutulmamak gereklidir. Çünkü ancak böylelikle, televizyon eleştirisinde sık sık kullandığımız, söz gelimi "kültürel yozlaşma" gibi kimi kavrulma尝试larının çözümlemede bize sağladığı yanlıltıcı kolaylıklarından kaçınmak mümkün olabilir. Bu tür kavramların ideolojik uzantıları hep öne çıkma eğilimi gösterirler ve eğer ideolojinin iktidar ilişkilerindeki maddiliği göz ardı edilirse, o zaman çözümleme masasına yatarılan konunun birbirine karşıt

bir sürü yorumuna —ameliyatı yapan operatörün neşteri tutuşuna göre, ya da yiğidin yoğurt yiyeşine göre— ulaşılacaktır.

Şimdi bir adım daha atalım ve televizyonu çözümlemede bize anahat sağlayacak bir önermeyi formüle edelim —ki bu, Gramsci'nin hegemonya kavramının aynısı olacaktır: Yönetici sınıfın yönetilen yiğinlar üzerindeki iktidarı, ekonomik ve siyasal zor araçlarını elde tutmanın yanı sıra, yönetenle yönetilen arasında bir oydaşı gereklidir; bu oydaşım, yönetilen yiğinler sistemini kabul etmeye, dahası onların toplumsal, kültürel ve ahlaki değerlerini paylaşmaya inandırılmasıyla gerçekleştir. Bu görevi, ideolojik zor araçları yüklenmiştir.* Tarihteki iktidar ilişkilerinde, bu araçlara —hem de çok güçlü ve etkili— bir örnek olarak Katolik Kilisesi gösterilebilir. Feodal soyluluk, toplumsal iktidarı, ekonomik zorun yanı sıra tanrı vergisi doğuştan soyluluk görüşünün yiğinlara inandırılma-

siyla da sürdürmüştür. Yönetici sınıfın iktidarı perçinleyen bu inancı, Gökyüzünün yeryüzündeki temsilcisi olan Katolik Kilisesi aşlıyordu. Katolik Kilisesinin bu inancın aşlanmasına tutarlı bir eklenen başka görevde, yeryüzünde yiğinların görevlerinin, bağımlılıklarının, sorumluluklarının biçimini ilahi takdire göre belirlemek ve onların bunu kabul etmelerini sağlamaktı. Feodalizmin en güçlü ideolojik zor aygıtıydı Katolik Kilisesi. Nitekim feudal iktidar yapısının sarsılmaya başlamasıyla, Katolik Kilisesi öğretilerinin sorgulanmaya başlaması da yaklaşık aynı zamana denk düşer. Bu durumda, yeni iktidar yapısını olumluan öğretmeniyle yeni kılıseler çıkmıştır ortaya. Katolik Kilisesi de varlığını korumak için öğretilerini oluşagen yeni iktidar ilişkilerine uyarlamıştır giderek.

Günümüzün en etkili ve güçlü ideolojik zor aygıtlarından biri ise televizyondur. Çok güçlü ve etkilidir televizyon. Çünkü herkesçe bilindiği gibi, teknolojik gelişimin en son olanaklarıyla donanılmıştır. Kullanım ve erişilebilme kolaylığı olağanüstüdür. Sözün kasisı, çağımız teknolojisini harika çocukların biridir. Bu özelliklere kimseının diyeceği yoktur herhalde. Ama televizyonun ideolojik zor aracı olduğu görüşüne itirazlar yükselebilir. Denebilir ki, isteyenin, hem de pek bir isteyerek satın aldığı —ki satın alma mekanızması tek başına istemin, gönüllülüğün ifadesidir— televizyonda, yine isteyenin istediğini izleme ya da izlememe geniş özgürlüğü olduğuna göre, nerede zorlama, nerede ideoloji?

Doğrudur, televizyon kendini zorla satın alırmaz, ama kendini satın alırma isteği uyandırır zorla. İzlenmek için kimsenin boğazına basmaz, zordan anlaşılan buysa; ama çok güçlü bir izleme isteği uyandırır. Üstelik televizyon doğrudan çok az şey söyler. Ama görünüşle, sesle, tüm öbür iletişim ve sanat formlarından alıp kendine uyarladığı öğelerle —kompozisyon, öyküleme, sahne düzenleme, kurgu, ışık-ses etkileri vb— kendine özgü bir dünya yaratır ekranında. Baştan başa ideolojik ve sözde girip gitmeye özgürlüğümüzün pek geniş olduğunu bir televizyon dünyası. Bu dünyaya girenlerin gözleri kulakları egemen değer, inanç sistemlerinin, kültürel öğelerin bombardımanı altındadır. Ve televizyon bu kendi epiphomenal dünyasını en etkili biçimde dizi filmlerinde gerçek-

leştiir. Bu nedenle dizi filmlerle ilgili bir inceleme, doğrudan doğruya toplumda bir başına olduğu ve toplumun tüm engellemeye baskılara karşı, güçlüğe başarıya ulaşacağı; paranın en yüce değer olduğu; toplumda varolabilmenin tek koşulunun ekonomik gücü ele geçirme olduğu ve bunu gerçekleştirmek için de her yolun, her aracın kullanılması gereği; güçlüğün ve gücsüzlüğün bireylerin alnına yazılı olduğu ve insanların yazgılara, şanslarına boyun eğmeleri gereği; bireyselliğin toplum içinde ve toplumla değil, topluma karışın gerçekleştirebileceği; doğayı her türlü yabanlığına karışın alt eden insanın, alt etmede en zorlanacağı yaratığın yine insan olduğu; tüm bu motifler, toplumsal iktidarişkilerinde somut olarak yaşamaktadır. Bunların geçerliği kabul edildiğinde, artık yönetici sınıfın değerleri, inançları da onaylanmış ve paylaşılmalıdır. Televizyon dizilerinde güçlüler kahraman, yiğinlar ise figürandırlar. Yönetenler yönetenlerin başyöunci kendilerinin de figüran olduklarına inanılmalıdır. Toplumsal oydaşım bu inanç üzerine kurulmalıdır. Figüranlıktan başyöunculuğa geçiş hem olanaksız denecek ölçüde zordur, hem de bireysel olarak bir anlamda kolaydır. Hırs ve şansa gerek vardır yalnızca, bir de acımasızlığa ve taşlaşmış bir yüreğe. Duyarsızlıklar erdem, çünkü bireysel güce giden yol bu duraktan başlamaktadır.

Televizyona ve dizi filmlere yönelik eleştiriler, bu eleştirilerde kullanılacak "kültürel yozlaşma", "sanatsal yoksunluk" gibi kavramlar hep bu ideolojik işlev çerçevesinde biçimlendirilmelidir. Ancak o zaman, Ceyar'ın adını değiştirdi İbrahim demekle, başındaki kovboy şapkasını atıp yerine kasket geçirerek, San Fransisco sokakları yerine Ankara caddelerinde sevrole değil murat araba sürmekle televizyonumuzun çok ileri bir adım atabileceğini yanlışlarından kurtulabiliriz.

çok fazladır. Bobby ile Chase arasında en göze batan farklılık Chase'nin sakallarıdır. Petrol şirketi gitmiş yerine şarap şirketi gelmiştir, ama iki şirketi ele geçirmeavaşları arasında hiçbir değişiklik yoktur. Aşk Gemisi, Cennete Doğru yaptığı seferde adaya oturmuş, zorlulu olarak da aynı serüvenler adada yaşamaya başlamıştır. Olaylar düzmebedir, kişiler kordon makasla oyulmuş gibidir. Ama tüm bu eften püfentlik, yönetilen yiğinların yönetici sınıfın inanç sistemini, kültürel, ekonomik, toplumsal değerlerini kabul etmeye, paylaşmaya inandırma açısından pek çok güç masif bir şato yıkılması çok güç bir şato

benzeri sağlam ve tutarlıdır. Dizi filmlerde sürekli yinelenen motifler: bireyin toplumda bir başına olduğu ve toplumun tüm engellemeye baskılara karşı, güçlüğe başarıya ulaşacağı; paranın en yüce değer olduğu; toplumda varolabilmenin tek koşulunun ekonomik gücü ele geçirme olduğu ve bunu gerçekleştirmek için de her yolun, her aracın kullanılması gereği; güçlüğün ve gücsüzlüğün bireylerin alnına yazılı olduğu ve insanların yazgılara, şanslarına boyun eğmeleri gereği; bireyselliğin toplum içinde ve toplumla değil, topluma karışın gerçekleştirebileceği; doğayı her türlü yabanlığına karışın alt eden insanın, alt etmede en zorlanacağı yaratığın yine insan olduğu; tüm bu motifler, toplumsal iktidarişkilerinde somut olarak yaşamaktadır. Bunların geçerliği kabul edildiğinde, artık yönetici sınıfın değerleri, inançları da onaylanmış ve paylaşılmalıdır. Televizyon dizilerinde güçlüler kahraman, yiğinlar ise figürandırlar. Yönetenler yönetenlerin başyöunci kendilerinin de figüran olduklarına inanılmalıdır. Toplumsal oydaşım bu inanç üzerine kurulmalıdır. Figüranlıktan başyöunculuğa geçiş hem olanaksız denecek ölçüde zordur, hem de bireysel olarak bir anlamda kolaydır. Hırs ve şansa gerek vardır yalnızca, bir de acımasızlığa ve taşlaşmış bir yüreğe. Duyarsızlıklar erdem, çünkü bireysel güce giden yol bu duraktan başlamaktadır.

Televizyona ve dizi filmlere yönelik eleştiriler, bu eleştirilerde kullanılacak "kültürel yozlaşma", "sanatsal yoksunluk" gibi kavramlar hep bu ideolojik işlev çerçevesinde biçimlendirilmelidir. Ancak o zaman, Ceyar'ın adını değiştirdi İbrahim demekle, başındaki kovboy şapkasını atıp yerine kasket geçirerek, San Fransisco sokakları yerine Ankara caddelerinde sevrole değil murat araba sürmekle televizyonumuzun çok ileri bir adım atabileceğini yanlışlarından kurtulabiliriz.

(*) Buradaki zor nitelemesine karşı çıkılabilir. İnanmanın daha çok isteme dayalı olduğu, insanların gönüllü katılımı gerektirdiği düşünüresile. Ama unutulmamalıdır ki, yiğinlar ideoloji yayan güçlü kurumlar karşısında pek bir çaresizdir. Bu anlamda, "ölümden öte köy yok" diyerek fizik zora karşı koymak belki de daha olaklıdır. Bunca çaresizlik nedeniyle ideolojik zor aracı deyişi çok da yerinde bir nitelendirmidir.

İletişim araçlarının olumu ve nitelikli ürünler vermesi resmi ideolojilerle engellendiği için Batı'nın yoz etkisi egemenlik kuruyor.

Yozlaşma Nerede Başlıyor, Nerede Bitiyor?

■ Mahmut Tali Öngören

Var mı bu sorunun yanıtı? Cumhuriyet'te bir yazı yazdim, geçen bayram televizyonda izlediğim Zeki Müren'in Bodrum dinletisini alaya alan. Sonra da kalkıp Bodrum'a gittim. Orada tanıttığım eski bir bürokrat bana övgü yağdırdı, "TRT'de olup bitenlerin yorumunu sizden öğreniyoruz. Sağ olun." diyerek. Ama arkasından da bir uyarıda bulundu: "Ama sanata karışmayın..."

Meğer "sanat" dediği Zeki Müren'in Bodrum dinletisiymiş. Müren'in "sanat güneşi" olması böylesi bellî bir haklılık kazanıyor. Son yıllarda arabesk-lahmacun-mini-büs kültürü'nün yozlaştırıcıliğinde duruyoruz. Radyo ve TV bu kültürde yer vermiyor. Sanki çok iş oluyor. Radyoda ve televizyonda bu kültür yok ama, özellikle televizyon bu kültürde çanak tutmuyor mu? Yabancı dizilerle, bolca ayak-topu karşılaşmalarıyla, iğrenç gül-dürülerle, ilginçlik adına sunulan saçmalıklarla ve birtakım müzikle...

Peki, "sanat'a karışmayalım. Yani Zeki Müren'in Bodrum dinletisini eleştirmeyelim. Ama "Televizyon, halk müziğinin, divan müziğinin, batı kökenli pop müziğinin, Türk kökenli pop müziğinin, evrensel müziğin tümünü, hikmeti sadece kendinden menkul, sınıfılandırmala sokarak kıyma makinesinden geçirmiş, izleyiciye her tür müziğin en iyisini, en kalitelişini sunacağına, her tür müziğin kendine özgü özelliklerini yozlaştırarak ve bozarak sunmayı sakıncalı bulmamıştır."¹ O zaman geriye Bodrum dinletisinin pespayeliği "sanat" olarak kalıyor.

Bodrum'da oturan emekli profesör Mina Urgan, "Bodrum dinletisini kiminca, burada azınlıkta kaldım. Son derece kaygılanıyorum." diyor. Salt Zeki Müren'in değil, onun gibi diğer sanatçıların çeşitli illerimizde düzenlenen senliklerdeki dinletilerine yüzlerce insan katılıyor, olaylar çıkıyor, söz konusu şarkıcıların bile dinletilerin yapılacağı yere girmeleri mümkün olmuyor kalabaktan. Şarkıcılarına bu denli düşkün olan toplumuz çok az okuyor, okuyan da fotoromani, beyaz dizi, boyalı basımı izliyor. Televizyondaki yabancı dizilerin ve yozlaştırıcı etkiler taşıyan yerli filmlerin ve yerli izlencelerin pésinden koşuyor. Yerli izlencelerdeki "meyhane" havasını özümüşüyor. Sonra kalkıyor sinemaya gidiyor.

Sinemada ne var? Hemen, "Seks filmi var." demeyin. Çünkü son yıl-

larda seks filmi alışkanlığı oldukça hafifledi. Şimdi büyük kentlerde ancak sansüre ve diğer yasaklamalara karşın yolunu bulan ve bilen belli sinemalarda seks filmleri rahatça gösteriliyor. Elbette erkekler... Ya kadınlar? Kadın izleyiciler seks filmlerini izleyemezler mi? Bu da düşünlümtür. Yeşilçam, hem daha fazla para kazanabilmek, hem de kadınları sinemaya çekebilmek için yeni bir "seks filmi" türünü geliştirdi. Bu türün adı "aile kadın filmi" dir. Bu türdeki filmler aile kadınlarını ve genç kızları konu almakta ve onların çeşitli yollarla nasıl düştüklerini ya da nasıl ucurumun kenarına dek geldiklerini anlatırken, bol bol sevişme ve soyunma sahnelerine yer vermektedir. Baştan aşağı seks sahneleriyle dolu olmayan ve sonunda aileyi ve "iyilikleri" koruyan (!) bu türdeki filmlere de genç kızların ve aile kadınlarının gitmesi sakıncalı görülmektedir.

Ne var ki, burada yozlaşmanın kitle iletişim araçlarındaki sınıfal etkileri üzerinde de durmak gereklidir. Yozlaşmanın ve çürümenin başlangıcında yoz müziğin, seks filmlerinin, lahmacun ve minibüs kültürünün ve diğer olumsuz iletişim etkisinde kalanlar, dar gelirliler ve işsizlerdi. Bunun nedenlerinin başında da kırsal kesimin giderek yoksuşması sonucunda kente akmasına bulunduğunu biliyoruz. "Aile kadın filmi" dediğimiz sinema filmlerinin izleyicileri arasında da çoğunlukla bu sınıf yer almıştır. Ne var ki, artık "küçük burjuva" da da giderek kemikleşen enflasyonun etkilerinden ötürü aynı çürümenin kök saldığını da bilmememiz olağansızdır.

Bu arada, giderek etkileri genişleyen elektronik yenilikler de kırsal kesim, kırsal kesim ve çarpık kentleşme arasında sıkışık kalmış kentteki insanlar ve gerçekte küçük burjuva olamamış, ama küçük burjuva sınıfı olarak tanımlanan kentli ve gençlik üzerinde de çürümeyi hızlandırdı. Televizyon tüm bu kesimleri olumsuz biçimde yönlendiriyor. Yönetici kesim de bu yönlendirmeyi gerçekleştirmesi için, televizyonu yönlendiriyor. Önce radyo ve televizyonun özerliğini kaldırdılar, arkasından da radyo ve televizyonda yozlaştırıcı ve çürümeyi artırıcı yayınlara karşı çıkan meslek personelini TRT'nin dışına attılar. Tüm sınıflara erişen radyoda, ama daha çok televizyonda niçin yurtiçindeki ve dışındaki olayların haberleri, yo-

rumları incelemesi yok? Niçin radyo ve TV sanattan ve sanat yapıtlarından uzak duruyor? Niçin bir ne denini bulup kültür ve sanat adamlarının katkılarına radyonun ve televizyonun kapıları kapalı tutuluyor ve son bir aydan beri izlediğimiz gibi, niçin özellikle televizyona beli bir "canlılık" kazandırıyor da, olumlu bir kültür anlayışının yerleştirilmesi için bir etkili yapma bile yer verilmiyor?

Bu soruların üzerinde yıllarca önceden beri durulurken, birden önmüze şimdiki bir başka yozlaştırı-

şırılıyor. Hatta bu gibi açıklamaları çağdaş bir davranışın simgesi olarak kabul edenlerimiz bile çıkıyor. Gerçekten de her evi denetlemek hem olanaksız, hem de çağdaşı bir davranış olurdu. Ama "gerçekleri, iyi ve güzel" ağır sansır uygulamasıyla sinema filmlerinden çıkaran ve adına yönetici kesimin "denetim" dediği ağır sinema sansürünün seks filmlerini yillardan beri engelle yememesine ne demeli? TRT'de istediginde Vahdettin ve Abdülhamit aleyhindeki ve yönetimin uygun görmediği diğer aykırı görüşleri çı-

cı ve çürüttü video olusu çıktı. Video olusu, TV gibi değil. Televizyonu olumsuz anlamda yönlendirmek ve bu teknolojik yeniliğin yozlaşmaya ve çürümeye katkısını sağlamak için, yönetici kesim az mı uğradı? Ama şimdiki video konusunda aynı yönetici kesim hiçbir şey yapmıyor. Niçin? Bilinçli olarak hiçbir şey yapmayı, video denilen teknolojik yenilik yozlaştırıcı ve çürüttü etkilerini daha güçlü biçimde çevreye dağıtıyor da, ondan. Kültür ve Turizm Bakanı, "Porno, video ile ber eve girmiştir." diyor. Nokta dergisinin belirttiğine göre, video aygıtı ile ev kadınları da evlerinde seks filmleri izliyorlar. Böylece, varlıklı her eve giren video'nun denetimsizliğin verdiği üstünlükten yararlanarak çürümeyi artırdığını ve çürümeyi en kolay artıran bir iletişim aracı olduğunu anlamak kolaylıkla mümkün. Bu gerçek karşısında da, yönetici kesim, "Ne yapalım? Evleri de denetleyecek değiliz ya!" diyerek kolaylıkla işin içinden

öte yanda, video'nun salt varlıklı kesime erişliğini ve etkilediğini sanmamak gerekiyor. Video aygitini satın alamayan dar gelirli, onu kahve ve gazino gibi herkese açık yerlerde ve ülkenin hemen hemen her bölgesinde izliyor. Bu gibi yerlerde ise halkın önüne video ile sinemamızın en olumsuz örnekleri ve elbette seks filmleri çıkmaktadır. İçişleri

Bakanlığı kahvelerde ve gazonlarda sinema filmlerinin gösterilmesini, sinemacıların ve film yapımcılarının önerileriyle yasakladı. Ama bu yasağın yasal bir dayanağı yok. Çünkü ancak bir yönetmelikle yasak kondu, bu konuda bir yasa çıkarılmadı. Video konusunda bir türlü bir yasa çıkarılmıyor. Sinema alanını düzenleyeceği haber verilen yasadan da bir ses yok, yillardan beri. Her iki yasa yürürlüğe girse de, sinema ve video alanlarındaki yozlaştırıcı etkilerin ortadan kaldırılacağını düşünmek bir düstür. Çürümenin çarkı yine dönmeye devam edecektir. Bu güne dek başvurulan resmi çabalaların sonuçları ile daha başka bir yoldan gidilmeyeceği anlaşılıyor.

Su noktayı gözden kaçırılmamak gerekiyor: Çürümenin nedenlerinin başında ekonomik ve sosyal yetersizlikler var. Bunların neler olduğunu biliyoruz. Her sınıfındaki halkın değer yargları bu yetersizlikler sonucunda değişiyor, gevşiyor ve yozlaşıyor. Dün göstermelik bir ahlak anlayışıyla da olsa reddedilen davranışlar ve alışkanlıklar bugün tümüyle ortadan kalkıyor. Hem de çoğu zaman "çağdaşlık" adına... Ne var ki, sonuçta ortaya çıkan değişikliğin salt ülkemiz içindeki ekonomik ve sosyal yetersizliklerden kaynaklanmadığı anlaşılımaktadır. Batı'nın ülkemiz üzerindeki olumsuz etkileri de bu konuda önemli roller oynamaktadır. İşte gözden kaçırılmamış gereken nokta budur.

Her konuda olduğu gibi, kitle iletişim araçlarımızın kullanımını da geliştirememiz, bu iletişim araçlarının olumlu ve nitelikli ürünler vermesini sağlayamadığımız ve bu tür ürünlerin oluşturulması resmi ideolojilerle engellendiği için, Batı'nın yoz etkileri çok kolayca üzerinde egemenlik kuruyor. Bunun ayırdında olan Batı da söz konusundan yararlanmasını iyi biliyor. Öte yanda, kalkınamamış ve kalkınmayı salt fabrika yapmakta göreven ve kültürel ve sanatsal kalkınmayı hiç önemsemeyen bir toplum olarak koşullandırıldığımızdan ötürü de, hem gerçek anlamda sanayileşmemiyoruz, hem de cürüdügümüzü sezemiyoruz. Bunda elbette kendi çağdaş kültürümüzü oluşturmayı önemsememizin de büyük rolü var.

Cumhuriyet'ten sonra Türkiye'nin kendi çağdaş ve dolayısıyla da evrensel kültürünü oluşturabilecek değerlere ve yeteneklere sahip olmasına karşın, bu değerlere ve yeteneklere karşı bir davranış içine girdi. Belli planlara ve hesaplara da-

yanılarak... İşte bugün bu nedenle Zeki Müren'in Bodrum dinletisi bir "sanat" ve kendisi de bir "sanat gündeşi" olabiliyor. Bu nedenle Mina Urgan gibi düşünenler "azılık" ta kalıyor. Bu nedenle, kitle iletişim araçları gerçek ve çağdaş görevlerini yerine getirmekten alıkonuyor ve "sansır" topluma değil, ancak yönetime aykırı düşenin yasaklanması sağlanmakta başarıya ulaşıyor. Bu nedenle Batı'nın yozlaştırıcı etkilerine karşı koymak gücümüz kalmadı ve bu nedenle çok yararlı alanlarda kullanılabilecek video gibi teknolojik yenilikleri salt olumsuz uygulamalarla içimize sokmaktan başka bir yol bulamıyoruz.

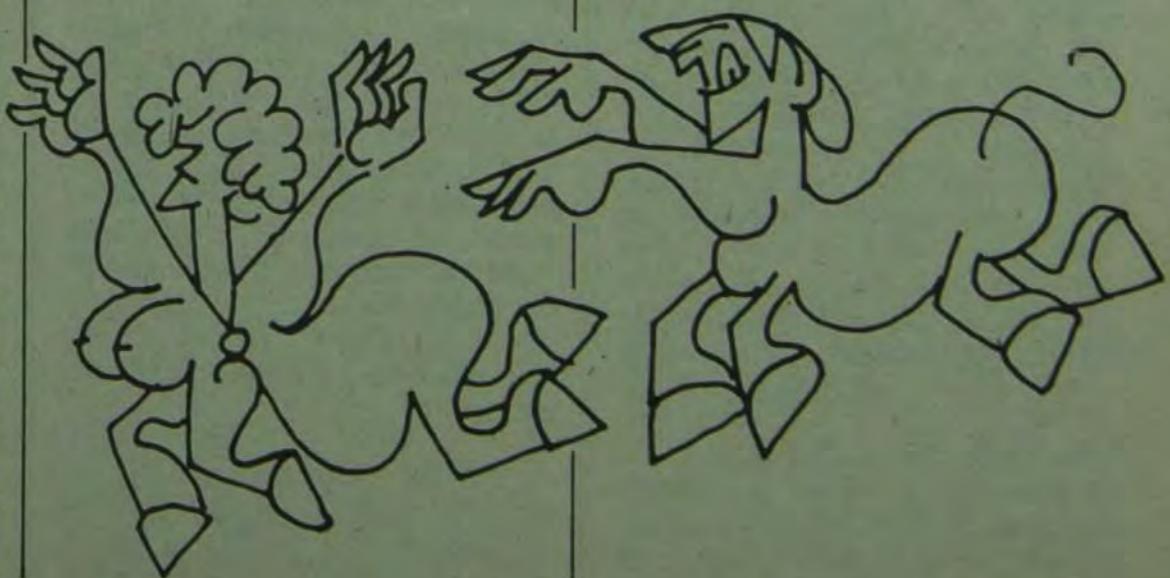
Ama Batı'ya bakımyoruz: "Basın, dergiler, filmler, kitaplar, televizyon, radyolar sade politik kamuoyu oluşturan araçlar değil Batı'da. Kültür aracı yayıcılığını da yapıyorlar. Hem de nasıl... Hafta geçmiyor ki, radyolar, televizyonlar, haftalık der-

giler, gazeteler böyle bir dünya ünlü sunsun topalak sayılı bir doğum ya da ölüm gününü vesile ederek kitleye yeniden sunmasınlar. O hafta boyu bu ölmüş büyükler yine birkaç hafta sürecek bir büyük aktualite kazanıyorlar. Bu yalnız ölmüş gitmiş ve ölümsüzlük payesine erişmiş büyük insanlara mı mahsus? Hayır, yaşamakta olan, henüz genç olan bir sanatçının sergisi, romanı, piyesi, araştırması da massen medialarda aynı ilgiyi, saygıyı görüyor, her araç ile kitleye tanıtıyor, sürümlünün sağlanması için çaba gösteriliyor. Çünkü, kültürün en cehherli kaynağı olan sanat yaratması ancak ilgi ile okşanma ile yeşeren bir bitkidir. Bir de bizim kitle iletişim araçlarımızın sanata, kültüre karşı reva gördüğü üvey evlat冒險家にまつわるのを意味する) maaşesine bakın. Kültür ve sanat hareketlerini yansıtmaktan adeta mikroptan korkar gibi korkarlar... Öte yanda isıtıp isıtıp her on beş günde bir önmüze çardıkları ucuz piyasaya yıldızlarını reklam etmek onlara hiç sakıncalı görünmez."²

Öte yanda, her çeşit yoz etkisine açık olduğumuz Batı'nın olumlu yanlarını da öykünüp kitle iletişim araçlarımızda kendi yaratıcılarımıza yer vermemi önemsemiyoruz. Batı kendi içinden kaynaklanan ve bizi de etkileyen yoz atılımların karşısına kimi kitle iletişim araçlarında olumlu kültür ve sanatı çıkarıyor. Daha fazla yozlaşmamak için, çürügün karşısına olumlu bir seçenek koyuyor. İşte bizim en büyük eksikliğimiz de bu. Bu nedenle de yozlaşmanın ve çürümenin ülkemizde nerede başlayıp nerede bittiği bir türlü anlaşılamıyor.

1- Filiz Ali, "1940'lı Yıllardan Bu Yana", Düşün, Ekim '84.

2- Haldun Taner, "Massen Medialar ve Kültür", Milliyet, 14 Şubat 1982.

Atalay Yörükoglu İle Söyleşi:

“Herkes, herşeyi paraya çevirmeye çalışıyor.”

Söyleşi : İrfan AYDIN

★ Sayın Yörükoglu, toplumsal, ahlaki değerlerde bir yozlaşmayı yaşadığımız şeklinde bir sav var. Bu konuda neler söylemek istersiniz?

■ Toplumda bir yozlaşma var veya yok diye genel bir yargıda bulunmak yanlış olur. Kesin bir gerçek varsa, o da, toplumdaki hızlı değişimdir. Buna gelişme ve toplumun yeni kişiliğini arayışı da diyebiliriz. Değişmeyi kısaca anlatalım. Ne alanda değişme? Çok hızlı bir nüfus artışı ve bunun yanında çok hızlı bir kentleşme olgusu yaşıyoruz. Teknolojideki ilerlemeler ve ulaşım kolaylığı çok farklı yöreleri birbirine yaklaştırıyor. Yolu olmayan bir köy geleneklerini, göreneklerini koruyabiliyor. Ama onlara yolu, telefonu götürürseniz (ki götürülyor) değişme kaçınılmaz oluyor. Yaşam biçimini değiştir, dış çevre değişir, kent kültürü ile temasın getirdiği değişiklikler olur. Değer yargıları değişir. Bunun olumlu ve olumsuz sonuçları olur. Olumsuz

sonuçların içinde sizin de bahsettiğiniz yozlaşma da olabilir. Ama alışverişin başlaması, kapalı ekonomiden açık ekonomiye geçiş, ürünün para etmesi köylü için olumlu gelişmelerdir.

Dallas'ı köylü de, kentli de aynı anda izler. Okuma-yazma oranı yükselir, yeniliklere merak ve ilgi artar. Gençlerin ve çocukların dışarda (kente, Almanya'da) olması yeni kültürel özelliklere açılmalarına, onlarla tanışmalarına yolaçacaktır. Bu köyde olduğu gibi, kente göçen gecekondu'larda da olacaktır. Kent merkezleri gecekondu'ları, gecekondu'lardan kent merkezlerini etkileyeciktir. Haklı olarak, kentleşen köyler değil, köylüleşen kentler deyimi kullanılcaktır. Bunların hepsi olmalıdır.

Köyden kente önce gençler gögüyor. Yaşlılar, ocaklarını, yuvalarını bırakmıyorlar. Köyde en önemli yenilik karasabandan traktöre geçiş

olurken, kente göçenler büyük bir değişimi yaşıyorlar. Köyde hâlâ süren ataerkil toplum geleneklerinden, en çok boyun egenin en iyi evlat sayıldığı bir çevreden birden kentin ortasına düşenler kendilerine öğretilenlerin dışında, bambaşka bir dünya ile karşılaşıyorlar. İşçi, teknisyen, ustalar oluyorlar. Yaşam düzeyini yükseltme şansları en geniş ufuklarını bile şaşırtacak şekilde beliriyor.

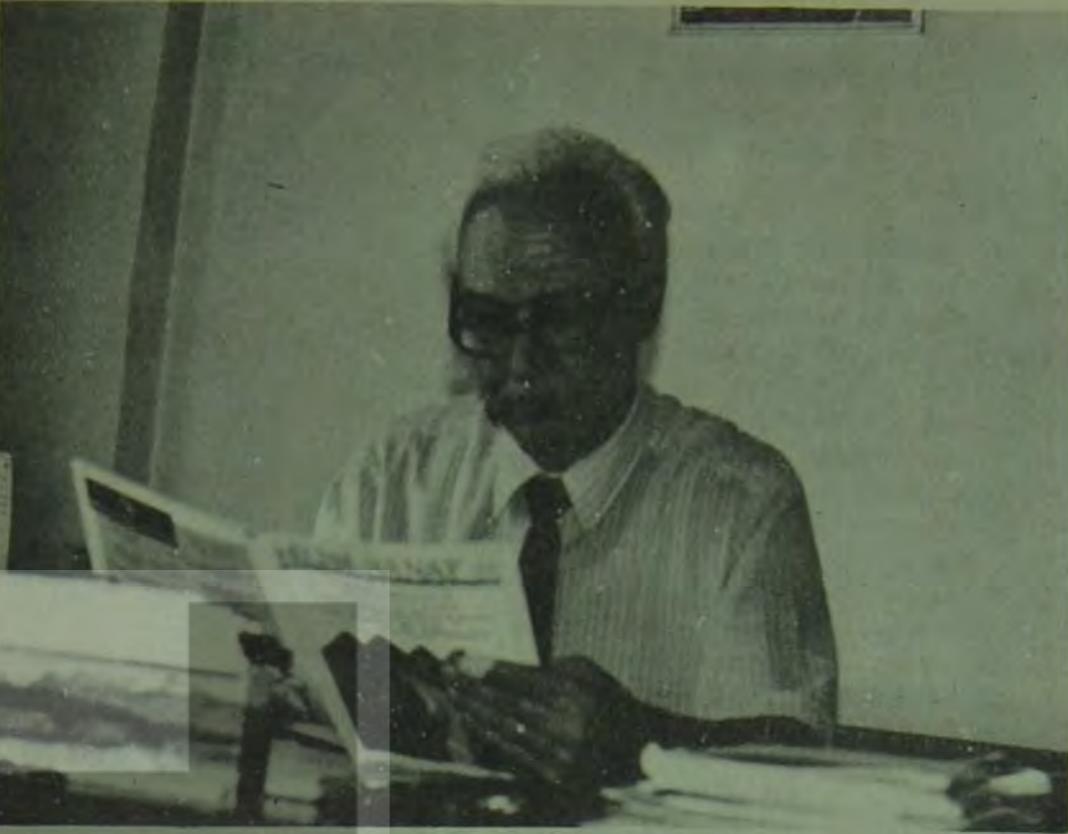
Gecekondu insanı artık bir başı nadir; bağımsızdır ama yalnızdır. Köyde her başı sıkıştığında yardımına koşan, destek veren babası, dedesi, ailesi yoktur. Bu eksikliğini aynı köylülerle yanyana gecekondu yaparak, dayanışma içine girerek bir bakıma köy geleneklerini sürdürmeye çalışarak kapatmak istiyor.

Anne artık evin dışında çalışmaktadır. Aile düzeni değişmiş kadın eve para getirmeye başlamıştır. Kadının ekonomik bağımsızlık kazanması, "ben de eve para getiriyorum" demesi olayı başlamıştır. Gecekondu kadın köydeki kadar çok dayak da yememektedir. Bunlar olumlu gelişmelerdir. Babanın, ailenin desteği olmadan, kentin bir kıyısında tutunmaya çalışmak, dayanışma duygusunun kaybolması ise olumsuz gelişmelerdir.

Her değişmenin olumlu olumsuz yanları var. Bunu, yozlaşık, çürüdük diye yorumlamak da mümkün. Homojen bir toplum olmaktan, heterojen bir toplum olmaya geçiyoruz.

Değişim hızlı olursa (ki biz öyleyiz) ayak uydurmak çok zordur. Değişim kişileri ve toplumları boçaltır. Kentin havasına, suyunu, yoluna, yöntemine kendini uydurmaya çalışmanın güçlükleridir bunlar. İnsanlar alışkanlıklarına bağlı yaratıklardır. Uyum sağlamak, yeniye uyumak zordur. Almanya'daki işçilerimiz ve onların kendi öz vatanlarına dönen çocukların uyuşumsuzlukları buna en iyi örneklerdir.

Değişmeye karşı bir noktaya kadar direnç gösterilir. Bisiklete önce şeytan arabası deyip karşı çıkar, sonra dalga geçer, ama yararını görürse, inanırsa benimser. Hatta motorsiklete bile binmeye başlar. Siz hiç traktöre karşı çıkan köylü gördünüz mü? Doğal olarak kırsal alanlar değişime daha kapali. Kentler ise değişime açık. Çünkü, değişimin meyvelerinden hemen tatmak isteyenler kente.

Belli ölçüde ekonomik sıkıntı, işsizlik yozlaşmayı birlikte getirir. Buna daha doğru bir deyimle, değer yargılarının aşınması diyebiliriz.

Artık ölçü para oldu. Gerçekte, biz Türkler paraya değer vermediğimiz için ekonomide, ticarette geri kaldık. Ama değer yargılarındaki aşınma sonucu, dünde kadar para ile ders vermeyi gurur, onur sorunu yapan öğretmenler bile para ile ders verir, paralı öğrenci arar oldu. Yanlış anlaşılması, ben buna karşı değilim, elbetteki emeğin karşılığını isteyecek, alacak. Herkes, herşeyi, manevi değerleri bile paraya çevirmeye çalışıyor. Vücutunu açarak sergileyenler de çoğaldı. Değişime çalkantılara yolaçar, sonra uzlaşma ve durulmaya gider.

★ Bunlara bağlı olarak alkolizmin ve uyuşturucu kullanımının artmasını nasıl yorumlayabiliriz?

■ Özellikle şunu vurgulayacağım. Bir yanda değişim, Avrupa'nın yaşam biçimine züppce uyanlar, değer yargılarını elbise gibi üstlerine geçirenler var. Alkolizmin artışı yanında, henüz toplumsal boyutlara ulaşmasa da tehlikeli bir turmanmaya giren uyuşturucu kullanımını da bir gerçek olarak ortada. Alkol tüketiminin artması uyuşturuculara basamak oluşturur. İnsanlar alkolde bulamadığını uyuşturucuda arayabilir. Değiştirilemeyen gerçeklere sırt çevirme ve bir kaçış belirtisidir.

Diğer yanda, bir ters tepki, yozluk aldı gidiyor. Dine dönüş, si-

ğınma, dini yayılarda büyük bir artış var. Yukarda bahsettiğim değişime karşı tepkilerini bir bölüm insan dinine, geleneğine, göreneğine yani alışılmışa tutunarak ortaya koymuyor. Orta direk diye nitelediğimiz kesim ise yeniliğe daha açık. Uzlaşma bu kesimde daha rahat oluyor.

Bir yanda çocukların güzellik yarışmalarına katılmaları için teşvik eden ana babalar, bir yanda şalvarlı 19 Mayıs gösterileri...

★ Talih oyunlarının (at yarışı, milli piyango, spor toto), kumarın artışı neye bağlayabiliriz?

■ Yukarda belirttiğim gibi hızlı bir değişim var. Yaşam düzeyi herşeye rağmen yükseliyor. Daha iyii bir yaşam düzeyine ulaşma çabası kentleşmeyle birlikte gelişiyor. Köyde kanaatkar olanlar, kente, gecekondu kışkıran oluyorlar. "Ben ömür boyu çalışsam, şu zenginin düzeyine geleceğim" şeklindeki bir düşüncede kapılma, bir boşluğa düşüş. İşte o boşluğu talih oyunları doldurur. Tılsımlı, mucizevi bir yolla köşeyi dönde özlemi ağır basar. "Allahım, bir yüz milyon ver" diye dua eder de, bir milyon istemez. Çünkü ne kadar çok isterse o kadar çok alacağına inanır. "Bu kez çikaçak, kazanacağım" şeklinde bir tılsımcı düşüncede kapılır. Oysa 30 yıldır piyango biletine verdiklerini biriktirebilseydi belki daha iyi bir konumda olurdu.

Zaten kumar, talih oyunları Adem ile Havva'dan beri var. İnsan-

lık kadar eski. Ekonomik zorluklar döneminde arttığı da bir gerçek.

★ Toplumumuzun alışılmış niteliklerine, değer yargılarına ters düşen böyle bir konuma nasıl geldik? İnsan doğasından gelen bir zayıflık sonucu mu, yoksa bir sistem sonucu mu?

■ Çok karmaşık bir olay. Toplusal kargaşa ve hızlı değişme bireyde, insanda bencillik duygularını artırır. Rüsvette de artış olur. Gümrukten 10-100 milyon gelip-geçerken, biz de payımızı alalım mantığı yaygınlaşır. Kargaşa, ekonomik zorluklar sonucu değişen, aşınan değer yargıları yapılan işi bu mantığa bürümeye götürür. "Devlet bana geçinecek para vermiyor ki" şeklindeki açıklama da sıkça kullanılır.

Bunları yasaklamalarla önleyemezsiniz. Öyle yaparsanız yeraltına itersiniz ki, o daha tehlikelidir.

★ Fuhuşun, intiharların ekonomik nedenlerden kaynaklandığı resmi polis kayıtlarına, Devlet İstatistik Enstitüsü raporlarına girdi. Size bu konuda yansyan veriler, çalışmalar var mı?

■ İstatistikler güvenilmezdir. Bizde ölçüde bir artış olmuştur, bilmeyeceğim. Hem bizim toplumuz tutucudur. Bu konuda bilgi nereden alınıyor?

★ Üniversiteye giremeyen gençlerimizin yanında girenlerin de bir dolu sorunları var. Bunlara bir de paralı öğrenim eklendi. Bu tür sorunlarla, baskınlara yönelik gençlerimize, gelecek için umut da veremiyorsak, bir küskünler orduşu oluşur mu?

■ Paralı öğrenim sayılmaz. Harçlar yükseltildi. Paralı öğrenim denilebilmesi için üniversitenin harcadığı her kuruşun öğrencilerden alınması gereklidir. Önemli olan, sınavı kazanıp da parası olmayan kimsenin üniversite dışında kalmamasıdır. Böyle birşey de yok. Harçını ödeyemeyenin atılmasına da karşıyorum. Zaten toplanan para yurt yapımı ve öğrenci sosyal hizmetleri için kullanılacak.

Biz toplum olarak, gençlere ancak nutuklarda yer veriyoruz. Gerçekte, gençlerin sorunlarına çok yüzeysel olarak eğiliyoruz.

Sorun olanak sorunu değil. Gençlere eğilemiyoruz. Onlarla diyalog kuramıyoruz. Gençlerin yaratıcılığını değerlendiremiyoruz. Tek yönlü

*Avrupa'nın yaşam
biçimine züppce
uyanlar, değer
yargılarını elbise gibi
üstlerine geçirenler
var.*

"biz söyleyelim, siz yapın" anlayışı
içindeyiz. Gençlerin başkaldırıacak
kadar umutsuz olmasını aklı başın-
da kimse istemez. Onların coşkul-
rından yararlanmak gereki...

MAALESEF SON PARASINI...

★ Geçenlerde Başbakan Turgut Özal, yaygınlaşan talih oyunları konusunda, "kumarı parası olan oynar" dedi. Gerçekten parası olanlar mı oynar kumar?

■ Maalesef umutsuzluktan oynar. Son parasını kumara yatıranlar artırmıştır. Bu bir tutku haline gelmiştir. Evindeki çocuğun aç kalacağını bile son parasını içkiye yatıran insanların ruh hali vardır.

★ Bir yandan fuhuş, kumar, içki, dinsel gelenek ve göreneklere aykırı gelişmeler... Bir yandan da camiye gidenlerin çoğalması, sıkmbaş modasının üniversitelerimizde bile sorun olması var.

■ Sorunun bir bölümünü yukarıda yanıtlamıştık. Sıkmbaş modası ise, laik bir ülkede olmaması gereken bir görüntü. Dine saygı gösterme, bunu anlıyorum. Devlet dairesinde ve üniversitede laiklikten taviz verilmesini tehlikeli görüyorum.

Bir okulda, öğrencisine başörtüsünü hiç olmazsa sınıfı takmamasını isteyen öğretmenin aldığı yanıt çok ilginçtir:

"Ben başörtümü çıkarmayacağım. Gün gelecek, belki de çok yakın bir gelecekte sizlere de taktırcağız..."

Bu laikliğe meydan okumadır, laiklikten sapmadır.

Ben, din dersinin zorunlu olması da karşıyorum. Bu bir inanç sorunudur. Din dersi, matematik, fizik gibi okutulamaz. İster istemez öğretmenin kanaati, inancı işin içine karışır ve etkilenir. Bu iki yönlü bir

yozlaşmayı ve yobazlaşmayı getirir. Birincisi, aile bağları gevşiyor. Aile baskısından bunalıp evden kaçanlar artıyor. Çocuk kaçışlarında büyük artış var.

Bir de yobazlık. Kente bağlı bir ilkokulda, din dersi hocası çocuklara "gözlerinizi yumun, bu dünyaya ilginizi kesin, sizi öteki dünyaya götürüceğim" diyor. "İşte şimdi ötedeyiz, şimdi sırat köprüsündeyiz, işte cehennem ateşine düşüyoruz", derken, sınıfta bir çığlık, bir panik.. Çocuklar geceleri uyuyamayılmış. Bu nedenle bize tedavi için getirilen, bunalıma girmiş çocuklar var. Çocuklara din dersi değil insanlık dersi, insanlararası ilişkiler dersi verilmelidir. Tartışarak, konuşarak, vaaz ederek değil.

★ Seks konusundaki eğitsizlik sizin son konuşmalarınızdan birinde de belirttiğiniz gibi çocukların suçla itiyor mu? Radyo-Televizyon ve sinema da seks eğitimi konusunda iyi bir sınav vermedi; vermiyor. Bunlar son olarak salgın derecesinde video olayı da katıldı. Şiddet de en çok kullanılan öğe. Siz ne diyorsunuz?

■ O konuşmam gazetelere özetlenirken yanlış geçmiş. Cinsel baskılardan suçun tek nedeni değildir. Etkenlerden yalnızca biridir. Suç eğer yalnız cinsellikten kaynaklansaydı bizim toplumda en üst düzeye ulaşırı. Cinsel baskılardan bunalımlara iter. Doğrudan bir bağıntı kuramayız. Cinsel tabular yasaklar topluyoruz; tutucuyuz.

Seks konusundaki eğitsizlige gelince: Nasıl din eğitiminde inançlar, kanaatler rol oynarsa, seks eğitimde de yoğun duygusallıklar rol oynar. Seks eğitimi kolay değildir. Lisede, ortaokulda her kesimden gelen çocukların var. Cinsellik konusundaki eğilimleri, görenekleri çok farklı. Bunları bir sınıfa toplayıp işin doğrusunu öğretmemesiniz. Öğretmenin de duyguları, kaygıları, çelişkileri var. O nasıl ders verecek? Değişik yerlerden gelmişler. Mesele yumurta ile spermin birleşmesi ise bu kolay. Ama seks eğitimini kavraması zor bir olay. Kız-erkek arkadaşlığı, sıkalınlık, toplumun değer yargıları gözönüne alınarak, dengeli sınıflar oluşturulabilir. Ancak ailelerin isteği, onayı ile seçmeli ders olarak küçük gruplara verilebilir. Önce pilot bölgelerde ve tartışmalı biricimde. Kız öğrencilere kadın öğretmen, erkek öğrencilere de erkek öğretmen vererek...

Almanya'nın ortasında bir Anadolu!
Bir gözü güler, ekmeğin
Bir gözü ağlar, dert dolu.

Orhon M. Arıburnu

Türkiye'den, boncuk tanesi gibi köylerden, toprak damlı, televizyonuzsuz evlerden geldik. Ne söyleyelim başka?

Babam öğretmendi... Babam hep işsizdi... Babam çiftiydi... Babam inşaatlarda çalışıyordu... Babam küçük bir memurdu... Babam açtırdı... Babamın suratı hiç gülmeydi...

Babalar trenlere, otobüslerle, uçaklara binip gittiler. Çok uzaklara gittiler.

Annem ev kadımıydı... Annemin evde yapılacak çok işi vardı... Annem hep dikiş dikerdi... Annem hastaydı... Annem hemşireydi... Annem hep çalışmak istyordu... Annem hep ağladı; yokluktan yakındı...

Anneler trenlere, otobüslerle, uçaklara binip gittiler. Çok uzaklara gittiler.

Biz kaldık halaların, teyzelerin, anneannelerin, babaannelerin, başka tanıdıkların yanında. Özlemler içimizi oymaya başladı; oyun da oynayamaz olduk.

Birgün biz de bindik uçağa. Unutmaya başladığımız kişiler karsılıdı bizleri. Özlemler bitti mi, yine özlemler mi başlıdı?

* * *

Nerede beş Türk varsa orda
bir bakkal dükkanı vardır.

Aras Ören

Çocukların kendi dillerinden dile gelen bir yara açılmıştır toplumun bağında. Bir başka karmaşa da köprünün öbür ucunda yaşanmaktadır. Aralanan Almanya kapısından, paşaportları göstere göstere geçmeler, geride gözü yaşlı yakınlar bırakılma ya başlamıştır bir kez. (Türkiye'de DP'nin getirdiği ekonomik darboğaz da, işsizlik almış başını gidiyormuş da —ne zaman alıp başını gitmemiştir ki—; savaş sonrası Alman ekonomisi öyle çok dış pazar bulmuş da; ucuz emeğe gereksinmesi varmış, kimin umurunda. Nasıl olsa bir ev, bir traktör, bir tarla, bir araba parası kazanılıp dönülmeyecek midir?)

KASIM, 39. SAYI
ÇIKTI.

- ABD'de İnsan Haklarının Ekonomik ve Politik Belirleyicileri • Amaç-Araç Birliği ve Şiirimiz Üzerine • "Mavi Karanlık" ve Aydınlar" Üzerine • Ölümünün 8. Yılında Sevgi Soysal o Enver Gökcen'in Bir Şiiri ve İki Gönül Bağı •

- Özerk ve Demokratik Üniversite İçin/Nuri Karacan, İlhan Tekeli, Oya Köyメン, Haluk Gerger, Yurdal Topsever Ataman Tangör, A. İlker Tunail • Nikaragua ve Orta Amerika'da Barış Konferansı
- Ek Sınav Hakkı Verilmelidir
- Paralel Üniversiteye Doğru Harçlar • Heavy Metal Dedikleri • Günüümüz Türkiye'sinde Halkoyunları •

YARIN ABONE
KAMPANYASI'NA
KATILALIM!

Abone Koşulları: Yurtçi Yıllık 1500 TL - Altı aylık 800 TL.
Yurtdışı/Yıllık 30 DM-Altı aylık 16 DM. Tek istekler için 200 liralık posta pulu gönderiniz.

Yazışma ve havale adresi:
P.K: 723, Kızılay - Ankara.

Gerek Türkiye'den ailelerinin yanına giden, gerekse orada doğan Türk çocuklar, "Almanya'da Almantara, Türkiye'de Türklerle yabancı" büyürler.

Almanya'daki Bizim Gençlik mi?

■ Gültekin Emre

Ve ozan ne der, nasıl dizeleştirir bunu?

"geldik konduk anadoludan / üç yılina beş yılina yaşam yılina / geldik konduk barakasına susuz hela-sız / çalış derler çalışırız / gün saat gece saat işte düşte". "geldik konduk yoluna yapısına fabrikasına / bu iş pis dedi alman / sen yap bunu yabancı / bu iş ağır dedi bunu sen yap / bu iş ucuz bunu da sen / sen konuk işçi"¹¹ Artık "incindiğin yerdir gurbet".

Almanya'nın her kentine, her kasabasına, her köyüne dikilmiş bir Türk bayrağı. O halde "Almanya'daki Türk işçileri arasında doğum nisbeti, bir bakıma Türkiye'deki doğum nisbetinden de üstünür. Başkonsolosluklarımızın kayıtlarına göre, 1967 yılında F.Almanya'da doğan Türk çocukların sayısı 4 755, 1968 yılında 5 442, 1969 yılında 7 992, 1970'te 11 987, 1971'deyse 19 955'e yükselmiştir."¹²

"Her Tann'ın günü 55 Türk çocuğunun doğduğu Federal Almanya'da"¹³, "Bugün, yabancı ana-baba-dan olma her iki çocuktan birisi Türk'tür... Bu ilükde, 1970'den bu yana doğan çocukların toplamı 700 bine yaklaşıyor. 1973 yılında 225 bin Türkçiyeli çocuk bulunurken, bu sayının 1977'de 400 bine yaklaşlığını ve her yıl 40-50 bin çocuğun doğduğu hesaplanıyor."¹⁴

Şimdiki sayayı da kimse sorması. Burada doğanlarla, Türkiye'den gelenler birbirine karışmıştır. Ve ne der ozan, nasıl dizeleştirir Erlangen'e gelişini: "ilk gelişimi anımsarsın / kim, demiştin / bu asyalı, utançağ öpüğü alına koyan / ...yollar geçti / silinmeyecek izler bırakık birbirimizde / alnímdaki çizgilerden biri avrupalı olurken / asyalı bir ben düştü senin yüzüne / ... "gögsünün altında sevdalandım / oğlum / senin hastanende aktı ilk çığlığını dünyaya"¹⁵

Gerek Türkiye'den ailelerin yanına giden, gerekse orada doğan Türk çocukların "Almanya'da Almanlara, Türkiye'de de Türklerle"¹⁶ yabancı büyüler. Almanya'ya "Haçça" olarak gidip, "Hatiş" olarak dönerler. Yusuf Ziya Bahadanlı, Haçça Büyüdü Hatiş Oldu adlı öyküsünde, Haydar'in on yıllık Almanya serüveninde kazancını ve kaybını serer ortaya. Kendisinin değişmesi bir yana, çocukların değişiklikler çok büyütür. Ne diyor Haydar, ne düşünüyor? "Sanki her şey bir sis içindeydi. Yaşam anlamsızlaşmıştır bir-

den! 'Hoş geldin Haydar' diyorlardı. Deseler de olurdu, demeseler de. Yeni yapılmış evlerin önünden geçiyordu. Sahipleri kendisi gibi Almanya'daydılar. Bir ev için on yıl harcama değer miydi? Kimi traktör, araba almıştı. Almış da noğolmuştu"¹⁷ On yılın bedelini Haydar çok acı öder. Hatiş, köye yabancılardı toplumuna yabancı Hatiş, delir. Baba çevreden etkilenir baskı yapar kızına. Kız çevreden etkilenir baskınamaz bu baskıya. Peki, ya Sapa? Uyumsuz Sapa? Sokak kadını Yasemin'in kimden olduğunu bilmediği Sapa? "Sapa kimdi? Sapa bir zorba mıydı? Civil civil, takılgan, sıkıldıtan tanımadı Sapa!"

"Çevre baskısına lanet olsun, bağıra bağıra ağlamayı nasıl isterdi."¹⁸

Örnek mi? Çok! (Ucundan ucundan gençlerin, çocukların konumlarını da yazımıza girmeye başlar.) İşte bir başkası, bu da Kuran Kursları'yla ilgili. "Yaşları on iki, on üç olmaliydi. Giyimleri bir örnekti. Havada, Berlin'de belki de hiç görülmemiş bir sıcaklık vardı. Ama onların sıkı sıkıya bağladıkları başörtüleri, birer ayaklarını önden havaya kaldırıldıklarında gerilere dökülen ve yerdeki kâğıt parçalarını bir süpürgeden belki de daha iyi süpüren pardesüllerinin içinde soğutmuş bir odada gibiydiler.⁹ Kimdi bunlar? Kuran Kursu öğrencileri olmanın ötesinde, kimdi bunlar? Baba kabuğunu kıramamış bir cıvcıv, kendi içinde biriktirdiği yüzlerce korkuya "gâvur" içinde çalışan bir adam mıdır? Tek bildiği, Müslümanlık adına bildiği, kızının bozulması için gerekli tek şeyin bu başörtü ve hocanın dizi dibinde karanlık kuyularda soğuk suyu arama mıdır? Namus mudur? Nedir bu? "...İki ekin arasında kalmış, kökünden söküldük yaban toprağının kıyığına köksüz iliştirilmiş, çoğu karasabanlı geri ekonomik koşullardan, aradaki gelişim sürecini üç saatte aşarak, ileri teknoloji toplumuna atılmış Türk işçi"¹⁰leri midir? Yani "Yabanın yalanına / kuş kondu alanına / Deh siska öküzung deh / Ter söken Alaman'a"¹¹

Türk yazını "Ter söken Alaman'a" giden işçileri konu ediniyor da, onların çocuklarına söyle bir değiniyor. Birinci kuşağı sorunları bitecek gibi değil. "Ben birinci kuşaktan / Ahmet G. yaşam 42 / Doğuştan meslegim çiftçilikti, / burada 14 yıldır daimi akorttayım. / ...

"Cocuk emellerimin çok emeli / bir büyük deniz yaratı içimde / ki simdi taşmaya hizır"¹² olanın öyküsü, romanı yazıldı, yazılıyor. Ya ikinci kuşak? "Ben ikinci kuşaktan / Özden B. yaşam 17 / başka bir şey diyemem. / ... "Şimdi ben kimim? / Nerdeyim? Nasılım? / Bir şey diyemem. / Evlerini, birahanelerini, / barlarını, / arka avlularını, / otoparklarını, kumarhanelerini / hep bildiğim bir semtte / bilmediğim sanki sokakları / soruyorum."¹³

Evet ikinci kuşağı da Güney Dal, Fabrikada Bir Saraylı romanında gündeme getirdi. Ama, kitap yayımcı bekliyor. Orada, kendi geçmişini, Türkerin geçmişini arayan bir ikinci kuşak gazeteci, yeni bir kuşağı sorunlarını, konumunu, anne-baba ilişkisini sergiliyor. Güney Dal, İş Sürüler romanıyla, ilk kez Türklerin de katıldığı ünlü Ford grevini romanlaştırmıştı. Ayrıca E-5 romanya da, ünlü E-5 karayolundaki "Birimkileri" adım adım izlemiş, bize de onları tanıtmıştı. Orada, bir Almanla eşcinsel ilişki kuran ve yaşamaya başlayan (gelenekler bir kez yıkılmaya görsün) Kayhan'ın ve ailesinin dramını öğrenmişistik. "Son yirmi beş yıllık gelişmenin en önemli yanı, göç süreci içinde, geleneksel Türk aile yapısının değişime uğrayarak yeni bir aile biçiminin ortaya çıkması"¹⁴ pek çok çatıtları da genişletir. Kızların, oğlanların yeni kazandıkları yapıda biçimlenmeler olur. Aileyle çatışmalar büyür. Baba baskısı artırır. Çocuklar evden kaçar, intihar ederler. Aileler bir başka parçalanmayı yaşamaya başlar. Korkular giderek büyür. Tek çözüm Türkiye'ye dönüş gibi görünmeye başlar. Biraz daha çahıldıktan sonra, artık kesin dönüş yapılacaktır. Türkiye'ye gönderilen gençleri başka sorunlar sarıverir hemen. Ya Almanya'dakilerin durumu? Dursun Akçam da soruna şöyle yaklaşır: "Almanya'daki işçilerin bir ayrı çelişkileri de kendi çocuklarıyla. Genç yaştakilerde bu çelişki daha da büyük. Analar ve babaların büyük bir bölüm feodal görenekleri, gelenekleri korumaya çalışırlar. Kapitalist sanayi toplumunun insan ilişkileri, değer yargıları korkutur, ürkütür onları. Din, ahlâk elden gitmek, namus sokağa atılacaktır. Bu korku onları her gün biraz daha yaşıdıkları toplumdan koparmakta, kendi kabuklarına çekilmeye zorlamaktadır. Dil bilmezlik, çevresel bağları zati koparmış durumda. Gerici dernekler, çeşitli adlar altında eylemlerini sürdürün seriat örgütleri bu işin hepten tuzu biberi olmakta.

Oysa çocuklar, gençler öyle mi? Onlar yaşadıkları toplumun değer yargıları, ahlâk kuralları içinde büyürler, sonradan gelmiş olsalar bile yaşları gereği kolayca uyum sağlamışlardır. O nedenle analar -babalar oğulları, kızları arasındaki çelişkileri büyükçe büyümüşür.

Ana-baba, delikanlı oğullarını bir ölçüde hoş görebiliyorlar, güç yetiremedikleri yerde saliveriyorlar. Ama kızlar öyle mi? Fazla ileri giderlerse tutarlar saçlarından kaptırlar dört duvar arasına."¹⁵

Böylece, evden kaçmalar, tüm ananın-babanın direnmeye karşın, ayrı ev tutmalar; kazancını, yaşamını kendi ayarlayanlar; cinsel özgürlüğünü, arkadaş seçme özgürlüğünü yaşayanlar giderek artıyor. Onlar Türkîli mi, buralı mı? Köprünün öbür ucunun çocukları onlar. Görükleri, duyduları, okudukları etkiliyor onları. Elbette kopamazlar onlardan. Bunlar çevreyle ilişki kurabiliyor, dil sorunu olmayan, Alman toplumıyla kaynaşmışlar için geçerli. Ya belli bir eğitimden geçmemeyenler? "Diplomasız Türk gençleri, meslek eğitimi yeri bulmada güçlük çekiyor ve boşluğa itiliyor."¹⁶ Başka tepkileri, başka boşalmaları, başka yaşam biçimlerini getiren başka değer yargları... Breck dansının altında yatanlar nedir bu durumda. Hem sürekli yabancı olmanın getirdiği horlanma, itilme, ezilme, hem de başarılı olma, alkışlanma, kışkırtma, özendirme, yan yana yürüyor. Bizim de sizden farkımız yok, bir tek kimliğimiz dışında mı demek? Bilinen bir gerçek var ki, o da şu: Türk gençleri başka bunalımları, özlemeleri büyütüyor içlerinde. Simididen Almanca şiir, öykü, roman yazanlar yetiyor. Bunlar Alman gibi düşünüyor. Nasıl geriye dönerler? Nasıl yeniden yeni acılarla kalanırlar? Nasıl yeniden bir iş tutar, bir yeni düzen kurarlar? Anneler-babalar alışabilirler mi Türkiye'ye? Sızlanmaları bitti mi sanki? Neler değişti Türkiye'de? Değişmeyen şeyler ürkütmüyor mu herkesi? Sağlıklı yetişenlerle (neye göre, ki-me göre), sağılsız gelişen bitkiler, çiçekler... Bizim çiçeklerimiz, bizim ürünlerimiz...

Evet, döndüklerinde "Kökeni ile eğitimi arasında iki cami arasında binamaz dönen ikinci kuşak çocuklar, aslında ortak bir beceriksizliğin asıl kurbanlarıdır."¹⁷ damgasını yiyecekler.

Evet, döndüklerinde "Çoğu Almanya'da doğmuş —hatta biri Alman anadan, biri de Alman baba-dan— bu çocuklar, sınıfın en tembel öğrencisi olarak biliniyorlardı... Türkçelerinin zayıf oluşu ya da Almanca dışında başka dil bilmemeleri, zor durumda bırakıyordu onları."¹⁸

Ne diyoruz yani: "Bizim oralar burada olsa / bizim buralar orada olsa"¹⁹

"Kayabaşı Uyarlığı"nın yaşamamasını beklemeyelim. Künyemizi Türkiye'den sildiler bizim. Almanya ne kadarımızın yeni künelerini silecek? Bize "bu sari bıraları" içirdiler ya bir kere!

SERGİ KİTABEVİ

- İlk, orta, yüksek öğrenim ders kitapları
- Bilimsel - sanatsal yayınlar
- Süreli yayınlar
- Kırtasiye gereçleri

HİZMETİNİZDE

Adres: Birinci Beyler Sokak,
Uğur Paşa 10/B
Tel: 13 72 22 - İZMİR

Sükrulan Kurdakul

ÖKSELERİN YÖRESİNDE

1982 - 1984
Şiirler
200 TL-

İzlem Yayınevi
Piyerloti Cad. 13/10
Çemberlitaş/İstanbul

Saniyeler Önemliyse;
— ÜNİVERSİTEYİ,
KOLEJLERİ kazanmak
kolay!

— TÜBİTAK'ça onanmış
matematik buluş kitabı:

AKILDAN
ÇARPMA
TEKNİĞİ çıktı.

Dr. Bahri Kaderoglu
P.K.2 Şirinyer — İZMİR
400 Liralık posta havalesi
veya puluya gönderilir.

Dağıtım: Yetkin Dağıtım

AÇIKLAMA

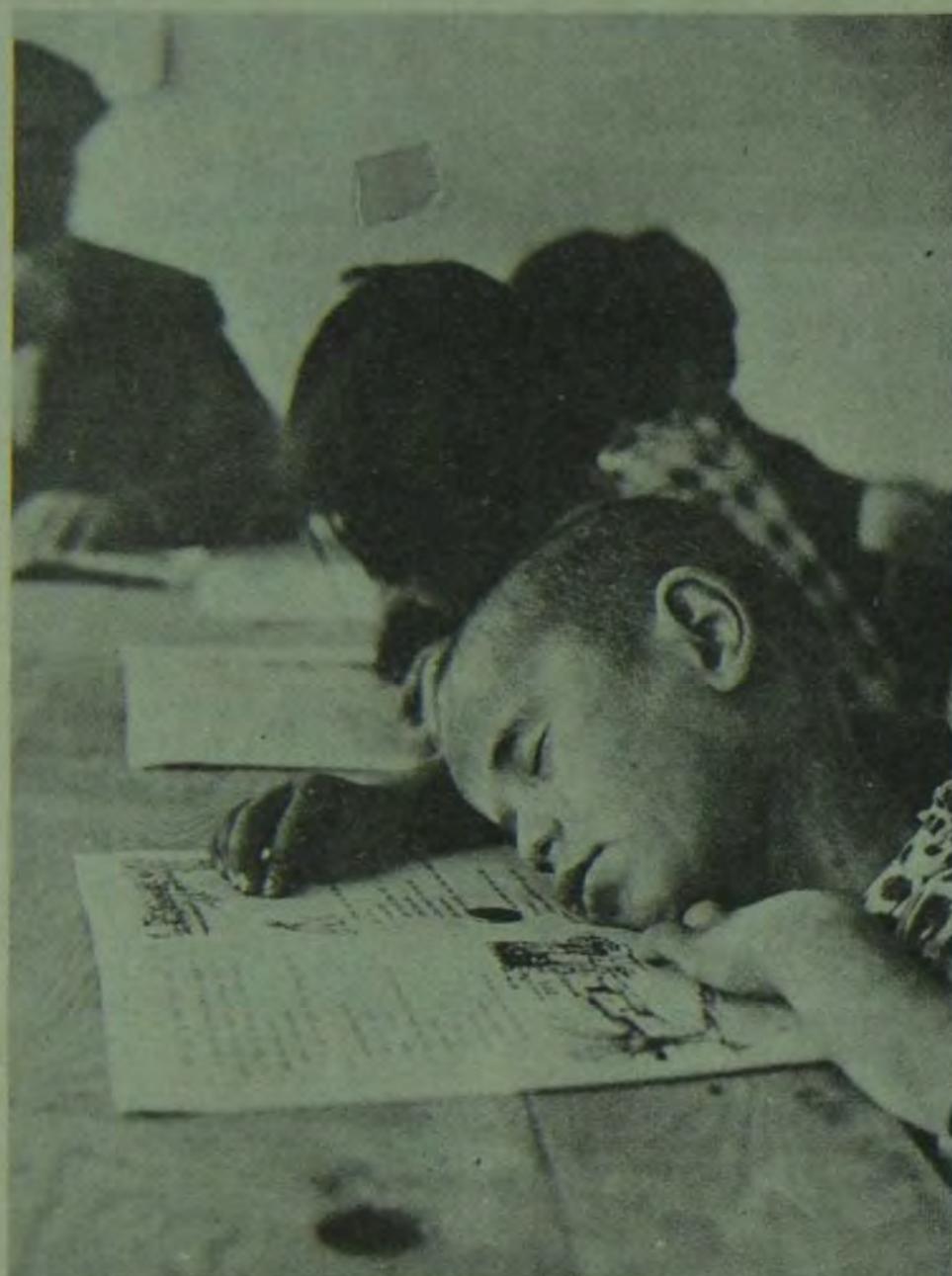
Geçen sayımda (46) yer alan Sarıgut ŞÖLÇÜN imzalı "2x35 YIL BAYRAK YARIŞI" Bir ülkenin/Ulusun Ünne Geçilemeyen Bölünmesiyle İlgili Bir Anti-Tarih Denemesi" başlıklı yazının 2. Bölümünü gelecek sayımda yayımlayacağımıza okurlarımıza dairuruz.

Bilim ve Sanat

ÖNEMLİ DUYURU

Ankara Merkezimizin Adres ve telefonu değişmiştir.

Yeni Adresimiz: Sümer Sok.
No. 36-1/A Kızılay
Yeni Telefon Numaralarımız: 30 11 66 — 30 28 16

Çocuk ve Yargı

■ Güney Dinç *

Yıllar yılı çözümsüz kalan ekonomik ve siyasal sorunların öncelikli yeri, ülkemiz insanların düşünsel gelişmelerini amaçlayan girişimleri ikincil düzeyde bırakmıştır. Bireysel mutluluk arayışları bile, "bir lokma - bir hırka" anlayışı ile özetlenen ekonomik çemberlerin dışına çıkamamaktadır. Uygarlığın ölçütü üretkenlidir. Oysa tüketim ayrıcalıklarına dayanan uy-

garlık anlayışı, içeriksiz bir görüntü gibi çıkmıştır, insanların sırına. Çağdaş teknoloji, kendi gelişmelerini de birlikte getirmektedir. Kadın, erkek ve çocuğun birlikte üreme katılmalarıyla, çekirdek aile yapısı değişim geçirmekte, buna karşın, oluşan boşlukları kapatacak eğitsel kurumların çoğaltılmasına yeterince önem verilmektedir. Toplumsal uyumsuzluklar, iletişim sınırsız olanaklarıyla her gün biraz daha zorlanan geleneğin değerlerle giderilebilecek boyutları aş-

maktadır. Hiç kuşku yok ki, bu karmaşadan en çok etkilenenler, gençler ve çocuklardır.

Yetişkinleri umutsuzluğa düşüren koşullara, çocukların da uyum göstermesi beklenemez. Edilgenlik, sevgisizlik, durağanlık, çocuğun doğası ile bağıdaşmayan kavramlardır. Toplumsal devinin kaynağını oluşturan bu nitelikleri, bir yaşam çelişkisine dönüştüğü zaman, çocuk suçluluğunun başlıca etkenleri arasında yer almaktadır. Bu nedenle, ekinsel ve ekonomik yönleri ağır basan bir konunun salt hukuksal düzenlemelerle çözüme kavuşturulması beklenemez.

Temel amacı toplumsal güveni korumak, bireylerin esenliğini sağlamak olan ceza hukukunu, "karakol-mahkeme-cezaevi" üçgeni içerisinde somutlaşdırılan geleneksel uygulama, çocuk yargısının özellikleri ile bağıdaşmamaktadır. Yaşları gergi hızlı bir değişim sürecini izleyen küçüklerin, gerçek kişiliklerine ulaşmadan işledikleri suçların, yetişkinlerle aynı koşullarda değerlendirilmesi, önemli sakıncalar içermektedir. Suç işleme bilinci henüz yetenince gelişmeyen çocukların, cezalandırılmaları yerine, almacak önlemlerle, eğitsimsizliklerinin giderilmesi, suç ortamlarından kurtarılması öncelik taşımaktadır. Bu özellikleri nedeniyle, son yüz yıllık dönemde, suçlanan çocukların yargılanmaları, genel mahkemelerden alınarak, eğitsel yönü ağırlık taşıyan uzmanlık mahkemelerine verilmektedir.

İlk çocuk mahkemesinin, 1899 yılında ABD'nin Chicago kentinde kurulduğu bilinmektedir. İkinci Dünya Savaşı'na girilmeden, bütün Avrupa devletlerinde, çocuk mahkemelerinin kuruluşu tamamlanmıştır.

Türkiye çocuk hayatı konusunda çok geç kalmıştır. 1979 yılında, Dünya Çocuk Yılının ilkemizdeki bir serpintisi olarak kabul edilen "Çocuk Mahkemeleri'nin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun", getirdiği yeniliklerle, hukuk yaşamımızda önemli bir atılımdır. Ceza hukukumuzda çağdaşlaşma yolunu açabilecek, insancıl ve ileri bir girişimdir. Ne var ki, 1 Haziran 1982'de yürürlüğe giren yasa, günümüzde de gen, kağıt üzerinde kalmaktan ileriye gidememiştir. Aradan geçen süreye karşın, hiçbir ilimizde çocuk mahkemesi kurulamamış, yan hizmetler için ge-

Yetişkinleri umutsuzluğa düşüren koşullara çocukların uyum gösterebilir mi?

rekli olan eğitim ve sağaltım örgütleri görevde başlatılamamıştır. Yasının yürürlüğe girdiği gün, Resmi Gazete'de yayımlanan Çocuk Mahkemeleri Yönetmeliği, uygulanma olanağı bulamamıştır.

Çocuk mahkemelerinin gecikmesini, salt yargı sayısının yetersizliğine bağlamak, yanlış bir değerlendirmidir. Asıl sorun, devletin suçları önlemeye yönelik, uzun soluklu tasarım ve uygulamalarının bulunmayışından kaynaklanmaktadır. Cezaaların artırılması ve güvenlik önlemlerinin pekiştirilmesi dışında, suçların azaltmasını sağlayacak bilimsel çalışmalar yapılmamaktadır. Aile çevresinden başlayarak, ekonomik koşulların, yerel alıksanlıkların, kitle iletişim araçlarının, kentlerde bir zorunluluk biçimine dönüsük küçük yaşıta çalışma yaşamına katkıda bulunan doğan olumsuz değişimlerin, işlenen suçlarla bağlantısı araştırılmamaktadır. Cezaevlerinde, yeni geleceklere boş yatak bulundığı sürece, ceza uygulamasında çağdaş gelişmelerden yararlanılması düşünülmemektedir. Bazı durumlar-

da, bir-iki yıl sürebilen yargılama sırasında genel cezaevlerinde kalan küçük sanıklar, ancak cezaları kesinleştikten sonra, islahevine gönderilmektedir. Böylece durağan yaklaşımlarla, eğitsel kurumların desteğinden yoksun bırakılan çocuk yargısının, başarıya ulaşması beklenemez.

Çocuk mahkemelerinin kuruluşunu geciktiren asıl neden, alışlagelen soruşturma, yargılama ve ceza uygulama yöntemleri dışında, çok geniş kapsamlı düzenleme ve örgütlenmeyi gerektirmesidir. Örneğin, 2253 sayılı Çocuk Mahkemeleri Yasası'nın 19. maddesinde, 15 yaşını doldurmayan sanıklarla ilgili hazırlık soruşturmalarının doğrudan C. Savcısı ve yardımcıları tarafından yapılacağı belirtildiği halde, süreçten yapsızlığına rağmen ceza uygulama değişmemiştir. Küçükler, yine karakollarda sorgulanmaktadır.

Çocuk mahkemelerinin görevde başlayabilmeleri için, yargıç, genel yönetim, kalem, sağlık, eğitim ve öğretim, yardımcı hizmetler personelinin kadro cetvellerinin belirlene-

rek, bir yasa ile yürürlüğe konulması gerekmektedir. Henüz böyle bir yasa çizartılmamıştır.

1983 yılı Ekim ayında, Danışma Meclisi, olanaksızlıklar nedeniyle ilçe çocuk mahkemelerini kaldırın ve yalnız il merkezlerinde kurulmalarını öngören bir tasarı kabul etti. Gerekçesinde, "Suçlu çocuk yoktur. Suça itilmiş çocuk vardır." ilkesini benimseyen tasarı, şu görüşlerin ürünüydü:

"Çocuk mahkemelerinin kanunda belirtilen görevleri yerine getirebilmeleri için, yeteri kadar, öncelik sırasına göre, sosyal hizmet uzmanı veya yardımcı, pedagog, psikolog, psikiyatran atanacağı, kanunun 30. maddesinde belirtilmiş ise de, gerek mahkemelerin kurulması gereke bu atamaların yapılması, 1 Haziran 1982 tarihinden itibaren beş sene içerisinde mümkün görülmemektedir."

Tasarı Milli Güvenlik Konseyi'nce onaylanmadığı için yasalaşmıştır. Ancak, çocuk mahkemelerinin geleceğinin pek parlak olmadığını açık seçik ortaya koymaktadır.

Türkiye'de, 1979 yılından beri pek çok yeni kuruluş yargılama yaşamına katıldı. Elbette bunların hepsi önemliydi. Ancak, başlangıçtan beri ilgililerce soğuk karşılanan Çocuk Mahkemeleri de önemlidir. Yasamın, kuruluşların tamamlanması için öngördüğü beş yıllık sürenin yarısı, hiçbir ilerleme olmaksızın boş gitmiştir.

Gelişme aşamasındaki çocukların büyük bir bölümünün toplumsal yaşama uyum sağlamaktan güçlük çektikleri, değişen değer yargılarının yarattığı karmaşan etkisiyle suça itildikleri, konuya ilgi duyan herkesin bölüşüğü bir geciktir. Bu anlayıştan yola çıkan Çocuk Mahkemeleri Yasası, yargılanacak çocuklar için "ceza" deyimini kullanmamış, "tedbir" sözcüğü ile yetinmiştir. Yani yasanın amacı, küçüklerin cezalandırılmasını olmayıp, almacak önlemlerle, büyük sarsıntılar yaratmadan, onların yanlığı ve saplantılarını giderebilmektir. Bu çok önemli, insancıl bir yaklaşımdır. Ne var ki, suç işleyenleri cezaevlerine kapatmaktan öteye gidemeyen ceza uygulama alışkanlıklarımız, bu yasanın getirdiği yenilikleri özümleyebilmemizi güçlendirmezdır. İşin kolayına kaçmayı yeğleyerek, Çocuk Mahkemeleri yasasını canlı tutmaya olanak yoktur.

1984'ten Öteye ABD'nin Dış Politikası

■ Galip L. Yalman

1984 ABD Başkanlık seçimlerinde aday olan Cumhuriyetçi Parti'den Başkan Reagan ile Demokrat Parti'den eski başkan yardımcısı Walter Mondale'in ve temsil ettileri partilerin dış politika konusundaki yaklaşımının kisa bir karşılaşmaları değiştirmesi, ABD'nin önumüzdeki dört yılda izlemesi olası dış politika seçeneklerini anlamak açısından aydınlatıcı olabilecektir. Söz konusu değerlendirmeyi, partilerin 1984 seçim bildirgelerini temel olarak, bu arada adayların son dönemde ileri sırıldıkları görüşleri de göz önünde bulundurarak yapmaya çalışacağız.

Bilim ve Sanat'ın 41. sayısındaki yazımızda, ABD dış politikasını İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze yönlendiren temel etmenin "containment" kavramı olduğu belirtildi. ABD dış politikasında zaman içinde gözlenen değişimlerin, söz konusu kavram çerçevesinde belirlenen amaçlara yönelik strateji değişiklikleri olarak görülmeli gereğiği ileri sürülmüştü.¹ 1984 Başkanlık seçimleri arifesinde partilerin dış politika yaklaşımı arasındaki koşutluk ve farklılıklar da bu perspektiften değerlendirilmek anlamlı olacaktır. Bu açıdan bakınca önemli soru ABD dış politikasında önumüzdeki dört yılda strateji değişikliklerinin gündeme gelmeyeceğidir. Diğer bir deyişle, "detente" in ABD'nin dış politika hedeflerini gerçekleştirmede başarısız olduğu savıyla, tekrar benimsenen soğuk savaş stratejisini bir dört yıl daha sürdürme olasılığı nedir?

Bu konuda ipuçları elde etmek için partilerin seçim bildirgelerinde dış politikaya ilişkin kısımlar üç ana başlık altında toplanarak karşılaştırılabilir.

- 1) ABD-Sovyetler Birliği ilişkileri ve Nükleer Denge
- 2) Bölgesel sorunlara yönelik politikalar
- 3) Uluslararası ekonomik ilişkiler

ABD-SOVYETLER BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ ve NÜKLEER DENGE

Cumhuriyetçi Parti seçim bildirgesinde, soğuk savaş stratejisine uygun biçimde Sovyetler Birliği, dünyanın her köşesinde "barışa" yönelik başlıca tehdit unsuru olarak değerlendirilmektedir.

Buna karşılık, Demokrat Parti seçim bildirgesinde, karşılaşılan tüm sorunların—"kötülüklerin"— kaynakı olarak tek bir gücü, yani Sovyetleri görmenin gerçekçi olmadığı savunulmaktadır. "Detente"tan hiç söz edilmemekle birlikte, Sovyetler Birliği ile ilişkilerin barışçıl mücadele ilkesi temelinde tutarlı politikalar izlenerek sürdürülmesi istenmektedir.

Her iki Parti de ABD-Sovyetler Birliği ilişkilerinin başlıca konusu olarak nükleer silahlanmayı görmektedir. Ne var ki, ABD'nin bu konuya ilişkin politikasının belirlenmesi iki partinin dış politika yaklaşımı arasındaki en çarpıcı farklılaşmayı ortaya çıkarmaktadır.

Cumhuriyetçi Parti, Reagan yönetiminin iktidarı süresince savunduğu bir görüşü temel olarak, ABD'nin nükleer alanda en güçlü olmasını, ABD'nin ulusal güvenliği açısından vazgeçilmez önmede görme eğilimindedir. Buna göre, Sovyetlerle istikrarlı ve barışçıl ilişkilerin kurulması, Reagan yönetiminin askeri harcamaları hızla artırması sayesin-

de yeniden ele geçirildiği varsayılan teknolojik üstünlüğün korunmasına bağlıdır. Diğer bir deyişle, bu bakış açısından göre dünya barışı ABD ile Sovyetler arasındaki nükleer dengeye değil, ABD'nin nükleer alanda teknolojik üstünlüğüne dayanmak durumundadır. İlginç bir mantıkla, Sovyetler Birliği ile nükleer silahlara sınırlanırmasının görüşmelerinin yeniden başlayabilmesi ve bu görüşmelerde anlamlı sonuçlara ulaşılması için de bu yaklaşımın gerekliliği savunulmaktadır. Reagan yönetiminin geçtiğimiz dört yılda başlattığı askeri harcamaların hedefi, ABD topraklarının Sovyet nükleer silahlara karşı korunmasını artırmak olarak ifade edilmektedir. Daha açık bir deyişle, ABD olsası bir nükleer savaşı kazanabilme düşüncesini temel olarak yeni teknolojiler geliştirme uğraşına girmiştir. "Yıldızlar Savaşı" olarak tanımlanan uzaya füzesavar silah sistemlerinin yerleştirilmesi gibi unsurları da içeren bu yaklaşımın, son otuz yılın nükleer denge anlayışını kökünden değiştirmeye yönelik olduğuna kuşku yoktur. Nitekim, Cumhuriyetçi Parti seçim bildirgesi, nükleer dengenin temelini oluşturan, tarafların "ikinci vuruş yeteneğine" yani karşılık verebilme olağana sahip olması ilkesini geçersiz kılacak teknolojik üstünlüğün kazanılması için tüm çabaların gösterilmesinden yana olduğunu açıkça belirtmektedir.

Buna karşı, Demokrat Parti seçim bildirgesinde, yukarıda tanımlanan nükleer denge anlayışına uyumlu bir politika izlenmesinden yana bir tavrı almaktadır. Nükleer silahların gerçek amacının savaşı kazanmak değil, savaşı çözmek olduğu vurgulanarak, söz konusu silahların sınırlanırması görüşmelerini tekrar ABD dış politikasının ağırlık noktalarından biri haline getirecek bir yaklaşım önerilmektedir. SALT sürecinin yeniden canlandıracağı öne sürülek, savunma harcamalarının artış hızının kısılmamasına koşut olarak, Reagan yönetiminin üretimi başlattığı MX füzeleri ve B-1 stratejik bombardıman uçaklarının yapısına son verileceği açıklanmaktadır. Öte yandan, Batı savunma sisteminin nükleer silahlara bağımlılığını azaltma gereklisiyle konvansiyonel silahlara ağırlık verilmesi ve NATO'nun Avrupalı üyelerinin, savunma harcamalarını artırımları istenmektedir. Aslında, Batı Avrupa ülkelerinin savunma harcamalarını artırmalarını talep etmek 1960'lardan beri hemen her ABD yönetiminin tutkusunu haline gelmiş-

tir. Ne var ki, Demokrat Parti bildirgesinin, bu kez aynı öneriyi, Avrupa'nın "sınırlı bir nükleer savaşa" sahne olmasını önleyici bir alternatif olarak sunması dikkat çekicidir.

BÖLGESEL POLİTİKALAR

ABD dış politikasının izleyeceği stratejinin belirlenmesinde sisteme yönelik tehlikelerin kaynağının şartname ile sistemin ve ABD'nin genel çıkarları açısından dünyanın her bölgesinin aynı önemde olup olmadığı, dün olduğu gibi bugün de, tartışmaların odak noktalarını oluşturmay devam etmektedir. Bu iki temel unsur, bölgesel sorunlara yönelik politikaların biçimlenmesinde de belirleyici olmaktadır.

Demokrat Parti'nin yaklaşımı, Orta Amerika'ya ilişkin olarak somutlaşmakta, bölgenin askeri güç-

Her iki partinin (Demokrat Parti ile Cumhuriyetçi Parti) seçim bildirgelerinde tartışmasız anlaştıkları konu Ortadoğu'da İsrail'in desteklenmesidir. ABD'nin bölgedeki en güvenilir müttefiki olarak görülen İsrail ile ABD arasında stratejik alanda işbirliğinin ilerletilmesini iki parti de benimsemektedir.

lerden arındırılarak, ABD'nin dolaylı ve dolayız müdahalelerle bölgedeki gelişmeleri etkileme politikasına son verileceği iddia edilmektedir.

Her iki partinin seçim bildirgelerinde tartışmasız anlaştıkları konu ise Orta Doğu'da İsrail'in desteklenmesidir. ABD'nin bölgedeki en güvenilir müttefiki olarak görülen İsrail ile ABD arasında stratejik alanda işbirliğinin ilerletilmesini her iki parti de benimsemektedir. Hatta Demokrat Parti bu konuda daha da ateşli gözükme ve İsrail'in askeri alandaki üstünlüğünü azaltabilen endişesiyle, Reagan yönetiminin bölgedeki ABD yanlısı Arap devletlerine modern teknolojiye sahip silah ve araç gereç satışı (Suudi Arabistan'a AWACS uçakları satışı örneği) karşı çıkmaktadır.

Demokratların önerdikleri Orta Doğu politikasının bir başka ilginç boyutu, Batılı müttefiklerin Körfez

bölgesinden çıkan petrole bağımlılığını azaltmayı amaçlamasıdır. Böyleselikle, bölgenin Batı için taşıdığı yaşamsal önemini azalarak bir çatışma olasılığının zayıflayacağı umulmaktadır. Yakın gelecekte, bu yaklaşımın somut sonuçlar vereceğini beklemek fazla gerçekçi gözükmektedir.

Genel olarak askeri güç kullanımı konusunda ise, olsası bir Demokrat yönetimin ancak yaşamsal çıkarların korunması söz konusu olduğunda bu yola başvuracağı ifade edilmektedir. Bundan, yaşamsal olan ve olmayan çıkarlar ve buna bağlı olarak bölgeler ayrılmının zanneden de olsa yapıldığı sonucunu ci-karmak olanaklıdır.

Her iki partinin üzerinde anlaştığı bir diğer nokta, Çin'in Sovyetler Birliği'ne karşı bir denge unsuru olarak görülen, ABD-Cin ilişkilerinin güçlendirilmesine önem vermektedir.

Son olarak, Türkiye'yi doğrudan ilgilendiren Kıbrıs konusunda, her iki partinin de Türkiye'nin savunduğu görüşlerle bağdaşması olanaksız görüşlere seçim bildirgelerinde yer verdiklerini belirtmek gereklidir. Cumhuriyetçi Parti bildirgesindeki "işgal edilmiş topraklarda zorla kabul ettirilen rejimlerin tanınmaması" ifadesi KKTC'nin tanınmamasının yanı sıra, Türkiye'nin 1974'deki müdahalesinin de meşru görülmeliği anlamına gelmektedir. Demokrat Parti bildirgesinde ise, olsası bir Demokrat yönetimin, Türk kuvvetlerinin çekilmesini ve göçmenlerin geri dönmelerini öngören BM kararlarının uygulanması için aktif rol oynayacağı belirtilmektedir.

ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER

Reagan yönetiminin, uluslararası ekonomik ilişkilerin yönlendirilmesini de "containment" çerçevesinde ele aldığı kuşku yoktur. İktidarı süresince, ABD'nin uluslararası örgütlerde yönelik maddi katkısının azaltılmasına çalışılmıştır. Çeşitli uluslararası örgütlerin aracılığı ile değişik alanlarda aktarılan kaynakların, ABD yönetiminin denetimi dışında kullanılması başlıca gereğe olarak gösterilmektedir. Cumhuriyetçi Parti seçim bildirgesinde de bu görüş benimsenmekte ve ABD'nin çıkarları ile bağdaşmadığı ileri sürülen uluslararası örgütlerin desteklenmeyeceği belirtilmektedir. Özellikle piyasa ekonomisi kuralla-

rına göre yönetilmeyen ekonomile-re dış finansman olaña saglayan uluslararası örgütlere ABD katkıda bulunmaya devam etmeyecektir. Bu bağlamda, Dünya Bankası'nın yan kuruluşu olan IDA (Uluslararası Kalkınma Örgütü) ve Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu, ABD'nin maddi desteğini sürdürmeyeceği kuruluşlar arasında sayılmalıdır. ABD çıkışlarını gözetmeyen ve dolayısıyla ABD'nin güvenmeyeceği kuruluşların başında ise Birleşmiş Milletler gelmektedir. Üçüncü Dünya ülkelerinin, bu örgüt çerçevesinde etkinliklerini artırmaları ABD'yi giderek rahatsız etmektedir. Bu nedenle, ABD'nin hoşnuttusuğunun bir belirtisi olarak, Reagan yönetimi UNESCO'dan çıkış kararı almıştır.

ABD dış yardım programları ise ağırlıklı olarak ikili ilişkiler düzende yürütülecektir. Cumhuriyetçi Parti'ye göre bu yardımların verilmesinde uygulanacak kriter, yardım verilecek ülkenin, ABD çıkışlarına uygun politikalar izlemesidir. ABD çıkışlarına aykırı dış politika izleyen ülkelere yardım azaltılacak veya tamamen kesilecektir. Bu konuda, Dışişleri Bakanlığının denetim yetkisinin güçlendirilmesi öngörmektedir.

Sovyetler Birliği ile ABD ve genel olarak Batılı ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin yürütülmesinde Reagan yönetiminin çifte standart uyguladığını söylemek yerinde olmaktadır. Reagan yönetimi, Sovyetler'e hububat satışlarını sürdürürken, Batı Avrupa'nın Sovyetler ve Doğu Avrupa ülkeleri ile ekonomik ilişkilerini geliştirmesine, stratejik önemi olan modern teknolojilerin el değiştirmesine yol açtı gerekçesiyle karşı çıkmıştır. Konu ABD ile Batı Avrupa arasında sorun yaratmaya devam etmektedir. Belki de bu nedenle, Cumhuriyetçi Parti bildirgesinde konuya çok az yer verilmiş ve Batılı ülkelere durumu gözden geçirme çağrısı yapmakla yetinmiştir.

Reagan yönetimi ağırlıklı olarak karşılaştığı ekonomik sorunların ve dış borç yükünün, bu ülkelerin uygulayageldikleri politikalardan kaynaklandığını ileri sürmekten; Demokrat Parti, dünya kapitalist sisteminin yaşamakta olduğu krizin sümnesini ve ağırlıklı ülkelerin sorunlarının büyümernesini büyük ölçüde Reagan yönetiminin ekonomik politikalarına bağlamak eğilimindedir. Bu nedenle, bu politikala-

rin değiştirilmesine bağlı olarak, hem krizden çıkışına, hem de ağırlıklı ve de sanayileşmiş ülkelerin sorunlarının hafifleyeceğine inanılmaktadır. Bu bağlamda, Dünya Bankası gibi kuruluşların borç verme kapasitesinin artırılmasının yanı sıra, ağırlıklı ülkelerin ihracat olanaklarının artırılmasında ABD'nin aktif rol oynaması öngörmektedir. Genelde, her iki partinin de, ABD'de artan korumacılık eğilimleri ile ağırlıklı ülkelerin ihracatını artırma politikası arasındaki çelişkinin çözümlenmesi konusunda somut öneriler getirebilğini söylemek zordur.

Demokrat Parti seçim bildirgesi, Reagan yönetiminin dış yardım anlayışına karşı çıkarken, dış yardımın askeri amaçlı olmaktan çok, yardım verilen ülkeye ekonomik gelişme ve demokratikleşmeyi destekleyici nitelikte olmasına öncelik verileceğini ileri sürmektedir. Bu bağlamda, olası bir Demokrat yönetim, geçmiş Demokrat yönetimlerin çelişkilerini yaşamayacağını düşünmek güptür.

SONUÇ

Genelde söyleyebilecek olan, her üç ana konuda da iki parti arasında belirgin farkların olduğu ve seçim bildirgelerinde benimsenen yaklaşımların aynen uygulanacağı varsayıldığı takdirde Başkanlık seçimlerini kimin kazanacağına bağlı olarak ABD dış politikasında farklı yöneliklerin beklenibileceğidir. Ne var ki, eski bir deyimle, iş kuvveten gülle çıkışına yani seçim bildirgelerinde benimsenen tutumların, somut politikalara dönüştürülmesine gelindiğinde, iki aday arasında ne kadar fark kalacağı, Newsweek dergisinin de sorguladığı gibi oldukça tartışmalıdır.² Her iki adayın son zamanlardaki tutum ve davranışları da bu konuda duyulan kuşkuları güçlendirecek niteliktir.

Nitekim, Başkan Reagan'ın 1984 yılı boyunca yaptığı çeşitli konuşmalarda Sovyetler Birliği'ne yönelik olarak daha yumuşak bir tutum takındığı gözlenmektedir. Özellikle bölgelik sorunlarda tarafları doğrudan karşı karşıya getirecek çatışma olasılıklarının azaltılması için siyasal diyalogun kurulması önerilmektedir. Böylelikle tarafların sorunlarının çözümüne katkıda bulunacakları belirtilmektedir.³ Bu tür öneriler, özellikle Orta Doğu gibi sorunları çözümsüz kalan bölgelerde, ABD'nin Sovyetler Birliği'ne, "arala-

rındaki oyun kurallarını yeniden ve birlikte saptamayı" önerdiği şekilde yorumlara da yol açmaktadır.⁴

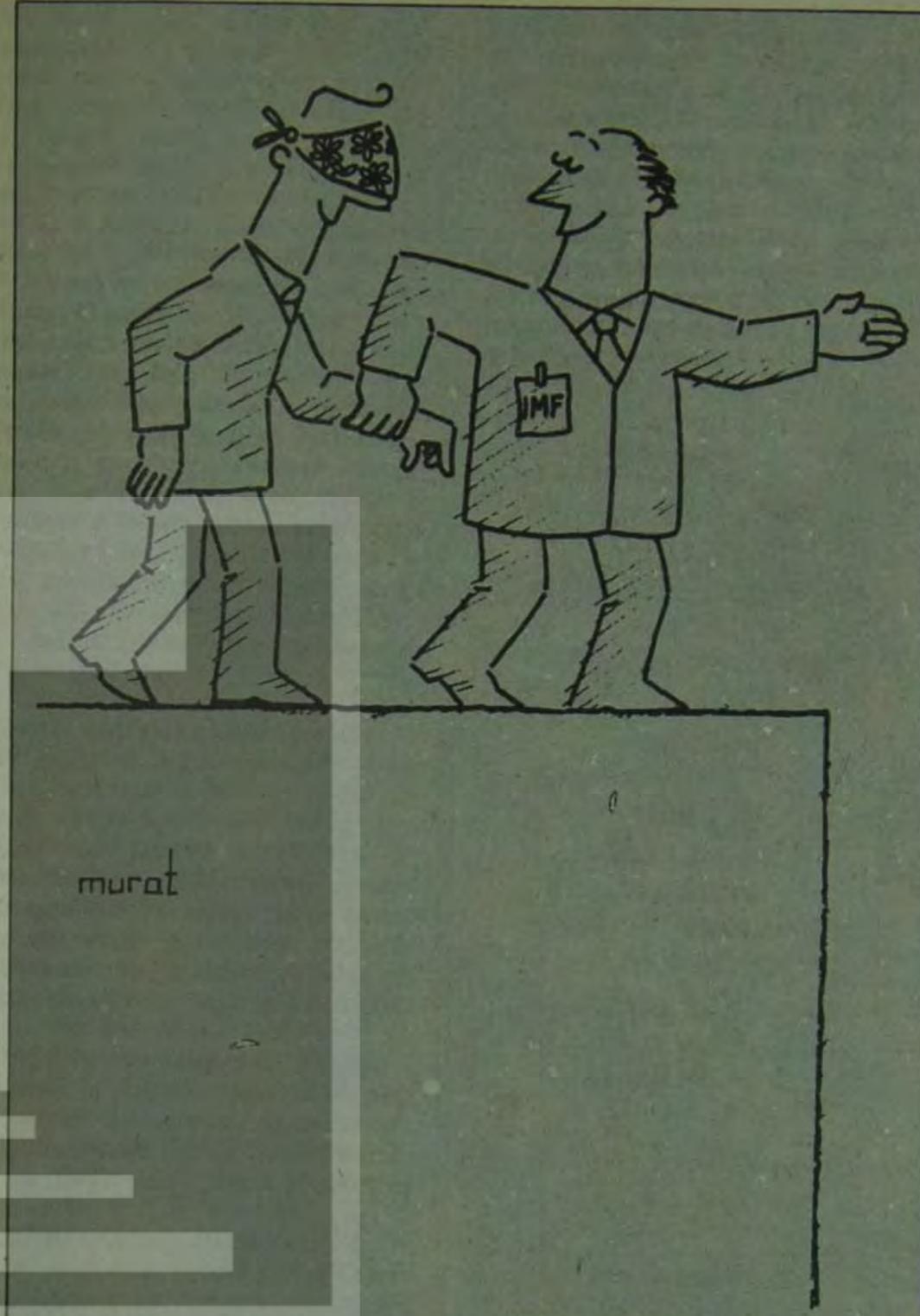
Öte yandan, Walter Mondale'in de çeşitli konuşmalarında, Demokrat Parti seçim bildirgesinde benimsenen yaklaşılmlara sıkı sıkıya bağlı kaldığı söyleyenmez. Örneğin, Orta Amerika'ya ilişkin olarak, Grenada işgalini desteklediğini, gerektiğiinde Nikaragua'ya karşı askeri önlemler alınabileceğini söyleyebilmektedir.⁵ Gerçekten de olası bir Demokrat yönetimin "geçmişteki hatalardan" ne ölçüde ders alacağını bugünden kestirmek olanaklı değildir. Demokrat Parti seçim bildirgesinin esinlendiğini söyleyebileceğimiz Kennedy, Johnson ve Carter yönetimlerinin Domuzlar Körfezi çıkartması (1961), Dominik müdahlesi (1964), Vietnam Savaşı ve İran'a müdahale fiyaskosu (1980) gibi "hataları" işledikleri unutulmamalıdır.

Herseye rağmen, "yeni gelişmelere uyum göstermeyi" amaçlayan olası bir Demokrat yönetim, "detente" a dönüşü olmasa da, soğuk savaş stratejisinin yumusatılmasını sağlayabileceği düşünülebilir.

Bir başka açıdan, Reagan yönetiminin yeniden seçildiği taktirde, Soğuk Savaş stratejisini izlemekte eskisi kadar militant olacağının düşünmek ne kadar gerçekçi olur?

Bu tür soruların yanıtlarını, salt ABD'den kaynaklanacak oluşumlar da aramak yarlılığı olacaktır. ABD'nin izlediği stratejilerin belirlenmesinde, kendi dışındaki oluşumların önemli rolü olduğunu yakın geçmişteki deneyimler göstermektedir. Bu nedenle, gerek uluslararası, gerekse bölgesel düzeydeki politikalardan olumsa biçimini, Orta Doğu'dan, Orta Amerika'ya anti-statüko cu güçlerin mücadeleinin de belirleyeceğini söylemek abartma olmayacağı.

- 1- Galip L. Yalman: "1945'ten Günümüze ABD'nin Dış Politikası" Bilim ve Sanat, 41, Mayıs 1984.
- 2- Newsweek, 8.10.1984.
- 3- Newsweek, 8.10.1984, R. Reagan: "The US-Soviet Relationship" The Atlantic Community Quarterly, Spring 1984, Vol. 22, No: 1.
- 4- C. Çandar: "ABD ve Sovyetler'in yeni bir Orta Doğu Paylaşımına Doğru mu?" Cumhuriyet Siyaset 84 Eki 8.10.1984.
- 5- The Guardian, 19.9.1984.

Murat Özmenek

IMF 40 Yaşında

■ Ergun Türkcan

Kurumları canlılar gibi organik varlıklar olarak düşünmek ya da algılamak eğilimi hepimizde vardır. Kurumlar doğalar, büyürler, iyi veya kötü olgunlaşırlar, sonra biçim değiştirerek veya değiştirmeyerek ölürlər.

IMF de ikiz kardeşi Dünya Bankası ile (IBRD) birlikte İkinci Dünya Savaşı sonrasında doğan kurumlar-

dandır. Doğum tarihleri günlerle verilir. Kurumlara gelince, doğumlarnı gün olarak vermek güçleşir. Hele bu kuruluşlar uluslararası anlaşmalarla yaratılmışsa kesin bir tarih söylemek daha da güçtür: Tarafların uzman düzeyinde anlaşmayı parafalamalarıyla, siyasi organlarından geçirmeleri, resmi imza töreni ve üye ülkelerin kendi yasama organlarında anlaşmayı onaylamaları ve fili kuruluş, filen faaliyete geçme aşa-

malarının her biri kuruluş günü olarak kabul edilebilir. Eğer ilk düşüncede ve hazırlık çalışmalarını da bu doğum sürecine dahil ederseniz, Bretton Woods İkizlerinin 1941 yılı sonundan 1945 yılına kadar 4 yıllık bir doğum sancısı yaşadığını düşünebilirsiniz.¹ Ancak, genel kabul gören doğum tarihi Bretton Woods Konferansının yapıldığı 1944 yıldır. Anlaşma (Articles of Agreement) 22 Temmuz 1944 de 45 ülke tarafından parafe edilmiş, 27 Aralık 1945'de resmi imza töreni yapılmıştı.

Bu yazıyı, herhangi bir doğum günü nedeniyle değil, anlaşmanın kırkinci yılında, IMF-Dünya Bankası Genel Kurullarının Eylül ayında ortak toplantısının getirdiği fırsatla, bu ünlü kuruluş hakkında bir kaç değerlendirmeye yapabilmek için hazırladık. İkizlerin tarihinde, hemen çeyrek yüzyıl (1970'lerin başında kadar) Dünya Bankası nispeten ön plandadır. Savastan sonraki coşkulu "Kalkınma Çağında", kalkınmayı finanse eden, eski sömürgeçilerin siyasi bağımsız, yeni ve daha geniş pazarlara dönüşmesini sağlayan fonların, mekanizmaların idaresi bu banka eline bırakılmıştır. Lord Keynes'e göre, aslında Dünya Bankası bir fon, Para Fonu ise bir banka işlevi görmektedir. İkizlerin isimleriyle, cinsiyetleri arasındaki ilişki zaman içinde, bu kuruluşlarla temaslarını artıran Üçüncü Dünya ülkelerinin sorumlularını sık sık şashkınlığa uğratacaktır. Sevgili kızın, düğünde erkek çıktılığını gören damat gibi... Hangi kuruluş ödemeler dengesi sorunuyla, hangisi genel iktisat politikasıyla ilgilidir, bir süre akıllar karışacaktır.

Amaç maddesinin birinci paragrafı "Uluslararası para sorunları konusunda işbirliği ve danışma için bir mekanizma oluşturacak sürekli bir kuruluş aracılığıyla uluslararası parasal işbirliğini teşvik etmek" biçiminde olan Fon'un (IMF) faaliyetleri uzun yıllar kamuoyunun gündünden uzak kalabilmiştir. Örneğin, Türkiye'nin savastan sonra, 1958'de ve 1970'de yaptığı büyük devalüasyonlarda IMF'nin rolü kamuoyu tarafından bilinmemiştir. Tüm ilişkiler, Hükümet yetkilileri ile Fon'un memurları arasında büyük bir gizlilik içinde yürütülebiliyordu. Oysa, 1970'lerin sonundan itibaren ilişkiler oldukça "müstehcen" biçimde kamuoyuna yansıyacak, bu kez de IMF olduğundan daha fazla yetkili etkili bir uluslararası organ gibi tanınacaktır.

IMF'nin doğrudan bir Amerikan aracı olduğu, State Department (Dışişleri) veya Treasury (Maliye Bakanlığı) den aldığı emirlerle harket ettiği biçimindeki hem doğru hem yanlış yargılardır bu aşamada yaygınlaşmıştır. ABD, Fon'un yüzde 19.32'sine (1984 yılı). Eskiden daha büyük bir paydı sahip olarak en büyük ortak sıfatını taşımaktadır. Fon'un merkezi Washington'dadır ve State Department'a çok yakındır. Buna rağmen Genel Müdür Fransızdır, Yönetim Kurulunda sadece bir Amerikalı üye vardır. Diğer büyük ortakların (atama ile gelenlerin) paylarının toplamı ABD'den büyüğütür. İngiltere, Fransa, Federal Almanya, Japonya ve Suudi Arabistan'ın payları toplamı yüzde 27.43'dür. Toplam büyük paylar yüzdesi 46.75'dir. Geri kalan ülkeler 4'er 5'er ya da 23'ü bir arada, yönetim kurulunda temsil edilmekte, oy oranları binde birlerle hesaplanmaktadır. (Sadece Çin tek başına ve yüzde 2.60 oyla temsil edilmekte ancak seçimiyle üye statüsünde bulunmaktadır.)

Buna bakarak, Fon'un demokratik bir kuruluş olduğunu söylemek mümkün mü? Hayır. Üyelerinin sayısal çoğunluğunun ve çıkarlarının doğrultusunda karar almak açısından, hayır. Fakat, üyelerinin çoğunluğunun içinde bulunduğu kapitalist sistemin genel çıkarları ve tercihleri doğrultusunda karar almak açısından ise evet. Bu ifadedeki çelişki kapitalizmin kendi içindeki çelişki ile açıklanabilir.

Sistemdeki ülkelerin her birinin ulusal çıkarları çok kere paralel değil, karıştırır. Çünkü gelişmişlik düzyeleri farklı, rekabet etkileri pazarlar ise aynıdır.

Büyük ekonomik daralmanın başladığı ve "Monetarist Çağın" hızla "Kalkınma Çağı"nı ikâme ettiği 1970'lerde, doların anahtar para (key currency) olmaktan çıkıştı, o zamana kadar ölçü birimi ve uluslararası ödeme aracı niteliği konusunda bir sorunla karşılaşmış Dünya İktisat sistemi, birdenberi, çok vahim ve acil biçimde ödemeler dengesi ve para olgusuya karşı karşıya kaldı. Para da, (ulusal olsun, uluslararası olsun), hava gibi yokluğunda ya da işlevi bozulduğunda farkına varılan bir araçtır.² İşte bu aşamada, bir otoriteye, kendiliğinden çalışan sistemin doğmasına için "super bir düzenleyici" ye ihtiyaç duyulur. Bu görevi IMF üstlendi.

Bu açıklamaya, IMF'nin ABD kontrolündeki mi olduğu, demokratik

Fazla isınıp dağılma tehlikesi gösteren Dünya ekonomisinin, bir miktar soğutulup, yapısının değişirilmesi gerekiyordu. Bu aşamada, sistem içindeki ilkelerin derece de réce (ABD dahil) canları yanacaktı. Genelinde operasyon ABD ekonomisine bağlı olarak yürütülecekti. Bunun nedeni dünyanın en büyük üretim (ve teknoloji) kaynağı olmasa, dünya parasının kendi milli para-

*IMF'nin demokratik bir kuruluş olduğunu söylemek mümkün mü?
Üyelerin sayısal çoğunluğu ve çıkarları doğrultusunda karar alma açısından hayır. Ama kapitalist tercihleri doğrultusunda karar almak açısından evet. Bu çelişki kapitalizmin kendi içindeki çelişkisidir.*

si olan dolardan başka bir birime dönüşmemesi idi. Federal Rezerv'in kit paraya gitmesi, IMF'nin de aynı politikaları üyelerine empoze etmesini gerektirirdi. IMF'nin, temel işlevi dünya para dolaşımını, likidite dağılımını yani dünya parasını idare etmektir. Bu görev başka bir deyişle doların da idaresi anlamına gelir. Çünkü döviz olarak paraların yarısından fazlası dolardır. Böyle olunca, IMF ile Federal Rezerv paralel çalışma durumundadırlar. İlla Washington'un yazılı emir vermesi gerekmez, kapitalizmin kendi mantığı ve kuralları böyle gerektirir. Amerika, 19. yüzyıldaki İngiltere gibi, 20. yüzyılda kapitalist sistemin doğal lideridir. Dolayısıyla, para politikası gibi temel bir konuda olay, IMF de demokratik oylama mekanizması değil, ülke yönetimlerinin "sistem tercihleri"dir.

bir oylama mekanizması ile mi yönlendirildiği sorunları, sanıyor, fazla önem taşımaya devam etmiyor. Bretton Woods ikizleri (eğer, düşünülen Dünya Ticaret Örgütü de kurulmuş olsayı üzüleri diyeceklik, onun yerine GATT'in³ pek etkili olmayan sekreteriyası yer aldı), ticaret yoluyla genişleyen bir dünyada özel sermaye sisteminin gelişmesi, güçlenmesi, iki savaş arasında sistemin ölümüne sebep olabilecek derecede tehlaklı olgu ve olayların bir daha meydana gelmemesi için, sistem regulatörleri (düzenleyicileri) olarak tarihteki yerlerini aldılar. Ebeveyni ABD ile İngiltere olarak tescil edilebilecek ikizlerin ilâniha ye anne ve babasının velâyeti altında kalması düşünülemez. Kirkina gelmiş, olgun ve kendi ailesine bağlı bir fert olarak, ne yapacağına tayin edebilir.

Büyüme olgusu, Bretton Woods Anlaşmasından sonra, takiben 30 yıl kadar, her ülke ve sisteme, belli hızlarda ve boyutlarda sürdürdü. Bazı yapıtlarda tarıma dayalı, bazlarında sanayi ağıraklı, fakat önde sonunda sanayileşme ile sonuçlanan kalkınma süreçleri görüldü. Herkesin sanayileşmenin nihai aşamasına kadar gelmesi yani her ülkenin belli bir ufuk çizgisinde toplanması beklenemezdi. Kapitalizmin eşitsiz gelişme dinamiği, sermaye birikiminde ve nüfus artışındaki asimetrik dengeşizlikler sadece iki kuruluşu çabalarıyla kontrol edilemezdi. Eğer dünya ekonomisi soğutulmasa, büyük bir global savaşla noktalananabilir miydi bu süreç? Bilinmez. Bilenen, büyük savaş yerine, ikinci Dünya Savaşından beri ortaya çıkan 300'e yakın sıcak çatışmanın, belki, bir dünya savaşı tahrîbatına eşit savaş malzemesi ve yıkıntı gerektirmiştir. Eğer bu kadar talep, isınan bir ekonominin gereklerini karşılamıyorsa, ya daha ileriye gitmek ya da dünya ekonomisini bir şekilde soğutmak gerekecekti. Çıkarılan petrol krizi, talep ve büyümeye üzerinde sert bir fren etkisi yaptı önceki, sıçrayan fiyatları karşılayacak bir uluslararası likidite arzı temin edilemedi. IMF'nin kaynakları, kendi yarattığı bir para olan SDR (özel çekme hakları) dahil, bu talebin çok gerisindeydi. Petrolü olmayan Üçüncü Dünya ülkeleri hızla büyuyen cari ödeme açıklarını karşılamak için uluslararası özel banka sisteme başvurdu. Bu sistem daha çok petrole bağlı dolarları tevzi etmek işlevini yükledi, tabii aşırı fazlalıkları karşıladı. Ancak bu kez dolar arzı kontrolden çıktı, aşırı bir

Dünya enflasyonu tehlikesi belirdi. Büyük "Latin" borçları ile Türkiye'nin de dış borçları bu dönemde ödenmeyecek mertebelere çıktı.

İşte, sistemin tam denetimi, bu aşamada IMF'ye verildi. "Yeşil ışık" bu denetimi simgeliyor: IMF'nin para politikalarına uymayanlara özel sistemden de likidite tahsis edilemeyecekti. Paraların değerleri serbest piyasada belirlenirken, ekonomi politikalar bir kalıba sokuluyordu. (Hocamızın hikayesi: taşları bağlayıp, köpekleri salvermek).

IMF politikaları, "niyet mektupları"nın karışık teknik diline rağmen, pratikte oldukça basit ve ülkeler için "proforma" bir nitelik taşırlı: İç para arzı kişilacak yani küçük bütçe, yatırımların durması ve gelirin düşmesi işsizliğin artması; ödemeler dengesinin düzeltmesi için (ihracatın artması, ithalatın kişilmesi, milli paralar sürekli devalüe edilecek. Sürekli devalüasyon yoluyla bir miktar ihracat artışı sağlanacak ama astarı yüzünden pahalı olacak, yani bir dolar için her yıl bir kaç kat daha fazla değerin dışa transferiyle.. İçte talebin ve üretimin düşmesi, döviz kazanmak için daha fazla ürünün dışa transferi (milli ürünlerin hızla ucuzlaşması; teknik deyimle ticaret hadlerinin aleyhe dönmesi) açıkça bir faktörleşme sürecidir. İçte reel ücretler, kârlar üretim faaliyetlerine paralel azalırken, sadece bir avuç ihracatçının milli gelirinden aldığı pay yükselecektir. Ekonominin yapısı milli hedeflere ve ihtiyaçlara göre değil, dış talebin değişkenlerine göre değişmeye başlayacaktır. Bunun teknik adı da yeniden yapı değiştirme (restructuring) olmaktadır.

ekonomiyi beslemek için dış ticaret ve finans yoluyla buraya transfer olmaktadır. Üstelik, ihracat yaptıklarını sanan ülkelerin şükran duyguları ile birlikte.

IMF'nin temel işlevi dünya para dolaşımını, (likidite dağılımını) idare etmektedir. Bu görev başka bir deyişle doların da idaresi anlamına gelir. Çünkü, dünyada döviz olarak dolaşan paranın yarısından fazlası dolardır.

Özetlersek, ABD bir enflasyon ile dünya ekonomisini dağıtip, sonra anti-enflasyonist politikalarla başka bir düzende yeniden toplamıştır. On yıl önce başlatılan bu süreç sonunda, petrolleri bir enflasyon aracı olarak kullanılan OPEC ülkelerinin "ebedi zenginliklerinin" de halde olduğu görülecektir. Petrolün talebi ve fiyatı düşmüş, başka yerlerde petrol bulunmuş, iki büyük OPEC ülkesi arasında dolar ve insan tüketen bir savaş çıkarılmış, dünya ne olursa olsun yeniden büyümeyi özleyen ezik ve tükenmiş bir ülkeler topluluğu haline getirilmiştir.

Bu büyük politikada IMF'nin rolü tabiri caizse kita çavuşu olmuştur: Dur, yürü, yavaşla vb. (Bu kadar benzettmeden sonra Dünya Bankasını da levazimciye benzetmek doğru olmaz mı? Çavuştan aldığı talimatla tayinleri azaltan, küçük bir tayin parçası için herkesi birbirine düşüren, kurallara uymayanın da tayinini kesen bir levazimci.) IMF sistem için önemli bir iş yapmıştır, yapmaya devam edecektir. Ama sistemin kendisi değil, kritik bir aracıdır. IMF'yi yermek ya da övmek değil, sistem içindeki yerini, işlevini anlamak gereklidir.

Pek tabii ki, bu karmaşık dünya- da on yıl içinde ortaya çıkan tablo-

dan paniğe kapılan aydınlar, olayları ülke bazında görüp, bütün ülkeler böyle yaptığına göre böyle yapmalıyız iddiasında bulunanlar çok olmuştur. "IMF birdir ve IMF politikalarından başka politika yoktur" diyenler de bir gün at gözlüklerini bırakıp, daha geniş bir dünyaya bakmayı öğrenebilirler. ABD ekonomisinin büyümesi, dünyayı yeniden istir, Avrupa'da Federal Almanya yerine, Pasifik'te Japonya ile birlikte yeni bir kuvvet merkezi yaratılır.⁴ O zaman, IMF yine kendi rutinine dönüp, ikiz kardeşinin yeniden sahneye çıkmasını sağlar. Büyüme süreci farklı bir büyume süreci olabilir. Tek tek ekonomilerin farklı büyümeleri değil, daha güçlü bir orkestra yönetim altında kendilerine çizilen yeni büyume modelleri altında daha hafif bir büyume yolu ortaya çıkabilir. Bu olmazsa yeni bir kriz olabilir mi?

Böyle bir olasılığı, zengin madamın falcısına veya pek mebzul hayranlarına değil kendimize sormalıyız. Bunun için tarihi ve dünyayı daha iyi anlayacak büyük bir çaba göstermek gereklidir. Sadece anlamak değil, aynı zamanda değiştirmek için de. Değiştirmek için önce anlamak gereklidir. Kuşkusuz, IMF fetisizmi ile "Dünyada tek politika" ilkesine bağlanmış tembel aydınların işi olmayacağı bu çaba. Tarih her zamankinden daha fazla beklenmediği olaylara gebe görünecektir.

1- IMF'nin doğusuna ilişkin daha ayrıntılı bilgi için bizim çalışmamızı bakılabilir: "IMF'nin Kökenleri", IMF, istikrar Politikaları ve Türkiye, Savaş Yayımları, 1982 içinde ss. 1-54.

Bu makale ile daha ilerdeki "Bretton Woods Sisteminin Çözülmeye Süreci, IMF ve para sisteminin 1970'lere kadar çalışma dinamiklerini kısaca görebilmek için okunabilir.

2- ABD'nin sistemi, derin bir "şok"la kendine getirmek ve dizginleri tekrar eline geçirmek için petrol krizini yarattığı, önce dolar yerine petrolü bir meta para (commodity money) olarak öne çıkardığı, sonra doların tekrar hakimiyetini kurduğu ilişkin senaryosu için bkz.: "Dünya Krizi mi Petrol Krizi mi?", Türkiye ve Dünyada Yaşanan Ekonomik Bunalım, Yurt Yayımları, 1984, içinde ss. 57-81.

3- General Agreement on Tariffs and Trade, Cenevre'de merkezi olan uluslararası kuruluş.

4- Kapitalizmin bu son aşamasındaki dinamikleri araştırdığım bir inceleme in omnibus yıldızında bir kitapta yayınlanacağını ümit ediyorum. (E.T.)

Günce Gibi

Ağustos, Eylül, Ekim.

AYÜZİLLER boyunca yaşadığı dönemin gerçekleştirelle birlikte geçmiş özümsemeye çalışarak temeldeki insansal ögeleri bulup çıkarmak isteyen sancı tarihsel olgulardan yararlandı.

Özellikle romantikler.

Romantizm, Suchkov'un belirttiği gibi, dünya sanatı ve edebiyatını tarih duyusu ile zenginleştirmiştir. Ama gelişmeleri vurgularken tarihin belirleyici gücünü ve geçmişle gelecek arasındaki farkı bilmeyordu romantikler. Toplumsal gelişmelerin gerçek eleştirisini yapamadıkları için çapitma durumunda bile kaldılar. (Gerçekçiliğin Tarihi, 1. bas. sf. 62)

Oysa tarih bir süreçtir. Tarih bilinci öncelikle belli zaman dilimlerini, belli olayları ve gelişme evrelerini saptayarak bugün hangi duruma geldiğini incelememizi ister bizden. Önemli olan sürecin içindeki ayrı ayrı ve sonucu belirleyen özelliklerdir.

Toplumcu gerçekçiler savaşlara, toplumsal patlamalara, dönemlerine damgasını basan kişilere yaklaşarak eskimeyen eskinin etki gücünden yararlanmak isterlerken önce kişinin toplum içindeki yerini algılama özelliğini gözardı etmemişlerdir.

Brecht, Galile'ye yaklaşırken, kurulu düzenin gücü, bireylerin durumlarıyla birlikte yansır. Yeninin yaratıcıları eski karşısında insansal zayıflıklarından sotutanmadan verilirler. Aslolan savaşımındır çünkü. Yılmaz Onay'ın Türkçesinden bu dergide okuduğumuz yazısında Mitzenwei'nin belirttiği gibi, taktik ve teslimiyet arasındaki dar yolda savaşımından yeni çığın zaferini içinde duyarak çıkar Galile.

ÜNİVERSİTEYE HAZIRLIKTA UYARI

DENEYİMLİ ÖĞRETMENLER ÖNDERLİĞİNDE
HER SAYIDA BİR (ÖSS) DENEME SINAVI YAPILIYOR.
UYARI'DA DENEYİMLİ ÖĞRETMENLER SORUYOR,
ÇÖZÜYOR, UYARIYOR, KAZANDIRIYOR.
KAZANAMAYAN ABONENİN ÜCRETİNİ GERİ VERİYOR.

ABONE KOŞULLARI:

- Her sayı 300.-TL.
- Altı sayılık abone 1800.-TL.
- Sınav kazanamayan abonenin 800.-TL'si PTT giderleri için tutulur. 1000.-TL'si geri ödenir.

- ABONE İÇİN: Gündüz Alpay Posta Çek No: 163015 Ulus Ankara'ya 1800.-TL yatacınız. Cekin fotokopisi ve adresiniz PK - 232 Kızılay - ANKARA adresine gönderiniz.

YENİ SAFAK KİTÂBEVİ ve DAĞITIM

KÜLTÜR HİZMETİ
Kitapta %20 İndirim

- Yardımcı Ders Kitapları
- Ders kitapları
- Bilimsel - Sanatsal yayınlar
- Süreli yayınlar

SÜREKLİ İNDİRİM

Dergilerde %10 indirim
%25 İndirimli Bölüm
Adres: Muvakithane Cad.
No : 30 - Kat: 2
Kadıköy/İstanbul

geçtiğimiz günler

DEVLET KAFASIyla İŞLER YÜRÜYOR MU?

Ulaştırma Bakanı VeySEL Atasoy, Türk Hava Yolları hisselerinin "halka" satılacağını, böylece özel sektörün devreye girmesiyle THY'nin daha kârlı bir kuruluş haline geleceğini belirterek, "özel sektör kafası THY'nin girdiği zaman yönetimdeki çok kimseyi çalıştırma-yız herhalde; devlet kafasıyla iş yürümüyor" dedi. Bazı kuruluşların tamamıyla özel sektörde devrine yarar gördüğünü de belirten Atasoy, şu celişkili ifadeleri de kullanabilmiş: "THY halen verimli çalışan bir kuruluşumuzdur. İç hatlarda zarar ediyoruz ama bu zararı dış hatlara kapatıyoruz". (26 Eylül tarihli Cumhuriyet).

İşbirlik bakanlarımıza akıl vermek haddimize değil ama acaba iç hat tâfelerini de dolar cinsinden hesaplarla sorularına bir nebze çare bulmazlar mı?

Özel sektörün devreye girmesiyle THY yönetiminde geniş bir tasfiye olacağını "mûjdeleyen" bakanımız ise doğrusu pek yadrigadık. Kendileri bu tasfiyeye muktedir degiller mi yoksa kafaları özel sektör kafası olmadığı için mi yapamıyorlar? Ayrıca, özel sektörün üst kadrolarının büyük ölçüde kamu kesiminden ayrılmalarla oluşturulduğunu söyleyebiliriz. Sayın Atasoy'un kafasının devlet kafası mı yoksa özel sektör kafası mı olduğu merak ediliyor (mu)?

olup da bilememektedir? Bakanımız, özel sermayenin sayısı giderek artan başarısız işletmelerinin nasıl ortaya çıktığını (gene hîzır devlet kafasını bırakamayanlar yüzünden mi acaba?) ve birçok özel işletmenin niçin kârmaştırdığını da açıklayabilmeliydi.

Bildiğimiz bir başka gerçek de havayolları veya demiryolları işletmeciliğini kamu kesimine bırakın tek dünya ülkesinin Türkiye olmadığı ve yabancı örneklerin, devlet işletmeciliğinin bu alanlarda çok başarılı olabileceğini göstermesi. O halde sorun "Türk kafası"nda mı acaba? Sanmıyoruz. Peki ANAP kafasında mı? Bu, gerçeğe daha yakın. Sorun, daha genel düzlemede, azgelişmiş ve çarpıtıcı kafa yapılarının dan kaynaklıyor ve bunun örnekleri bizde her kesimde bolca mevcut. Bilinen bir başka gerçek de, kamu yönetiminin en üst düzeyinde olan "sorumluların" böylesine açıkça kamu kesimi aleyleştirme ve bu denli perverzîca özel sermaye sözçüsü olmalarına şimdîye kadarki Türkiye hükümetlerinde tanık olunması... "Kamu girişimciliğinin yararlılığı ve yetersizliği" ideolojisini dirhem dirhem işleyen neredeyse günlük demeç ve yazıların olağan hale geldiği bir dönemde geçiyoruz. Bu durumda, Sayın Atasoy'un kafasının devlet kafası mı yoksa özel sektör kafası mı olduğu merak ediliyor (mu)?

İşbirlik bakanlarımıza akıl vermek haddimize değil ama acaba iç hat tâfelerini de dolar cinsinden hesaplarla sorularına bir nebze çare bulmazlar mı?

Özel sektörün devreye girmesiyle THY yönetiminde geniş bir tasfiye olacağını "mûjdeleyen" bakanımız ise doğrusu pek yadrigadık. Kendileri bu tasfiyeye muktedir degiller mi yoksa kafaları özel sektör kafası olmadığı için mi yapamıyorlar? Ayrıca, özel sektörün üst kadrolarının büyük ölçüde kamu kesiminden ayrılmalarla oluşturulduğunu söyleyebiliriz. Sayın Atasoy'un kafasının devlet kafası mı yoksa özel sektör kafası mı olduğu merak ediliyor (mu)?

SERVER TANILÌ

I
ILK ÇAĞ

yüzyılların gerçeği ve mirası

2. BASIM
say
Yayınlarında
1250 lira

ABD: ERGİN NÜFUSUN BEŞTE BİRİ RUH HASTASI

ABD Ulusal Ruh Sağlığı Enstitüsü'nün 6 yıldan beri sürdürdüğü ve 15 milyon dolara mal olan araştırmanın sonuçları geçenlerde açıklandı.

Bu araştırma, son seksen yılda yapılmış olan benzeri 80 kadar araştırmanın en kapsamlı ve ayrıntılısı. Araştırmanın sonuçları şöyle özetlenebilir: Altı aylık bir süre içinde anksiyete (ruhi bunalım) geçiren insanların sayısı 13,1 milyon (bu, 18 yaştan büyük nüfusun 8,3'ü oluyor), alkole ve uyuşturucularla ilişkin ruhsal hastalıklara tutulanların sayısı 10,0 milyon (yüzde 6,4), ruhsal çöküntü (depresyon) geçirenlerin sayısı 9,4 milyon (yüzde 6,0) ve şizofreniye tutulanların sayısı 1,5 milyon (yüzde 1,0). Böylece, ABD'de belirli altı aylık süre içinde ruhsal bir hastalık geçirenlerin sayısı 34 milyon olduğu, yani ergin nüfusun yüzde 21,7'sine ulaştığı anlaşılmış oluyor. Bu hastaların ancak beşte biri kadının tedavi için hekimlere başvurmuş olduğu da araştırmanın bulguları arasında. Yaşamları boyunca en az bir kez psikiyatrik probleme karşılaşanların sayısı ise 46 milyonla 60 milyon arasında olduğu belirlendi. Bu da toplam ergin nüfusun yüzde 29'uya yüzde 38'i arasında bir sayı oluşturuyor.

VOLTAIRE

KANDID

12. DA
NİMERİK İSTİNE

GÖREN BULUT
5. KİŞİSEL RESİM
SERGİSİ
29 KASIM
TÜRK İNGİLİZ
KULTÜR DERNEGİ

ATÖLYE: Sağlık Sk. 20/A
Kızılay/ANKARA

EV: 4. Cad. 35. Sk. D.D.Y.
Sitesi 4 C/13
Dikmen/ANKARA

1945 yılında Mürefte/Tekirdağ doğdu.

1964-67 Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş Bölümü.

1981-82 St. Martin's School of Art, LONDRA
Grafik Design ve Illustration dalında ihtisası çalışması.

1982-83 Chelsea School of Art LONDRA Fine Art (Printmaking) Yüksek Lisans çalışması

Kişisel Sergiler:

1978: Sanatsevenler Derneği
Ankara

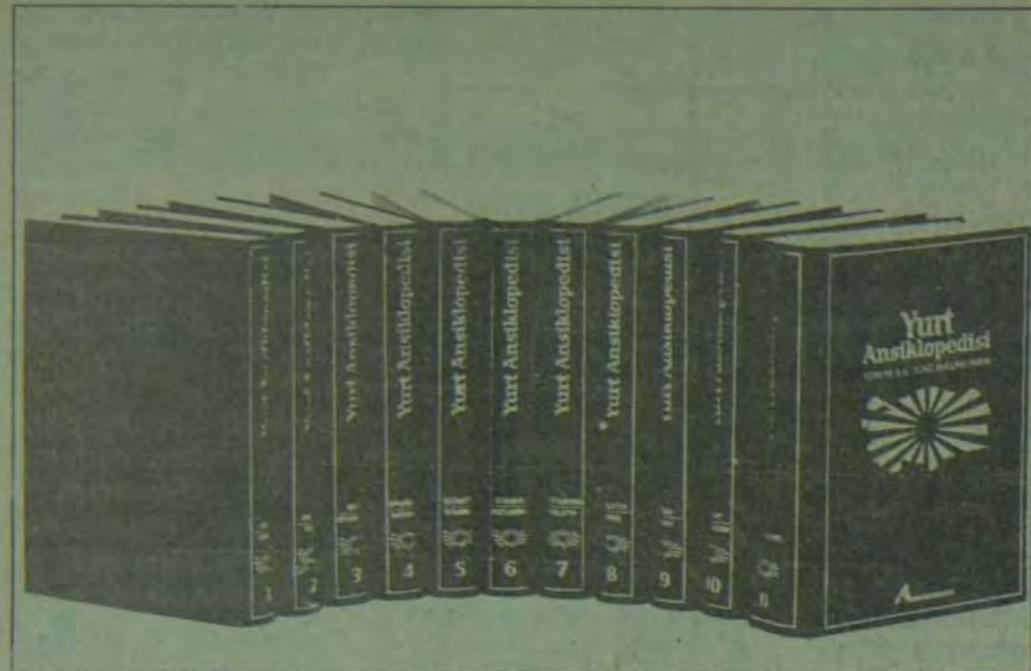
1982: Anglo-Turkish Society
Londra

1982: Wood Gren-Long Gallery Londra

1983: Anglo Turkish Society
Londra

Grup Sergileri:
Devlet Resim Heykel Sergileri, DYO, Resim ve Heykel Sergileri, 1977. Genç Sanatçılardan Sergisi, Birleşmiş Resamlar ve Heykeltaşlar Sergileri sanatçının yurt çapında katıldığı Sergiler.

Yurt dışında bulunduğu süre içinde üç kişisel sergi dışında içinde Christies Exhibition da bulunduğu birçok karma sergiye katıldı. Sanatçının Ankara Resim Heykel Müzesi dışında Türkiye, İngiltere, Hollanda, Belçika, İtalya, Amerika, Kolombiya ve Fransa'da da özel koleksiyonlarla eserleri bulunmaktadır.

"Yurt ansiklopedisi, iyi ansiklopediler yolunda atılmış önemli bir adımdır."

■ Cenap Nuhrat

Anadolu Yayıncılık A.Ş. Yurt Ansiklopedisi Yayın Yönetmeni

Derginizin Ekim 1984 sayısında yer alan "Ansiklopediler Üzerine" adlı yazida Yurt Ansiklopedisi hakkında söylenen birkaç nokta üzerinde durmak istiyorum. Söz konusu yazida "bu ansiklopedi de 'makaslı, seloteypli' bir yöntemi seçmiştir" dendikten sonra bunun bütün ansiklopediler için "gerçek" olduğu eklenmekte- dir.

1970'lerde hızla gelişen ansiklopedi yayıncılığı 1980'lerde daha da büyük boyutlara ulaşmıştır. Bugün Türkiye'de okuyucuya sunulan 100'e yakın ansiklopedi vardır. Bunların içinde telif olmasının kapsamı bakımından belli bir yeri olan Yurt Ansiklopedisi'nin nitelikli bir yayın olması için çok çaba harcanmış, Türkiye'de bu alandaki çalışmalarla örnek olabilecek bir deney yaşamıştır.

Yurt Ansiklopedisi Türkiye'ye ilişkin bilgi birimini değerlendirmeyi, ülkemizi doğal yapısı, yonetisel yapısı, tarihi, sosyo-ekonomik yapısı ve kültürüyle bir bütün olarak incelemeyi amaçlayan bir çalışmadır. 1981 yılının kasım ayında yayınlanmaya başlanan an-

siklopedinin illeri inceleyen ilk 10 cildi bitmiştir; Türkiye geneline ilişkin 11. ve son cilt de tamamlanmak üzeredir. Böyle bir çalışmanın zorlukları konuya ilgili olanlara yabancı değildir. En küçük bir örnek olarak Kızılırmak'ın uzunluğu için 3 ayrı kaynaktan 3 ayrı sayı verildiğini söylemek yeterli olur sanırı.

Sayın M.Uyguner'in "makaslı seloteypli" iddiasının başlıca hedefi olarak Yurt Ansiklopedisi'nin alması şartı olmuştur. Böyle bir değerlendirmenin bilgi eksikliğinden kaynaklandığına inandığım için kısa bir açıklamanın yararlı olacağım kanısındayım.

Yurt Ansiklopedisi'nin kapsamı ve sistematigi bilim adamlarının ve konuya ilgili uzmanların katkıları ve aylar suren toplantılarda tartışarak oluşturulmuştur.

Anadolu Yayıncılık bünyesinde bu eserin hazırlanması için özel bir kitaplık kurulmuştur.

Bu ansiklopedinin araştırma kadrosu 40 ile 60 kişi arasında değişmiş, ayrıca birçok bilim adamı

ve uzmandan çeşitli konularda yazılar alınmıştır.

Ansiklopedinin hazırlanmasında mevcut yerli ve yabancı yayınlara yetinmemiş, Türkiye'nin 67 ili teker teker dolaşilarak yerinde bilgi toplanmıştır. Çalışmanın her aşamasında bilgi almak için valilikler ya da başka kuruluşlarla ilişkili kurulmuştur.

Osmanlı Devleti'nin yayınladığı salnameler, sayımlar ve benzeri belgeler yine ansiklopedi bünyesinde yeni harflere çevrilmiş ve bilgiler değerlendirilmiştir.

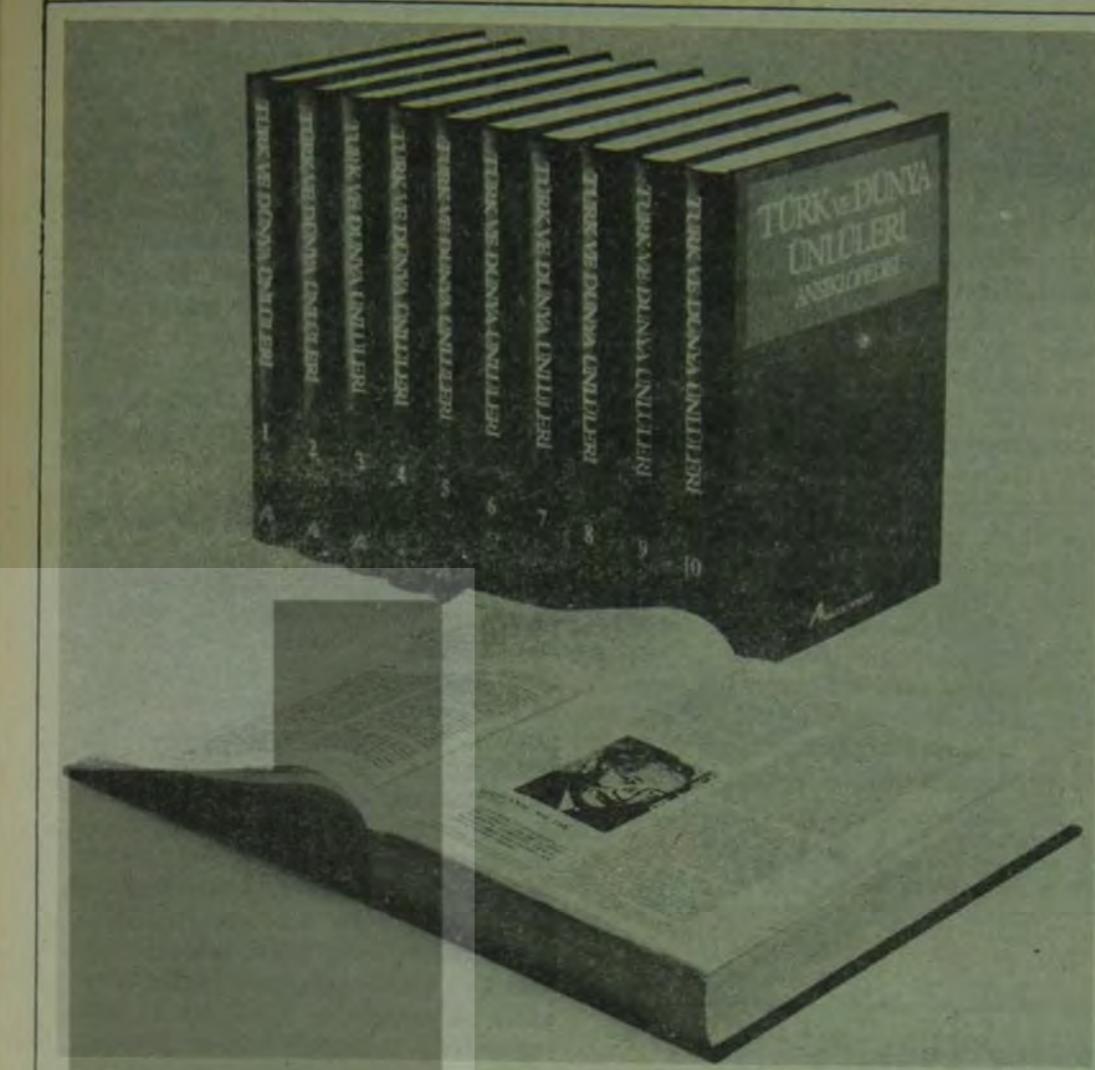
Yalnızca bu çalışma için 20 bin fotoğraf çekilmiş, Türkiye yeniden görüntülenmiştir.

Yazım çalışmaları sırasında basılı yayınlar ve yerinde yapılan araştırmalar dışında, her ille ilgili olarak, yörenin bütünüyle değerlendirildiği "il toplantıları" yapılmış, bu toplantılarla ili iyi tanıyan kişiler çağrılarak bilgi alınmıştır.

Yurt Ansiklopedisi'nin hazırlanmasında yazarların kaleme aldığı 50 bin daktilo sayfasını aşın bir malzeme üzerinde çalışılmış ve yanlışlardan mümkün olduğunda kaçınabilmek için yazardan çıkan metin diziyé gidene kadar 7 kademeden geçirilmiştir. Her metin içerik redaksiyonundan geçtikten sonra ayrıca Türkçe'si bakımından düzelttilmiş, kimi zaman neredeyse yeniden yazılmıştır. Her bölümün üniversite mensubu danışmanları metinleri bir kez daha düzelttilmiş ve tamamlanan il dosyaları, bölgeler arasındaki tutarlılığın sağlanması için, bir son-okur tarafından baştan sona okunmuştur.

Yine de kimi yanlışlardan kaçınlamamıştır. Ancak hemen belirtmeliyim ki, fasikülerin yazarlarca taraması sonucu saptanınan yanlışlar Türkiye/Genel cildinin sonunda yer alacak olan bir "Yanlış-Doğru" cetveliyle düzeltilecektir. Okuyucularımızın her konudaki uyarıları ise, kuşkusuz, ansiklopediye yalnızca yarar sağlar.

Devletin yayınladığı telif, yarı-telif ansiklopedilerin yayın hayatı 40 yılları bulurken, Yurt Ansiklopedisi gibi 10 bin sayfayı aşın bir yayın bugün ülkemizde tamamlanmak üzeredir. Yukarda özetlemeye çalıştığım çalışma anlayışı, öyle sanıyorum ki, bu ansiklopedinin önemizdeki yıllarda iyileştirme çalışmalarıyla daha yetkin bir düzeye ulaşmasını sağlayacaktır. Bugün içinde iyi ansiklopediler yayılmasına yolunda atılmış önemli bir adım olduğu kanısındayım.

Oya Köymen: "Ölçüt, titizlik, doğruluk ve tutarlılıktır."

Anadolu Yayıncılık'ın çıkarmakta olduğu Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi genel yayın yönetmeni Oya Köymen'le söyleşi.

★ Ansiklopediden beklenen nedir?

■ Var olan tüm bilgileri kaynak ve belgelerden toparlayıp, ayrıntılardan ayırtlayıp, konuları bilen kişilerle belirli bir senteze ulaşarak okura sunmak. Diğer bir deyişle ansiklopedi çalışmasının özünü, yapılabilecek en geniş bir taramaya bilgi toplama, bilgilerin tutarlılığı açısından bir değerlendirme yapma ve belirli ilkeler çerçevesinde bilgileri yoğun olarak, biçimlendirmek oluşturur. Ansiklopedi çalışması doğru bilgi, terim birliği, dili doğru kullanımı, nesnel yaklaşım, yapısal bütünlük gibi kaygıları taşımak zorundadır.

★ Ansiklopedicilik alanında en canlı tartışmalardan birinin çeviri-örgün ansiklopedi karşıtı biçiminde dile getirilmesine ilişkin düşünceleriniz nelerdir?

çalışmalarından yararlanarak hazırlar. Bu tür bir değerlendirmeye çalışması yapının "özgürlüğü"ne gölge düşürmeyeceği gibi ansiklopediden beklenen işlevin de kendisidir. Ancak imzalı makalelerden oluşan ansiklopedinin de bazı sakıncaları var elbet. Öznellik yaklaşımından kaçınmak, dil, kavram ve terim birliğini "sağlama" sorumluluğunu yalnızca yazarın omuzlarına yüklemek kayısını taşıyan ortak bir çalışma, titiz, kendisine ve okuruna saygılı olduğunu sürece bekleneni veren, emek ürünü gerçek bir ansiklopedi çalışmasıdır. Bu noktada artık özgürlik değil, çalışmanın titizliği, doğruluğu, değerlendirmelerin tutarlılığı ölçüt olur.

Son yıllarda okurun karşısına doğru-yanlış karışlığı gibi sunulan "özgün ansiklopedi-makaslı seloteyli ansiklopedi" ikilemi, baştan yanlışya götürecek bir ayırım. Doğrudan kaynaklara başvurmak sizin, hazırlanmış "ansiklopedik bilgileri" aktaran "makaslı-seloteyli" çalışmalar için diyecek hiçbir sey yok. Ancak, ister çeviri ister Türk yazarlarının ve araştıracılarının kaleminden çıkışmış ortak bir çalışma ürünü olsun, sağduyu ve titizlikle çalışma bilincinden sapmayan bir ansiklopedinin yayımı Türkiye için bir kazanç olabilir.

★ Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi nasıl bir gereksinmeyi karşılamak amacıyla ciòkıyor?

■ Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi dünyada ve Türkiye'de tarih öncesinden günümüze degen bilim-teknoloji, din-felsefe, sanat-edebiyat, tarih-siyaset ve sosyal bilimler ana başlıklar altında yaklaşık 10 000 ünlü kişinin, yaşamöyküsü ve açıklayıcı konu çerçeveleri aracılığıyla, insanlık tarihindeki katkıları zinctiri ortaya konmaya çalışmaktadır.

★ Okurlarla iletişim bağıınız var mı?

■ Bizim özel deneyimimizde okur mektupları inanılmayacak kadar hoşgörülü, yüreklenirdici, yol gösterici olmuştur. Paylaşan, kaygıma ve çabamıza katılan yapıçı eleştirmenlerin yararı yadsınamayacak denli büyütür ve bu tür mektupları yanıtlamayı gerçek bir görev görüyoruz. Ancak kimi kez salt eleştiri dörtüsüyle yazan, yanıtla ma olanlığı vermeme için adresini esirgeyen okurlarımız da oluyor.

* Ülkemizin seçkin aydınlarının ortak olduğu Ekin Anonim Şirketi'ni okuyucularımıza tanıtırı misiniz?

■ Ekin A.Ş. ülkemizin bilim, sanat ve kültür alanlarındaki zengin gizil gücünü toparlamak, dayanışma içinde bu alanlardaki üretimi desteklemek, ürünlerini geniş yığınlara yaymak amacıyla kurulmuştur. Toplumumuzun sözkonusu alanlarındaki birikimini değerlendirdikten de, son yıllarda işlevsizliğe, olanaksızlıklara ve hatta yok olmaya itilen bu potansiyele yeni yüzağacı türler verme olanakları yaratacaktır. İşte bu perspektifle, içinde kitap, dergi, gazete okunabilecek kiraathane geleğimizden hareket edilirken, çağdaş bilim, kültür ve sanat türnleri toplumun hizmetine sunulacaktır. Bilim, sanat ve kültür emekçileri olarak biraraya geldik ve kendi ola-

naklarımıza Ekin A.Ş.'ni kurduk.

* Böyle ilginç bir girişimin Türkiye'de başarı şansı ne olabilir?

■ Bu konuda çok umutlu olduğumu belirtmek istiyorum. Ülkemizde sözünü ettiğim alanlarda önemli bir "atıl kapasite" olduğu kuşkusuzdur. Bu alanların herbirinde, gittikçe yoksullaşan "resmi" sektörlerin dışında bırakılan yüzlerce uzman, sanatçı, bilim adamı, çeşitli güçülerin içinde yalnızca yaşam kavgası verir duruma gelmişlerdir. Biz, Ekin A.Ş. çerçevesi içinde, yani bir tıcarı kuruluş olarak, hem yüzlerce uzman, bilim adamı ve sanatçıya kendi alanlarında uğraş verme olanakları sağlayacağız, hem de ülkemizi yükseltecek yeni ürünler yaratma imkanlarını hazırlayacağız. Tabii bunun için de ürünlerimizi, becerilerimizi pazarlayacak, yani toplumu-

muzun hizmetine sunacağız. Bilim, sanat ve kültür ürünlerine doğrudan ve kolayca ulaşamayan, bunlardan yararlanamayan geniş kesimlerin girişimimize büyük ilgi göstereceğine inanıyoruz, bunu şimdiden söylemiyoruz. Böylece ekonomik ve ticari açıdan güçlenmeyi planlıyoruz. Ekonomik gücümüz arttıkça da hem daha çok bilim adamina, sanatçuya yeni yeni ürünler verme olanağı yaratacağız, hem de topluma daha geniş olanaklarla hizmet götüreceğiz.

* İşin bu yanı çok önemli görünüyor...

■ Gayet tabii. Unutmamak gereki ki, Ekin A.Ş. bir ekonomik ve ticari kuruluş. Bir başka deyişle, Ekin A.Ş., sanat, bilim ve kültür merkezleri kurmayı amaçlayan ve ortaklarıyla birlikte uzmanların, bilim adamlarının, sanatçılardan ürünlerini pazarlayarak kültür hizmeti vermeyi düşünen bir şirkettir. Ortaklığımızın bir bölümü, toplumun ekonomik açıdan mütevazı kesimlerinden birini oluşturan aydınlardır. Öteki bölüm ise, işsiz bilim adamlarıyla, sanat ve kültür emekçilerinden meydana gelmektedir. Çok küçük miktarlardaki tasarruflarımızı biraraya getirerek, yaşam kavgamızı dayanıma içinde sürdürüyoruz. Yaşamımızı, kendi uzmanlık alanlarında çalışarak kazanmak için bir şirket kuyruyoruz.

* Ekin A.Ş. bilim ve sanat dünyasında nasıl karşılandı?

■ Coşkuyla karşılandığını kıvançla söyleyebilirim. O kadar ki, ortak sayısını 100 olarak belirlemişti ama daha şimdiden bu sayıyı çok aştık. Tabii yalnızca nicelik olarak değil, nitelik açısından da ülkemizin onur kaynağı sanatçımız, uzmanlarımız, sendikaci ve hükmüccularımız, bilim adamlarımız şirkete ortak olmak için başvurmak tadırlar. Bu nedenle, yeni ortak kaydını sürdürüyoruz.

* Ortaklık koşulları nelerdir?

■ Ekin A.Ş.'nin beher hissesi 50 bin TL'dir. Bunun dörtte biri olan 12 500 lirayı yatıran herkes ortaklık başvurusunu tamamlamış sayılır.

* Çalışmalarınız şu anda ne aşamada?

■ Şu anda tüm yasal işlemleri tamamlayarak Ticaret Bakanlığı'na başvurmuş durumdayız. Pek yakında ilk kiraathanemizi açacağız. Araştırma projeleri, kamuoyu araştırmaları, yapılabılırlik çalışmaları, konferans dizileri, çeşitli kültürel ve bilimsel etkinlikler gibi faaliyetlerimiz için program komitelerini kurduk, ticari bağlantılar için hazırlıklarımızı tamamladık.

EKİN AŞ Genel Sekreteri

Haluk Gerger:

"Toplumun hizmetindeyiz."

A GRUBU KURUCU
HİSSEDARLARI:

Erdem Aksoy
Oktay Arayıcı
Güngör Aydin
Şahap Balcioglu
Candan Baysan
Ali Bozkurt
Etem Cankurtaran
Demirtaş Ceyhun
Bilgesu Erenus
Müştak Erenus
Cevat Geray
Haluk Gerger
Mustafa Göçmen
Turgut Gökdere
Hüsnü Göksel
Güney Gönenç
Nurkut İnan
Yakut Kepenek
Yalçın Küçük
Şahin Mengü
Aziz Nesin
Hadi Olca
Yılmaz Onay
Mahmut Tali Öngören
Güven Öner
Oğuzcan Özaltın
Haldun Özen
Mehmet Özşoca
Cahit Talas
Cahit Tanyol
Mete Tunçay
Şerafettin Turan
Vedat Türkali
Fehmi Yavuz
İşik Yenersu
Ahmet Yıldız
Hazım Zeyrek

B GRUBU
ORTAKLARI

Şinasi Acar
Mehmet Adam
İlhan Akalın
Sezgin Akgün
İlhan Alkan
Asu Aksoy
Özgöniş Aksoy
İlhami Atalay
Tamer Ataş
Toktamış Ateş
Umit Aytar
Cengiz Bektaş
Engin Bellioğlu
Yılmaz Cemal Bor
Tuncer Bulutay
Atilla Candır
Atilla Coşkan
Halet Çambel
Sabihə Çayçı
Ayşegül Dora
Leyla Erbil

Üğur Erhuner
Refet Erim
Mehmet Eroğlu
Jülide Güllär
Gaye Gülkal
Cemil Günay
Bülent Gündoğmuş
Nezahat Gündoğmuş
Çetin Güner
Fatih Gümüs
Osman Gürel
Gencay Gürsoy
Şehmus Güzel
Algan Hacaloğlu
Nevzat Helvacı
Ahmet İsvan
Nuri Karacan
Kâmil Karavelioğlu
Mehmet Kin
Cemal Koç
Belgin Çulhaoglu
Baki Dalan
Kemal Demirel
Leyla Erbil

Fadıl Kocagöz
Samim Kocagöz
Aziz Konukman
Oya Köyメン
Ümer Küknar
Seynan Levent
Tamer Levent
Veli Lök
Berna Moran
Necati Mutlu
Suat Orsan
Hikmet Özdemir
Celiile Özet
Süleyman Özkaplan
Varlık Özmenek
Nurettin Özşoca
Cevdet Selvi
Mehmet Sönmez
Nurcan Süzal
Erşen Sansal
Sargut Sölçün
Haluk Tan
Bülent Tanık
Güler Tanyolaç

YÖNETİM KURULU

Başkan: Aziz Nesin
Başkan Yrd.: Cevat Geray
Genel Koordinatör: Güngör Aydin
Genel Sekreter: Haluk Gerger
Murahhas Uye, Genel Müdür:
Yalçın Küçük

Doğan Taşdelen
Gül Tekay
İlhan Tekeli
Tosun Terzioğlu
Turhan Timuçin
Yılmaz Tokman
Nurten Tuç
Ergun Türkcan
İsmet Uzuktur
Okan Ünal
Tülay Ünal
Gündüz Vassaf
Üzcan Yalın
Ercan Yıldız
Ayşegül Yüksel

Cumhuriyet

Daha ucuz kitap için...

İstedığınız kitabın ayağınızı gelmesi için...

Bedava armağan kitapları da binlerce seçenek arasından seçmek için...

Hiçbir yükümlülük altına girmemek, tam tersine sürekli genişleyen olanaklardan yararlanmak için...

Beklenmedik armağanlar almak için...

Kitap sevenler, kitap okuyanlar, kitap izleyenler, aşağıdaki formu doldurun, kesin ve gönderin Broşürümüz hemen adresinize postalanacaktır.

Hiçbir yükümlülük altına girmeden Cumhuriyet Kitap Kulübü broşürünün adresime gönderilmesini rica ederim

Ad, soyad:

Adres :

İmza

Türkocağı Cad. 39-41
Cağaloğlu - İstanbul

(zarfın üstüne) (zarfın içine)

BİLİM ve SANAT YAYINLARI

BEN BİR FİZİKÇİYİM

Aleksandr Kitaygorodski
Çeviren: Osman Gürel

Ünlü fizikçi Kitaygorodski bu kitapta yالىm ve coşkulu anlatımıyla genç okuyucuları bilim dünyasına sokmayı ve çevrelerindeki evreni onlara bir doğabilimcinin gözleriyle göstermeye çalışıyor

450 TL

EDEBİYAT BİLİMI I

Gennadiy N. Pospelov
Çeviren: Yılmaz Onay

Bütün sanatların olduğu gibi edebiyatın da bilimi vardır. Söz sanatının ürünləri gerçek değerini ancak bilimin ışığında kazanır. İşte bu eser, edebiyata bilimin ışığını tutmakta ve gerçek bir başvuru kitabı niteliğini taşımaktadır.

450 TL

IRK VE IRKÇILIK DÜŞÜNCESİ

Alâeddin Şenel

Bu kitap ırkçılık öğretmelerinin gelişmesini ve günümüzdeki durumunu bütün boyutlarıyla sergilemek amacını taşıyor. İrkçı düşünceyi anlamada ve ırkçılığa karşı savaşında temel başvuru yapısı.

350 TL

EDEBİYAT BARIŞ ve ÖZGÜRLÜK

Lotus Edebiyat Ödülleri Seçkisi

Düzenleyen: Aziz Çalışlar

Asya - Afrika halklarının ulusal kuruluş mücadeleleri dünya edebiyat içinde yepyeni bir çığrıa yol açtı. Bu kitapta Asya - Afrika edebiyat hareketi tüm boyutlarıyla okuyucuya sunuluyor. Seçki bölümünde 45 edebiyatçıdan seçilmiş 54 parça.

650 TL

ASIMOV AÇIKLIYOR

100 Soru - 100 Yanıt

Isaac Asimov
Çeviren: Aykut Göker

Kimyadan biyolojiye, fizikten astronomiye çeşitli bilim dallarından 100 soruya ünlü yazar Asimov'un yanıtları. 100 ilginç soru, her biri özlü bir makale niteliğinde 100 yanıt.

600 TL

KİM KORKAR MATEMATİK'TEN

Nazif Tepedelenlioğlu

Okullarda bize hep soğuk yüzüyle tanıtılmış olan matematik aslında güzeldir, eğlenceliidir. Hayatınız boyunca matematiğten mi korktunuz? Öyleyse korkma- dan bu kitabı okuyabilirsiniz. İkinci baskısı çıktı.

300 TL

HEP ARANIZDA OLACAĞIM

Frederic Joliot-Curie'nin
Yaşamöyküsü

Güney Gonenç

Bu kitapta büyük fizikçi Frederic Joliot-Curie'nin atom fiziğine, barış mücadelesine katkılarını, Nazilere karşı yürüttüğü yiğit savaşı, onurlu ve örnek yaşamını bir roman akıcılığıyla izleyeciksiz.

350 TL

NÜKLEER TEHLİKE

Nükleer Silahlar ve
Nükleer Savaş

Haluk Gerger

Bu kitapta nükleer silahlar ve nükleer savaş tüm boyutlarıyla ele alınıyor. Nükleer sorunda başvuru kitabınız. Alanında daimizde yayınlanan tek kitap.

400 TL

İkinci baskı çıktı.

“kitaplığınızın değeri,,